22611

ИСТОРИЯ ЦЕРКВИ

ЛННБ України ім. В. Стефаника
01359709Y

32611

2000 Ор.
2012

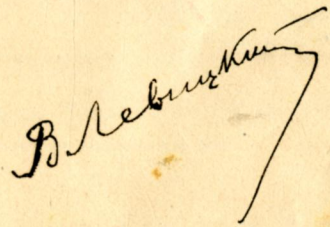

Високопреосвященному П. Кир. Богдану Лев. Лепкому

НАРИС

на памятку спільно перебитих галицьких

ІСТОРИЇ ЦЕРКВИ

В ОПОВІДАНЯХ.

З учебника проф. Ф. Маха переклав і доповнив

о. Леонїд Лужницкий.

катехит школи видїлової в Тернополи.

32611

Ц. К. ВИДАВНИЦТВО КН. ШК.

Ціна 1. корона.

БІБЛІОТЕКА ... ВЧИЛЬ ...

У ЛЬВОВІ, 1898.

З друкарнї Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднарского.

2,00 р

ЛЬВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ И 48610

ЗМІСТ.

Стор.

§. 1. Релїґійно-моральний стан народів перед Різдвом Ісуса Христа 1
§. 2. Звершенє часу („Кончина лїта“) 2
§. 3. Подїл 3
§ 4. Різдво Ісуса Христа, Богочоловіка. Основанє Церкви 4
§. 5. Переслїдованя Церкви Жидами 6
§. 6. Дїяльність Апостолів в розширеню Церкви . . 7
§. 7. Упадок жидівскої держави 9
§. 8. Переслїдованє Церкви Римлянами 10
§. 9. Продовженє 12
§. 10. Отцї Церкви в першім періоді 13
§. 11. Житє релїґійне Християн 16
§. 12. Початки пустинного житя 18
§. 13. Константин Великий 19
§. 14. Юлїян Відступник 21
§. 15. Єреси 22
§. 16. Учителї Церкви в другім періоді 25
§. 17. Учителї східної Церкви 25
§. 18. Учителї західної Церкви 27
§. 19. Папа Лев I. Великий (440 – 461). Упадок западно-римского царства 28
§. 20. Навернене Ґотів 30
§. 21. Навернене Руґійців 30
§. 22. Навернене Франків 31
§. 23. Християньство на британийских островах . . . 31
§, 24. Християньство в Нїмечинї. Св. Бонїфатій, Апостол Нїмечини 32
§. 25. Григорій Великий 33
§. 26. Релїґійне житє Християн 34
§. 27. Розцьвіт житя чернечого. Венедикт з Нурзиї . . 37
§. 28. Іслям 38
§. 29. Заснованє церковної держави 40
§. 30. Король Великий 41
§. 31. Наслїдники Кароля Великого 43
§. 32. Іконоборство 45
§. 33. Роздор в Церкві або Схизма 46
§. 34. Навернене Моравян. Св. Кирило і Методій . . 47
§. 35. Навернене Чехів 49

стор.
§. 36. Християньство в Польщі. Св. Войтїх 50
§. 37. Християньство на Руси. Св. Ольга 52
§. 38. Загальне навернене Руси. Св. Володимир Великий і Ярослав Мудрий 53
§. 39. Житє чернече на Руси. Кнєво-печерска Лавра . . 55
§. 40. Навернене Мадярів (Угрів) 56
§. 41. Релїґійне житє Християн 57
§. 42. Григорій VII. 59
§. 43. Хрестоносні походи 61
§. 44. Борба пап з Гогенштавфами. Іннокентій III. . . 63
§. 45. Пробуване пап в Авиніоні 66
§. 46. Собор в Констанциї 67
§. 47. Єресь Гуса 68
§. 48. Татарске лихолїте на Руси. Унія Данила з Римом . 70
§. 49. Розвиток Церкви католицкої в Польщи . . 71
§. 50. Русь під панованєм Польщі і Литви . . . 74
§. 51. Унія Фльорентийска. Роздїлене кнєвскої митрополії на руску і московску 75
§. 52. Розцьвіт наук і штук 76
§. 53. Релїґійне житє християн 77
§. 54. Основане нових чинів 79
§. 55. Виступленє Лютра з Церкви 81
§. 56. Продовженє 82
§. 57. Цвінґлі і Кальвін 84
§. 58. Відпаденє Анґлії від Церкви 86
§. 59. Собор в Тридентї і спасенні єго наслїдки . . 87
§. 60. Трийцятьлїтна війна 89
§. 61. Дальша доля Церкви католицкої в Польщі . . 91
§. 62. Основанє чина Товариства Ісусового 94
§. 63. Переслїдуваня і знесенє чина Товариства Ісусового . 95
§. 64. Церковні братства на Руси. Константин Острожский . 96
§. 65. Заключенє унії рускої Церкви з Римом . . . 98
§. 66. Собор в Берестю. Борби релїґійні на Руси . . 100
§. 67. Продовженє 102
§. 68. Чин св. Василія Великого 103
§. 69. Француска революция 104
§. 70. Папи Пій VI. і VII. 105
§. 71. Доля Церкви католицкої в Россиї. Упадок Унії . 106
§. 72. Руска Церква під панованєм Австриї 108
§. 73. Григорій XVI. 110
§. 74. Пій IX. 111
§. 75. Продовженє 112
§. 76. Папа Лев XIII. 113

ВСТУП.

§. 1. Релїґійно-моральний стан народів перед Різдвом Ісуса Христа.

Невідрадні були відносини релїґійно-моральні у поган та Жидів перед Різдвом Ісуса Христа.

1. У поган було пізнанє одного правдивого Бога наскрізь неясне. Поганин шукав божества в окружаючій єго природї, та й „почитав сотворінє замість Сотворителя“ (Рим. 1. 21.). Навіть народи вельми заслужені в штуцї і науцї (особливо Египтяни, Греки і Римляни) покланяли ся ідолам та приносили їм не рідко і людий в жертву.

З тим релїґійним заблудженєм поганьских народів ішов в парі і моральний їх упадок. Погани ненавиділи ворогів і чужинців; викидали свої дїти на голодову смерть; між ними панувало невільництво; деякі почитали своїх божків гріхами та проступками ріжного рода.

Правда, що і між поганами були лучші і благороднїйші люди, що пізнавали лож поганьскої релїґії, однак они не мали певности в релїґійних річах, що і самі признавали, притім вчили они найріжнороднїйших заблуджень і одобрювали неморальність. Наймудрійший між Греками — Сократ — мусїв випити трутину за то, що учив, що є лиш один Бог.

2. Релїґійно-моральний стан був і в Жидів, саме перед Різдвом Ісуса Христа, сумний і невідрадний. У них було багато сект і сторонництв, з котрих найважнїйші були Фарисеї, Садукеї і Ессеї. Фарисеї бачили суть релїґії

в зверхних обрядах, они були гордими і лицемірами, що поверховно удавали чесних і праведних, а тим часом були грішними людьми. Садукеї не вірили в друге житє, віддавались розкошам земним і були розпустні. Ессеї, що жили в сирийскій і египетскій пустині, віддалені від иньших людий, відкидали всяке внїшне богослуженє та й попали опісля в ріжні пустовірства.

Тож і не могла жадна з тих сект підтержувати правдивої релїґійности і обичайности в народї жидівскім. До повного релїґійного розладу причинили ся Самаряни, мішанцї з Жидів і Ассирийців, котрих Жиди ненавидїли.

§. 2. Звершенє часу („Кончина лїта“).

Так показала ся потреба висшої, божої помочи, потреба Спасеня, зарівно для поган, як і для Жидів. І якраз в тім часї, коли народив ся Ісус Христос, скінчили ся приготовленя, які зарядило Милосердіє і Мудрість Божа протягом 4000—5000 лїт, щоби уготовити Спасителеви дорогу між поганами і Жидами. Той час зовесь звершенєм часу „кончиною лїта“ (Галат. 4. 4., Рим. 5. 6.).

1. Що до поган, то они, а що найменьше лучші між ними, мусїли пізнати, що самі не зможуть спинити упадку релїґійно-морального і мусїли бажати божої помочи і божого поученя. З другої сторони заховали і они память на обітницю Спасителя сьвіта, яку Бог дав прародичам в раю. Вибраний нарід жидівскій защіпляв також і живив ту надїю у поган, особливо від часу свого розсїяня. Тож саме тепер, в часї панованя цїсаря Августа, очікували всї нового порядку річий від Спасителя сьвіта, що мав явитись в Юдеї.

2. Між Жидами удержувала ся живо надїя на Спасителя через обявленя, удїлені їх патриярхам, а через Мойсея і пророків цїлому народови; особливо пророки в своїх пророцтвах о Спасителю дали чудово точний Єго образ, щоби людскість могла Єго пізнати, коли явить ся.

Гнет, якого дізнавали Жиди від Римлян, відколи Помпей заняв їх край, був причиною, що багато Жидів ожидало Мессиї, яко могучого земского Царя, котрий знищить римске панованє та приверне Давидове Царство; не хибувало одначе і таких, що очікували Мессиї яко спасителя від гріха і душевної нужди.

Признаки, що мали звістити про близький прихід Спасителя, появились: „поколїнє Юди стратило скиптр“ (пановане), тож пророцтво, яке вирік Яков на смертній постели (І. Мойс. 49. 10.), мусїло тепер сповнити ся, позаяк поколїнє Юди стратило пановане, а над Жидами запанував з рамени Римлян Ірод, Ідумеянин, потомок Ісава; „сїмдесять седмиць“ (лїт), про котрі говорив Даниїл (Дан. 9. 24. і сл.), кінчили ся.

Зверхні сьвітові відносини були пригідні для Царства Божого. В великій римскій державі панував супокій; грецкий і латиньский язик лучив всї народи римскої держави, а з Риму вели вигідні дороги до єї найдальших частий.

Христос тепер дїйсно з'явив ся, щоб людий спасти, т. є. обявити їм божі правди, відкупити їх від гріха, осьвятити їх та до Бога повести.

Для тої цїли оснував Христос свою Церкву.

В слїдуючім упорядкованім оповіданю пізнаємо історию сеї Церкви в єї головних нарисах, с. є. найважнїйше з того, що вчинила Церква Христова для спасеня людий, та якої она зазнала судьби.

§. 3. Подїл.

Після головних подій, які наводить істория Церкви, та для лекшого перегляду, розріжняємо 5 періодів істориї Церкви.

Перший період починаєсь з Різдвом Ісуса Христа, а кінчить ся з вступленєм на престол Константина Великого 1—313 р.

Другий період сягає від Константина Великого до основаня Церковної держави 313—755 р.

Третий період триває від основаня Церковної держави до папи Григорія VII. 755—1073 р.

Четвертий період обнимає події часу від Григорія VII. до виступленя Лютра 1073—1517 р.

Пятий період обговорює події Церкви від Лютра до найновійших часів.

ПЕРШИЙ ПЕРІОД.

Від Різдва Ісуса Христа до Константина Великого (I—313).

---

§. 4. Різдво Ісуса Христа, Богочоловіка. Основанє Церкви.

Ісус Христос, Син Божий, наш Господь і Спаситель уродив ся за панованя римского цїсаря Октовяна Августа (в р. 753. по засн. Риму) згідно з предсказанями пророків, в місточку Вифлеємі, в Юдеї, від Дїви Марії, з королївского роду Давида. Хори ангельскі звістили Єго різдво пастирям. Щоб утечи перед напастию царя Ірода (поставленого Римлянами), переніс ся Син Божий до Египту. По смерти Ірода вернули Мария і Йосиф з Дитятем до Назарету в Галилеї, де Оно в тихім захистї, послушне своїм родичам, зростало в лїтах, в мудрости і в ласцї у Бога і у людий.

Коли Христос мав 30 лїт, виступив публично яко учитель; перед тим приняв від Свого Предтечи, Йоана, хрещенє в ріцї Йорданї, при чім посьвідчив о Нїм Отець, що се Син Єго Люблений, котрого ми повинні слухати.

Коли Христос відбув піст через 40 днїв і ночий на пустинї і побідив потрійну покусу диявола, тогди виступив з наукою перед жидівский нарід. Три роки проповідав Він науку віри і обичаїв, звичайно в простих порівнанях і притчах, та доказував правдивість своєї науки і своє боже послаництво сьвятостию свого житя, численними чудами і тим, що на Нїм сповнили ся пророцтва Старого Завіта.

Тих, що увірили в Него, лучив Христос в одну видиму громаду, котру назвав „Царством небесним“, „Царством Божим“, „Своїм Царством“, „Церквою“. Провід над своєю Церквою віддав Христос 12 вибраним мужам, званим „Апостолами“, та поставив Апостола Петра головою над ними, а тим самим головою вселенської Церкви. Многі приймали охочо науку Ісуса, але секта Фарисеїв ненавиділа Єго, вже то задля великого поважаня, яке мав він у народу, вже і тому, що Він вказував без'оглядно на їх злобу і лицемірство, тому і старали ся Фарисеї Ісуса убити. Кілька разів уходив Ісус засїдкам своїх ворогів, а коли прийшла єго година, пішов добровільно до Єрусалима, куди в'їхав торжественно, радісно витаний товпами народу. При послїдній великодній (тайній) вечері, що єї поживав з своїми Апостолами, установив чисту, совершенну, безкровну жертву Нового Завіта і приказав Апостолам і їх наслїдникам та заступникам приносити єї дальше „на Єго памятку.“

Коли найвисша рада жидівска засудила Єго на смерть за „зневагу Бога“, приведено Єго до Понтийского Пилата, позаяк засуд сей потребував потвердженя римского намісника, та обвинено Єго о зраду державну. По невисказаних душевних і тїлесних болях умер крестною смертию на Голгофтї і своєю кровию запечатав велике дїло Спасеня сьвіта.

Не довго одначе вкривав Єго темний гріб; третього дня воскрес Христос із мертвих прославлений і звеличений і перебував ще 40 днїв на землї. Передавши своїм Апостолам чин учительский, сьвященичий і пастирский, котрий Сам сповняв, взнїс ся в очах своїх учеників з гори Оливної на небо.

В 10 днїв опісля, на Зелені Сьвята, зійшов на Апостолів Дух св. в видї огненних язиків, як то їм Христос обіцяв. Відповідно до приказу Господа очікували Єго Апостоли в одній комнатї серед молитви. І настав нараз великий шум, якби від сильного вітру, і наповнив весь дім, де сидїли. І показали ся їм огнені язики над головою кождого Апостола, і наповнили ся всї Духом св. і почали говорити рїжними язиками. А були тогди в Єрусалимі Жиди із всїх країв згромаджені, тож коли учули той сильний шум, побігли к'домови і чудовали ся, чуючи всїх Апостолів

говорячих всїми язиками. Тодї виступив св. Петро і сказав одушевляючу проповідь о розпятім Христї. В наслїдок сеї проповіди увірило і дало охреститись до 3000 душ. Таким чином стали Зелені Сьвята дїйсно сьвятом Різдва Церкви Христової, а наверненє, здїлане наукою св. Петра, се перша історична подїя в Церкві.

§. 5. Переслїдованя Церкви Жидами.

Скорий зріст Церкви збудив у єї ворогів охоту до переслїдованя. Висока Рада жидівска заборонила Апостолам проповідувати науку Христа та кидала їх часто в вязницю, они-ж заєдно заявляли, що „треба Бога більше слухати, чим людий“ (Дїян. 5. 29). Архидіякон Стефан удостоїв ся перетерпіти мученичу смерть за християньску віру. Коли єго закаменували, він молив ся на колїнах: „Господи прийми мого духа“, а подібно божественному Спасителеви молив ся за ворогів своїх: „Боже, не вміни їм сего в гріх“ (Дїяк. 7. 59.).

Незабавом опісля (в р. 35.) прийшло до загального кривавого гоненя, котрого душею був Савл (пізнїйший Апостол Павло). Тому і багато християн втїкало з Єрусалиму до иньших міст Юдеї, до Самарії, до Фенікії, до Сирії, та на Кипр, проповідуючи всюди Євангеліє Христове. І так повстали по ріжних містах і краях громади християньскі. Апостоли позістали в часї сего гоненя в Єрусалимі, щоби тамошних християн заохочувати до постійности. Коли гоненє притихло, Петро і Йоян ходили в Самарию, щоб тим, що їх покрестив діякон Филип, удїлити св. тайну миропомазаня. Петро відвідував також сї громади християньскі, що повстали по ріжних містах і так прийшов до Йопії. Поучений видїнєм в Йопії, приняв до церкви Христової *першого поганина, римского сотника Корнилія* в *Кесарії* (над морем). Від тогди вступали погани численно до Церкви, а найбільше в Антіохії Сирийскій, де Церква що до розповсюдненя Христової науки була для поган тим, чим був Єрусалим для Жидів. В Антіохії назвались вірні Христові вперве *Христианами* (ок. 42 р.).

В Єрусалимі мусїли християни за Ірода Аґрипи I. (внука Ірода Лютого) перебути друге кроваве гоненє, в часї

котрого стято мечем Апостола Якова старшого, Йоанового брата (42 р.). Також і Петра вкинено в вязницю, щоб єго стяти по великодни, але Ангел божий виратував єго з рук ворогів.

§. 6. Дїяльність Апостолів в розширеню Церкви.

По смерти Спасителя лишились Апостоли, після старинного переданя ще 12 лїт в Юдеї, опісля (в 45. р.) розійшлись по цїлім сьвітї, щоби проповідувати Євангеліє.

1. Апостол Петро пішов до Антіохії, в Сирії, і яко епископ був настоятелем сеї Церкви. Опісля з натхненя св. Духа, пішов до Риму, де яко первий епископ завідував Церквою з перервами около 25 лїт. В тім часї проводив Петро соборови Апостолів в Єрусалимі (ок. р. 51.), на котрім рішили спірне питанє: чи Мойсеєвий закон церемоніяльний обовязує також християн, і се заперечено. Опісля удав ся Петро ще раз до Риму, та тут перетерпів хрестну смерть на приказ цїсаря Нерона (29. червня ок. 67. р.).

Переданє подає, що сам Петро жадав, щоб єго розпяли стрімголов, бо не чув ся гідним вмирати в той сам спосіб, що єго Господь і Спаситель.

Петро заложив через свого ученика Марка Церкву в Александрії, котра незабавом зросла до високого значіня.

2. Павло, що звав ся передше Савл, був загорілим Фарисеєм, повним ненависти до Церкви, і навернув ся чудесним способом, в часї своєї подорожи до Дамаску, де хотїв також християн вишукувати і вязнити. Тогди то покликав єго Господь до апостольства. По трилїтнім перебуваню в каменистій Арабії, де на самотї готовив ся до апостольского званя, пішов до Єрусалиму, щоби видїти ся з Петром і одержати від него яко голови Церкви посланництво проповідувати Євангеліє. Свою дїяльність розвинув особливо в Антіохії (в Сирії) та звідси відбув три великі апостольскі подорожи. В часї першої подорожи навернув старосту острова Кипра, Сергія Павла і тогди переминив своє імя Савл на Павло. Задля своєї сьвітової дїяльности в ширеню християньства між поганьскими народами, називає ся Павло Апостолом народів або Апостолом поган.

В часї першої подорожи (р. 45. і 46.) пішов Павло (в товаристві Варнави і Йоана Марка) на остров Кипр, а звідси (з Варнавою) до Малої Азиї, де перейшов багато країв, проповідуючи науку Христову серед численних небезпечностий і терпінь (в Лістрі каменували єго).

В другій подорожи (р. 52—53) перейшов він краї Малої Азиї, потім пішов до Македонії і Греції (разом з Силою, до котрого прилучив ся опісля Тимотей і Лука) і тут оснував численні християньскі громади, що скоро стали процвитати.

В часї своєї третьої подорожи (р. 54—58) перейшов Македонію і Грецию і Малу Азию, а коли приїшов до Єрусалиму, обвинили єго о зневагу закона Мойсеєвого та й увязнили, опісля перевезли єго до Кесарії (над морем) і держали 2 роки.

Павло відкликав ся до цїсаря, тож переведено єго звідси до Риму, пізно в осени р. 60. В Римі, де прибув по морскій подорожи, повній небезпечностий (розбив ся їм корабель на побережу острова Мальти), на весні 61. р., держали єго два роки в легкій вязниці. Коли єго випущено на волю, став відвідувати новоосновані християньскі громади в Малій Азиї і Греції, а опісля вернув до Риму і тут, за панованя Нерона, умер разом з Петром мученичою смертию. Єго яко римского горожанина стяли мечем. — Павло міг в повній смиренности і зовсім справедливо сказати о собі, що працював більше від иньших Апостолів. Вважаючи себе довжником всїх, старав ся бути всїм для всїх.

3. Яков молодший був першим епископом Єрусалимскої Церкви. Єго скинули Жиди з сьвятині і убили (63. р.).

4. Апостол Йоан трудив ся особливо в Ефезї, звідки оснував шість громад християньских. За непохитну віру казав цїсар Доміциян заслати єго на пустий остров Патмос. Коли повернув, сповняв дальше з великою ревностию свій апостольский уряд. „Дїтоньки, любіть ся“, казав старенький Апостол до зібраної християньскої громади, коли вже задля старости не був в силї проповідати. Він один з поміж Апостолів умер природною смертию около 101. р.

5. Иньші Апостоли трудили ся особливо між народами Малої і середної Азиї, Африки і Европи. Вправдї не маємо точних вістий про місце проповіданя кождого з Апостолів, то одначе певно, що голосили они Євангеліє по всїх майже важнїйших краях. В Азиї сягала їх праця по границї Індий, в Африцї обняла Египет, Лївію і Етіопію, а в Европі всї краї полудневі так, що з кінцем сего періода розширилось християньство по цїлій римскій державі. Сполученє майже всїх країв під жезлом римским, розширенє язика

грецкого, широка торговля та добрі дороги улекшували Апостолам і проповідникам працю, але головною причиною розповсюдненя віри Христової було совершеньство науки Єго, сила правди, сила чудес і пориваючий примір чесноти Апостолів і вірних, повна пожертвованя любов ближнього і мужество мучеників. Християньство ширилось не земскою силою ані помочию можновладців, не чоловічими відомостями ані ученостию, лише словом простих невчених мужів, при помочи божої благодати. Є се наглядний доказ божого походженя і надприродної сили християньскої науки.

§. 7. Упадок жидівскої держави.

Жиди зносили накинене їм пановане римске вже з самого початку лиш з відразою, а огірченє те змогло ся вельми, коли їх став гнобити римский намісник Їессій Фльор. Він накладав самовільно податки, щоб тільки самому збогатитись. Вкінци вибухла ворохобня в Кессарії, в столиці Їессія Фльора (р. 64.). Причину до сего дав один поганин, що на глум Жидам жертвував недалеко сьвятині богам птахи. Вскорі перенеслась ворохобня до Єрусалиму, де Жиди напали на замок Антонию і вирізали римску залогу.

Щоби пімститись за сей ганьблячий чин, вислав римский цїсар Нерон свого полководця Веспазияна з великою силою війска до Єрусалиму. В Єрусалимі зібрали ся були богомільці із всїх сторін краю, бо надходили великодні сьвята. Християни утїкли ще завчасу з загроженої столиці, бо памятали слова Господа: „Коли побачите місто в облозї, знайте, що оно близьке спустошеня“.

Коли по смерти Нерона став Веспазиян цїсарем, обняв провід над облогою син єго, Тит і заключив Єрусалим зі всїх сторін.

Вскорі опісля вибух страшливий голод, а Жиди стали живити ся всякими обридливими річами, розказують навіть, що мати, омлїваючи з голоду, забила своє дитя, щоб єго спожити. Лютили ся пошести і всїлякі хороби та забирали тисячі жертв, а нїхто не хоронив умерших. Се була „біда, якої не було від початку сьвіта та й не буде“.

Четвертого серпня 70. р. здобуто сьвятиню, де ще Жиди тримали ся. Мимо заборони людяного полководця, вкинув один жовнїр запалений смолоскип через вікно до сьвятині та й запалив єї. Огонь розширив ся і на низше положене місто і вскорі стало оно одним огняним морем. Багато людий стратило в огни житє, ще більше позабивали жовнїри, огірчені їх опором. Кажуть, що за час 6-місячної облоги згинуло більше як 1,000.000 людий а 97.000 попало в полон. Єрусалим став розвалинами; камінь не остав на камени, як се предсказав Христос а Жиди розсїялись по цїлім сьвітї і остали від тепер без вітчини.

Збуренє Єрусалима причинило ся і до розширеня Церкви, бо християни, що втїкли з міста, осїли в иньших околицях, несучи з собою насінє слова божого.

§. 8. Переслїдованє Церкви Римлянами.

Римляни, нарід поганьский, дивили ся з разу рівнодушно на християньство і єго ісповідників, маловажали їх і погорджали ними. Они держали християн за секту жидівску і так під охороною жидівскої релїґїї, дозволеної законно, мали християни якийсь час свободу. Коли однакож віра християньска так чудно скоро розширила ся і число вірних з кождим днем росло, стали Римляни бояти ся, що упаде релїґія поганьска, а з нею також і держава римска, що була так тїсно сполучена з поганьством. Християнам роблено ріжні закиди і обвинювано їх о ріжні злочини.

Християни не хотїли віддавати почести поганьским божкам, тож погани винуватили їх о безбожність, а коли они з обави о зіпсутє уникали поганьских ігрищ, бенкетів і публичних забав, то називано їх таємничою сектою ворогів роду людского. Супокій і терпеливість, з якою зносили християни зневаги і кривди, видавали ся гордим поганам підлотою; — одним словом: цїле житє християн було постійним противположенєм до пануючих звичаїв поганьских і до їх явної неморальности, а се викликало неохоту поган до християн. Неохота ся збільшилась через нерозумінє християньского богослуженя і через клевети, ширені Жидами і побільшувані поганьскою суспільностию. Тілько праведність і доброта християн в щоденних зносинах з поганами

та вплив многих богатих родин, що навернулись до християньства, коли лиш пізнали науку Христову, охороняли їх через якийсь час від напастий і кровавого переслїдування, бо вкінци дійшло до того, що християн стали уважати за ворогів цїсаря і держави а загальні нещастя, як хороби, трясеня землї і т. и. наслїдками гнїву богів на християн.

Вскорі повстали в державі римскій дійсні переслїдованя Християн. Їх числять десять, більше або меньше кровавих. Тут наведемо більше замітні.

Цїсар Нерон (54—68) був першим гонителем християн. Він був незвичайно жорстоким володарем і велїв поубивати своїх найблизших свояків, між ними матїр і жінку свою. В р. 64. казав підпалити Рим, бо хотїв мати образ горіючої Трої. З 14 частий міста виратовано тілько 4. Роз'ярене, яке піднесло ся супротив него, з'умів він звернути против християн, на котрих зложив вину сего страшного пожару. Так повстало кроваве гоненє християн. Много християн калїчено, топлено в ріцї Тибрі або кидано диким звірям на роздертє, иньших намащувано смолою обвивано пальними річами і запалювано ночию немов смолоскипи для осьвітленя цїсарского города. Петро і Павло упали жертвою того гоненя (§. 6.).

Траян (98—117), що зрештою був лагідним володарем, гадав, що поганьскій державі грозить небезпечність від християньства, тому і ненавидїв християн і спонукав против них нове гоненє. Між многими жертвами сего переслїдованя були: римскій епископ Климент (р. 100.); 120-лїтний єпископ єрусалимский Сімеон, наслїдник св. Якова молодшого, і хоробрий старенький епископ антіохійский Ігнатій Богоносець, котрого спроваджено до Риму і вкинено на велику втїху поганьского люду львам і ті єго роздерли (р. 107). (Гл. §. 10.).

Цїсар Адріян (117—138) заборонив переслїдувати християн, коли не доказано їм якого злочину. Єще ласкавійшим для християн був цїсар Антоній Побожний (138—161), котрий заявив, що християнином бути, не є злочином. Задля того стали тепер погани кидати на християн ріжні клевети, щоби мати причину до гоненя християн. З християньскої сторони виступали прото оборонці,

так звані Апольоґети, котрі писали апольоґії т. є. оборони християньства супротив клевет і напастий поган.

Завзяте гоненє християн викликав цїсар Марко Авреліїй (161—180). Тодї перетерпів мученичу смерть Юстин, християньский фільософ (р. 167.), котрий передав цїсареви письмо з обороною християн („Апольоґією“). В Смирнї спалено на кострі 86-лїтного епископа Полїкарпа (р. 167.). (Пор. §. 10.).

§. 9. Продовженє.

Коротке, але завзяте гоненє християн було саме за цїсаря Декія (249—251). Він хотїв насильно піднести упавшу релїґію поганьску, бо надїяв ся, що сим зможе скріпити спорохнявілу вже римску державу. За попередних супокійних часів вступало до церкви багато членів, що на жаль не були переняті духом християньским, а коли Декій зіставив християнам до вибору відступство або тяжкі муки, неодин християнин, котрий був слабої віри, випер ся єї і став складати жертви божкам. Були і такі, що удавали мов то они жертвують ідолам, они куповали собі за гроші посьвідченя від урядників, що жертвували ідолам, хоч того не робили. Церква однак узнала їх за відступників. А все таки велике число християн остало вірне своїй вірі та чимало з них перетерпіло з радостию мученичу смерть.

Послїдне але і вельми люте гоненє перетерпіла Церква за панованя цїсаря Діоклєцияна (284—305). Єго намовив до того єго зять Галєрій, котрого він приймив за спільника в управі держави. Гоненє почалось в р. 303. Дня 23. лютого т. р. впала на приказ цїсаря ватага жовнїрів до величавої церкви в Нїкомедії, столицї Діоклєцияна і запалила єї. Вскорі опісля вибух огонь в цїсарскій палатї а виновниками сего пожару зроблено християн і тим збільшено ненависть поганьского люду супротив них. Християнам бурили всї церкви, палили сьвящені книги; відбирали їм уряди і права горожаньскі, настоятелїв церковних вязнили і передавали на муки, щоби приневолити їх до відступства.

Вельми велике є число жертв того гоненя. Житєписи сьвятих подають, що в тім часї перетерпіли мученичу смерть св. великомученик Георгій, жовнїр і св. великомученица Варвара, донька пога-

нина Діоскора, що власноручно відсїк їй голову. За визнаванє і ширенє Христової вірн вкинули до темниці і прокололи ребра намісникови римскому в місті Солуни св. великомученикови Димитрію. Багато християн осліплювано, калічено і засуджувано на тяжкі роботи в копальнях і каміньоломах. Мимо тих всїх видуманих способів мук і терпінь, позістала далеко більша частина Християн непохитною в вірі[1]).

В р. 305. зрік ся Діоклєциян правлїня, а гоненє Християн продовжав дальше Галєрій та заперестав доперва тогди, коли вельми тяжко захорував і був в небезпечности втратити житє (р. 311.).

Гоненя, що протяглись майже 300 лїт, не змогли знищити Церкви Христової, противно, она кріпшала внутрішно і внїшно в часї всїх тих бур і небезпечностий, а се найкрасший доказ єї божого початку і божої опіки над нею. Зерно гірчичне виросло в сильне дерево, а кров мучеників стала насїнєм християн. Вскорі опадають і ті окови, які вязали єї до сего часу, она стаєсь вільною, щоб могла через довгий час без перешкоди розвивати свою дїяльність на спасенє народів.

§. 10. Отцї Церкви в першім періодї.

У всїх періодах істориї Церкви виступають численні мужі, що відзначують ся великими відомостями і ученостию, кріпкою вірою і сьвятостию житя. Се доказ божественности Церкви Христової. Мужі ті скріпляли в вірі ісповідників Христових, відпирали напади ворогів християньства та оспорювали єреси які повставали. Они звуть ся Отцями Церкви а з поміж них ті, що були безпосередними учениками одного з Апостолів, Апостольскими Отцями.

По них лишили ся письма, котрі суть важні тим, що, походячи з перших часів християньства, доказують, що Церква від самого початку свого єствованя вірила і учила

---

[1]) Писатель церковної істориї, Свзевій, пише: Мечі, котримй убивали християн, притупили ся і повищерблювали ся та стали непридатними. Утомили ся і кати та міняли ся, а християни сьпівали всемогучому Богу похвальні і благодарні пісні.

точно то само, що і сегодня, що зістала существенно тою самою.

Апостольских Отців є сім. До них причисляємо св. Климента, св. Ігнатія, св. Поліґарпа і иньших.

1. Св. Климент, ученик Апостолів Петра і Павла був четвертим з ряду папою (92—101).

За постійність в вірі вигнали єго за панованя цїсаря Траяна на півострів Крим, там притверджено єму котву до шиї і утоплено в мори (101. р.). Єго мощі видобув св. Кирил, апостол Славян в IX. віцї.

2. Св. Ігнатій, ученик Апостолів Петра і Йоана, був епископом в Антіохії (ум. 107.).

Він умер мученичою смертию за панованя цїсаря Траяна. На приказ сего цїсаря спроваджено єго до Риму, щоби єго в амфітеатрі кинути на жир диким зьвірям. В часї сеї подорожи витали єго з повним поважанєм численні громади християньскі. Коли почув, що римска громада хоче за ним у цїсаря заступитись, відклонив се словами: „Не на часї та ваша ввічливість для мене, позвольте менї бути стравою зьвірят, бо через се позискаю я Бога Я єсьм у Бога зерно пшеничне, мене мусять змолоти зьвірята своїми зубами, щоби я став чистим хлїбом божим.“ Єго роздерли льви. Римскі християни зібрали старанно кости єго, обвинули в полотно і післали до Антіохії, де щорічно празновано день єго смерти.

3. Св. Поліґарп, ученик Апостола Йоана був епископом в Смирнї (ум. 167).

Коли за Марка Аврелія почалось гоненє, стали погани домагатись смерти епископа Поліґарпа. Єго приведено перед намісника в Смирнї і сей став єго намовляти, щоби „шанував свій старечий вік та хулив Христа.“ Поліґарп відповів: „86 лїт служу Христови, тож як можу я хулити того, котрий є моїм Спасителем?“ Позаяк ігрища були вже скінчили ся і львів не можна було випускати, мусїв Поліґарп іти на костир. Полумінь не хапала ся тїла сьвятого, лиш стелилась вколо него, „неначе вітрило на вітрі.“ Тодї приступив до него кат і проколов єго мечем, а відтак спалено єго мощі. Присутні вірні зібрали з пожарища кости, дорожші, чим золото і дороге камінє, і заховали з почестию. Щорічно обходили они сьвітло память єго смерти.

З поміж Отців Церкви, (Апольоґетами званих), суть знатнїйші: св. Юстин, св. Ірией і св. Киприян.

1. Св. Юстин, мученик (ум. 167.) був родом з Палєстини і посьвятив ся найперше наукї поганьских фільософів, але не знайшов у них правди, якої шукав. Коли раз на самотї віддавав ся роздумуваням, стрітив єго незнакомий старець. Сей вказав єму

заблудженя поганьскої мудрости і зазнакомив єго з основними правдами християньскими. Та дійсно став Юстин християнином, пішов до Риму і боронив християньскої науки в многих письмах. В часї переслїдованя за Марка Аврелїя грозив єму поганьский начальник міста тортурами. „Будеш мусїв зносити великі терпіня, наколи не відступиш від християньства“, мовив єму сей поганин. Юстин відказав: „Ти саме о тім говориш, чого я бажаю — терпіти страсти задля Христа.“ Відтак бичовано Юстина і стято мечем. Від него маємо дві апології.

2. Св. Іриней, епископ з Лїону (ум. 202. р.) був 25 лїт настоятелем Церкви в Лїонї в Ґалії. Він був сильною підпорою християньскої віри і кріпко поборював поганьскі заблудженя, в слові і письмі і умер смертию мученичою за Септімія Севера.

3. Св. Киприян, епископ з Картаґіни (ум. 258. р.) походив із знатної поганьскої родини картаґіньскої і був учителем реторики. Пізнавши науку Христову, зрік ся сьвітлої будучности, яка усьміхала ся єму, роздїлив своє велике батьківске майно між убогих і приняв св. хрещенє. Опісля вибрано єго епископом міста Картаґіни. Коли вибухла пошесть, заохочував християн, щоби помагали в нещастю не тілько вірним, але і поганам. За гоненя цїсаря Валєриана прогнано єго на рік з держави, а відтак засуджено на смерть через відтятє голови. Коли проголошено єму засуд смерти, сказав: „Слава Богу“ і велїв 25 золотівок передати катови, котрий мав єго убити.

Фільософи поганьскі дивились неохочо на нову науку християньску, коли стала она явною, та почала оказувати свій великий вплив у всїх верствах суспільности. Наука християньска розвязувала в простих правдах найвисші загадки житя і ясно толкувала о початках злого і доброго на сьвітї. Задля того, що християни закладали школи, пустїли школи фільософів і звідти повстала ненависть. Поганьскі фільософи стали в своїх письмах уживати супротив християн ложи і злоби, щоби доказати се, чого не змогли вдїяти переслїдованя і муки, та знищити науку Христову. Такими були Цельзий, Луциян і иньші. Супротив них виступали св. Отцї, о котрих ми власне згадували, що розумовими доказами поборювали їх, обясняли основи віри христової і вказували на невмістність закидів поганьских. Позаяк они виступали в оборонї віри християньскої, прото називають їх оборонцями або апольоґетами. Се був початок християньскої фільософії.

§. 11. Житє релїґійне Християн.

1. Християньство проявило в першім періодї наглядно свою надприродну божу силу на своїх ісповідниках. Подибуємо в тім часї чимале число примірів совершенної чесноти і сьвятости, а подивляти сю прояву мусимо тим більше, наколи зважимо, в якій загальній порочности і в як великім моральнім упадку зіставали тодї поганьскі народи римскої держави. Ублагороднєнє себе самого і чинна любов ближнього були ціллю житя християн. Працею і повздержностию, казали они, треба боротись в сім сьвітї о нагороду в небі. Під впливом науки християньскої відроджували ся одиниці, а через них ціла суспільність. Любились они як братя, а коли були спори між ними, мирив спорячих не судия-поганин, але епископ. Любов ближнього обявляла ся добровільною жертволюбивостию зглядом убогих. До сего стреміло уладженє „братолюбних обідів“ по відправі св. Літурґії і спільна каса, де вливали добровільні датки, котрими запомагано убогих, виховувано сироти, хоронено померших і викуплювано невільників.

Щоби як слїд виповнити трудне завданє виобразованя будучих членів Церкви, основано катехитичні школи. Се були висші наукові заведеня християньскі, де окрім загального образованя преподавано обширнїйше основні правди релїґії християньскої і так витворювано ревних християн і мужних оборонців правд Христових. Майже в кождім, де був епископ, була й така катехитична школа. Славнозвістні школи були в Римі, в Антіохії, в Кессарії, а особливо в Александрії, де вже з початку були ґенїяльні провідники, між котрими прославив ся св. Климент (Александрийский) своїми апольоґетичними письмами.

2. Св. Тайни удїлювано существенно так само, як нинї. Св. тайну Крещеня удїлювано в імя трех осіб божих через потрійне погруженє тїла в водї; в тій ціли були до того осібні каплиці крещальні з крестильницею, до котрої на долину провадили сходи. Дорослих об'учувано перед крещенєм в науцї віри і они звались „катехуменами“ — „оглашеними.“

Тайну Крещеня удїлювано з початку кождого дня, опісля призначено до сего торжественні празники: на Заходї Во-

скресенє і Зелені Сьвята, на Сходї також Рождество І. Христа і Богоявленє.

Окрещеному удїлювано св. Миропомазанє через молитву, помазанє св. миром і положенє рук епископа.

Аж до третього столїтя приймали вірні щоденно найсв. Тайну Евхаристиї; хто не причащав ся щоденно, той чинив се бодай в неділї і сьвята. З почести для сеї св. Тайни приступали до неї натще.

Сповідь і надоложенє були тайні; складано однакож часами і прилюдну сповідь гріхів, а се дїялось особливо по тяжких публичних гріхах, тодї і покута була прилюдна. Таких каючих ся від'окремлювано від решти вірних; они не могли приступити до св. причастия, доки не одержали розрішеня. Хто не хотїв піддатись наложеній карі церковній, того виключувано з Церкви. Тим, що вельми ревно каялись своїх гріхів, відпускала Церква частину або і цїлу кару, с. є. удїляла їм відпуст.

3. Осередком богослуженя була св. Літурґія і Церква вірила постійно, що на св. Літурґиї перемінюють ся хлїб і вино в Тїло і Кров Ісуса Христа. Вже в перших віках сполучали християни з св. Жертвою читанє і поясненє св. письма (проповідь). Церква ужила також поезиї і сьпіву в честь божу. Св. Отцї, в котрих був поетичний дар, зложили прекрасні пісні церковні, повні глубоких мислий і величавих образів. До тих пісень уложили ті, що мали музикальний дар, прекрасні мельодиї. Таким був св. Ігнатій Богоносець, епископ антіохійский, що завів в Службі Божій антифони. Таким чином лучили ся з св. Жертвою молитви і побожні пісні.

За часів гоненя християн відправлювано богослуженя в приватних помешканях, по лїсах і печерах, а в Римі особливо в катакомбах, с. є. в підземних ямах і хідниках, викопаних під містом і недалеко міста, де хоронено також померших.

4. Замість суботи сьвяткували вже за часів апостольских неділю, бо в неділю воскрес Ісус Христос. До найдавнїйших торжественних празників в роцї належать: Рождество Ісуса Христа, Воскресенє і Сошествіє св. Духа; на Сходї також Богоявленє, котре обходжено в тім періодї разом з празником Рождества Христового. Звідси походить

ЛЬВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ И 48610

і се, що богослуженя обох тих празників суть зовсїм до себе подібні. Поодинокі Церкви обходили також торжественно день смерти своїх мучеників.

5. Християни постили в середу і пятницю; особливо строгий був сорокодневний піст перед Великоднем. Тодї не їли нїчо аж до заходу сонця або споживали лиш сухий корм. Не постили нїколи в недїлю, яко в день великої радости, на Сходї звільняли піст також і в суботу.

§. 12. Початки пустинного житя.

Християньска наука жадає від своїх вірних, щоби старали ся передовсїм о се, „що одно єсть на потребу,“ о спасенє душі. Щоби стреміти до сего певнїйше і без перешкоди та совершенїйше служити Богу, відтягнули ся поодинокі християни зовсїм і на завсїгди від сьвіта. Они жили поодиноко в пустинях і в уєдиненю займали ся молитвою, розважанями, наукою і ручними роботами.

Їх називали пустинниками, еремітами, монахами, іноками. Перші пустинники появились за часів гоненя цїсаря Декія, коли багато християн утїкало в египетску пустиню. Між ними заслугує на замітку Павло з Теб. Маючи 15 лїт, пішов в тебаньску пустиню і перебув там 90 лїт.

Властивим основателем монашого житя був св. Антоній з Египту, названий Великим.

Одного разу чув він проповідь на тему слів Ісуса Христа: „Коли хочеш бути совершеним, іди продай своє майно і іди вслїд за мною“ (Мат. 19. 21.), а ті слова переняли єго так, що роздав між убогих своє велике батьківске майно і став жити в пустинї. Багато пішло за єго приміром і осїло в келиях біля него. Під єго проводом занимались они молитвою, роздумуванєм і працею рук, щоби помагати бідним.

Також і дївиці християньскі посьвячувались такому строгому житю під проводом сестри св. Антонія, св. Синклетії, і називали ся ноннами, с. є. чистими або монахинями, інокинями.

ДРУГИЙ ПЕРІОД.

Від Константина Великого до заснованя церковної держави (313—755).

§. 13. Константин Великий.

Константин був сином Константія Хльора, котрого цїсар Діоклєциян (§. 9.) назначив своїм співволодарем для провінций Іспанії, Ґаллії і Британії. Материю єго була св. Єлена, за котрої впливом вживали християни супокою в тих краях римскої держави, навіть в часї кровавого гоненя Діоклєцияна.

Константин виховав ся на дворі Діоклєцияна в Нїкомедиї і тут мав часто нагоду пізнати і подивляти чесність і постійність християн, тому́ і поважав їх та прихиляв ся до віри Христової, хоть не був ще охрещений. На звістку, що єго отець занедужав в Ґаллії, удав ся туди, і по дорозї бачив всюди слїди гоненя християн: попалені і розвалені церкви та пусті села, з котрих мешканцї поутїкали. Се зробило на нїм глубоке вражінє. Константій Хльор предприняв вскорі по своїм виздоровленю похід до Британії, а єму товаришив Константин. Тут умер Константій, а жовнїри окликали цїсарем молодого Константина (306). Єго приязне успособленє до християн перейшло небавом в дїло і він разом зі своїм швагром Лїцінієм, котрий по смерти Ґалєрия став володарем східної части держави, дозволив християнам свобідно визнавати віру (312).

Тепер ходило Константинови о се, щоби побідити сильного противника Максентія, котрий заволодів був головним

містом Римом. Коротко перед рішаючою битвою побачив Константин і єго військо ясний хрест над заходячим сонцем з грецким написом: „Сим побідиш.“ Константин став роздумувати над значінєм того явища і єму явив ся в ночи Ісус Христос з таким самим хрестним знаменем, веліВ єму таке знамя зробити і нести перед військом яко головний прапор. Так і зроблено. До довшої жердки прикріплено поперек меньшу на знак хреста. З неї спадало червоне сукно, з образами царя і єго синів, і було прикрашене золотом і дорогими каменями. На верху жердки находив ся моноґрам імени Ісуса Христа в золотім вінци (☧). Дня 28. жовтня 312. р. прийшло до битви. Константин казав нести поперед свого війска сей новий прапор і побив Максентія цїлковито. Більша частина війска Максентія згинула, а він сам потонув в филях Тибру.

Від сего часу війшли в Церкві в уживанє хоругви.

Константин виразив свою подяку розпятому Ісусу тим, що спільно з Ліцінієм видав в р. 313. в Медіоляні друге розпорядженє, котрим дозволено не лише християнам віру явно визнавати, але і кождому переходити на християньство.

По побідї над Максентієм завів Константин період індикта. Індикт, се податок, що єго накладано кождих 15 літ. Перший індикт Константина зачав ся 313. р. в вересни, а Церква, з вдячности за дану їй Константином свободу і на памятку сеї важної події, приняла також день 1. вересня за початок нового року церковного. Тому́ день 1. вересня є сьвято церковне і зве ся „**начало їндїкта сирѣчь новаго лѣта.**“

Тому́, що опісля став Ліцінїй знов хилитись до поганьства, прийшло між ним а Константином до битви. Ліцінїй окружив ся поганьскими жрецями і волхвами, а ті віщували єму побіду. „Нині,“ казав він, „покаже ся, хто з нас в заблудженю, чи ми, чи християни.“ Християни побідили; Ліцінїй стратив престол і житє, а Константин став володарем цїлої римскої держави (р. 323.).

Константин видав цїлий ряд постанов і заряджень, щоби зробити християньску релїґію пануючою. Епископи могли в церквах оголошувати невільників свобідними; задля почести для хрестної смерти Ісуса Христа знесено кару

смерти на хрестї; в неділю були заборонені голосні працї. Тодї будовано численно церкви (на горі Оливній, на горі Голготї коло Єрусалима, в Вифлеємі, в Римі), особливо в „новім Римі,“ містї побудованім на місци старої Візантиї і названім від цїсаря Константинополем (містом Константина) — Царгородом, де Константин переніс свій престол (330. р.).

В тім часї постановила св. Єлена, мати цїсаря, віднайти хрест, на котрім умер наш Господь. При помочи переказів про місце єго, відкопано три хрести. Хрест Господень пізнали по чудеснім єго силї: за діткненєм ся св. Хреста зістав недужий уздоровлений а мертвий ожив. Тодї патриярх єрусалимский підносив (воздвигав) Хрест св. в гору а нарід покланяв ся єму (326.). В девять лїт опісля зібрали ся епископи в Єрусалимі, щоби посьвятити церкву Воскресеня Христового, построєну Константином над гробом Господнїм. Тодї виставлено (воздвижено) Хрест св. на амвонї, щоб єго нарід почитав. Сей день (14. вересня) посьвящено від сего часу чести св. Хреста і празник сей називає ся: „Всемірне Воздвиженє чесного і животворящого Хреста Господнього.“ В той день установила Церква піст.

Константин приняв св. Крещенє коротко перед своєю смертию. Він умер на Зелені Сьвята р. 337.

§. 14. Юлїян Відступник.

По смерти Константина поділили ся державою три єго сини, а коли послїдний з них Констанцій помер безпотомно (361.), прийшов до власти Юлїян, свояк Константина Великого (361—363.).

Юлїян ненавидїв синів Константина, бо ходили вістки, що один з них мав казати Юлїянового вітця і близших кревних тайком поубивати, щоб незаволодїли колись престолом. Позаяк родина Константина вельми ревно підпирала християньство, то вскорі переніс Юлїян ненависть осіб на справу, яку они заступали с. є. на саме християньство. До сего причинив ся і вплив неприязних для християньства учителїв єго.

Удаванєм і лицемірством знав Юлїян укривати в хитрий спосіб своє властиве успособленє і доперва, коли став самодержцем, виступив сьміло зі своїми намірами, стараючи ся привернути значінє поганьскої релїґії, а тим самим виперти християньство.

Юліян заохочував поган до сьвяткованя поганьских сьвят і до приношеня жертв богам та, хотячи піднести повагу поганьского сьвященьства, сам повнив уряд поганьского первосьвященика і приносив безчисленні жертви з волів. Рівночасно виключив християн із шкіл і державних урядів а церквам відбирав їх посїлости.

Щоби знеславити пророцтво Христа (Мат. 24, 2.), що єрусалимска сьвятиня нїколи не двигне ся з розвалин, велїв два рази відбудовувати сьвятиню і сам хотїв покрити всї видатки. Але дарма. Сучасний історик, поганин, розказує, що там, де положено основи, вибухав огонь з землї і не можна було до них приступити. Деякі робітники погинули в огни а прочі мусїли залишити дальшу роботу.

Юліян умер в 32. роцї житя на війнї проти Перзів наслїдком рани, яку завдав єму непріятель (363. р.). Єго послїдні слова мали бути: „Ти побідив Галилеянине.“ Історія надала єму імя: „Відступника“.

За панованя слїдуючих цїсарів щезало поганьство щораз більше. Поодинокі пануючі виступали супроти него насильно. Теодозій І. Великий позваляв бурити поганьскі сьвятинї. Він заборонив поганам ходити до поганьских сьвятинь і приносити жертви. Многі єпископи (особливо св. Йоан Золотоустий, (§. 17.) дорікали цїсарям за таке насильне поведенє та казали, що „для Христової віри треба позискувати поган переконуванєм їх, поученєм і живою любовию“. Від половини V. віку остало поганьство лиш по селах[1]). Опущене державою, завмирало оно щораз більше, бо збудилась совість людска на неморальність поганьских обрядів і всї стали висьмівати поганьску віру.

§. 15. Єреси.

Вже в першім періоді історії Церкви подибуємо єреси, але они не знаходили між вірними багато прихильників і щезали по короткім часї.

---

[1]) Від того й пішла назва „поганьска віра,“ себто сїльска віра, бо латиньске слово „pagus“ означає село.

Далеко більшого значіня були заблудженя в вірі в другім періоді. Они виступали вельми численно, дотикали основних і головних наук христіяньства і стали причиною відступства многих вірних від Церкви. Деякі з тих сект задержали ся до нині в Африці і Азиї. Найбільше небезпечною була єресь Арія. Арій, сьвященик з Александриї, виступив в р. 318. з твердженєм: „Син Божий був вправдї перед всїми часами і перед всїми сотвореними річами, не есть однакож від віків. Єго сотворив Бог з нїчого своєю волею, а через Него сотворив всї річи.“ Тими словами перечив Арій божество Ісуса Христа.

Тодїшний епископ александрийский напоминав Арія, по вітцївски, щоби відкликав свою єресь, коли однакож Арій був упертий в своїм заблудженю, виключив єго епископский собор з Церкви.

Тепер удав ся Арій до Азиї і тут позискав для себе багато приклонників, між ними навіть кількох епископів. Цїлий сей рух, викликаний Арієм, легковажив з початку цїсар Константин, коли він однакож щораз більше ширив ся та захопив і низші верстви народу, побачив цїсар, що єресь та може мати пагубні наслїдки. В тій справі звернув ся цїсар до папи Сільвестра і спільно з ним скликав вселеньский собор церковний до Нїкеї (р. 325.). На нїм явило ся 318 епископів, а многі з них мали рани і знаки перебутих переслїдовань. Нарадам проводив в заступстві папи епископ Гозій з Кордови (в Іспанії).

Явив ся і цїсар, а коли вступив, всї піднесли ся з місць. Цїсар спустив смиренно очи до землї і не сїв на золотий престіл, приготований для него, доки єму на се епископи не дали знаку. Він просив епископів, щоби погодили сей спір, „тому, що церковна незгода“ казав, „більше страшна і болесна, нїж кожда иньша суперечка.“

Почалась розправа. Арієви доказано ясними місцями з письма св., що він ширить єресь і що єго наука супротивляєсь св. письму і переданю Церкви. Між поборниками Арія відзначував ся молодий діякон Атаназий, що прибув на собор з александрийским епископом. Він здобув собі опісля безсмертне імя в істориї Церкви (§. 17.). Позаяк Арій держав ся уперто свого заблудженя, виключено єго і єго сторонників з Церкви. На тім вселеньскім Соборі

уложено при помочи св. Духа символ віри: **Вѣрꙋю въ єдинаго Бога Отца...**“ і пр., де о божествї Ісуса Христа так говорить ся: „**Вѣрꙋю... въ єдинаго Господа Іисꙋса Хрїста Сына Божїа, єдинороднаго, отъ Отца рожденнаго прежде всѣхъ вѣкъ. Свѣта отъ свѣта, Бога истинна отъ Бога истинна, рожденна а несотворенна, єдиносꙋщна Отцꙋ, имже вся быша.**“

Нїкейский собор додав до Славословія Малого („**Слава Отцꙋ и Сынꙋ и св. Дꙋхꙋ**“), уживаного від початку християньства, слова: „**и нынѣ и присно и во вѣки вѣковъ, аминь.**“ — визначаючи тим, що Син і Дух св. суть рівновічними Отцю — супроти єресий, що Син і Дух св. суть в часї сотворені. — На тім соборі рішив ся також спір що до сьвяткованя Воскресеня Господнього. Собор постановив, що: „Пасха має обходити ся в першу неділю після першої весняної повнї, а день 21. марця має вважатись за перший день весни. Память сего собору обходить Церква наша в сему неділю по Пасцї і тая неділя зовесь „Неділя св. Отцїв І. Собора в Нїкеї.“

В Нїкейскім соборі брав живу участь св. Николай, архієпископ Мир Лїкійских і чудотворець. Николай уродив ся в містї Патарі в Лїкії і вже в молодім вїцї відзначував ся побожностию. Коли став сьвященником, був вельми милосердним для ближних. Підчас подорожи до Єрусалиму прославив ся многими чудами (утихомирив бурю, уздоровляв хорих). В Палєстинї вступив в монастир, а вернувши до Мир, став архиепископом. Яко архиепископ був приміром великої віри і за се вкинули єго в темницю. Освободжений за Константина Великого, прибув на Нїкейский собор і тут відзначив ся ревною обороною науки о божествї Ісуса Христа. Николай умер в р. 342, а Церква посьвятила єго памяти день 6. грудня і кождий четвер в тижни. Нарід руский держить св. Николая в великій почести. В XI. вїцї перенесено єго мощі з Мир до Бар (в Італії) і память сеї події обходимо 9. мая. Сей літний празник св. Николая впровадив на Руси князь Всеволод на предложенє папи Урбана II.

Постановами собору Нїкейского не вигублено Арієвої єреси. Цїсарі Констанцій, син Константина, також і Юлїян сприяли їй і она ширяла ся щораз більше, однакож загинула опісля особливо за старанєм св. Отцїв: Атаназія, Василія В., Григорія Богослова, Йоана Золотоустого і других.

З тої єреси повстали опісля иньші спори в річах віри і єреси, що тревали аж до семого столїтя. Так Македонїй заперечував божество св. Духа і прото був скликаний другий собор вселеньский в Царгородї (р. 381.), де осуджено ту єресь і доповнено символ віри від VIII. члена почавши: „**И въ Дꙋха святаго...**“ З причини єресий скликувано

вселеньскі собори, на котрих католицка Церква обяснила точнійше правди віри. Церква оголосила, що „Христос єсть не тілько правдивим Богом, але і правдивим чоловіком; що в Ісусї Христї є дві природи, божа і чоловіча, і обі суть сполучені в одній особі Божій: Ісусї Христї; що в Ісусї Христї є дві волї, божа і чоловіча, котра не противить ся волї божій, бо Христос не міг згрішити.“

§. 16. Учителї Церкви в другім періоді.

Чим більша грозить небезпечність, тим близша є поміч божа. То справджує ся також в історії Церкви. Вже в першім періоді було багато мужів, що боронили Церкву перед нападами ворогів, в другім періоді є їх багато більше, бо і більше є єресий, та й більшою небезпечностию загрожують они Церкву.

Тих оборонців правд церковних, котрі в високій мірі визначили ся ученостию, сьвятостию і дїяльностию, називаємо „Учителями Церкви“ в властивім значінню і роздїлюємо їх, після місця уродженя і дїяльности, на Учителїв Церкви східної і західної або на грецких і латиньских.

§. 17. Учителї східної Церкви.

Учителями східної Церкви суть:

1. Сьвятий Атаназій Великий, архиепископ александрийский (ум. 373.).

Атаназій уродив ся в Александрії. Покінчивши наукове образованє, перебував довший час у св. пустинника Антонія (§. 12.) на пустині, де молитвою, роздумуванєм і строгим житєм вправляв ся в християньскім совершеньсті. Одержавши дияконат, товаришив александрийскому епископови на вселеньский Нїкейский собор (§. 15.), а по єго смерти став епископом Александрії. Не судилось однакож єму управляти в спокою вірними. Скоро зненавиділи єго прихильники Арія, бо був ревним обороньцем науки Церкви. За їх то справою мусїв Атаназій іти пять разів в заточенє. Він управляв александрийскою церквою 46 лїт, з того перебув 20 лїт в заточеню. Перед смертию дізнав потїхи, бо бачив побіду обявленої правди. „Він учив так, як жив, а терпів, як учив.“

2. Сьвятий Василій Великий, епископ Кессарії в Каппадокії (ум. 378.).

Василій уродив ся в Каппадокії і походив з родини, котрої майже всї члени суть вчислені між Сьвятих[1]). Образованє побирав в Царгородї і в висшій школї в Атенах і тут, разом з своїм чесним приятелем Григорієм з Назіянзу, відзначив ся пильностию і побожностию так, що можна було про них сказати: „Они знали в Атенах лиш дві дороги: до школи і до церкви.“ Опісля пішов в одну дику сторону понтійскої провінциї і жив на самотї, посьвятивши ся молитві, наукї, працї і умертвленю тїла. Незабавом стало збиратись коло него багато побожних мужів (між ними і св. Григорій Назіянзеньский) і они забажали вести монаше житє під проводом Василія. Василій зладив для них монаші правила і став творцем чина, що розширив ся по цїлім Сходї і від свого основателя одержав імя Василіян або чин св. Василія В. (§. 68.). Опісля став Василій епископом в Кессариї і тодї задумав цїсар Валєнт, щирий приклонник Арія, наклонити Василія до відступства від Церкви, грозячи єму, що в случаю упору відбере єму посїлости і покарає заточенєм і смертию. „Возьмеш посїлости?“ відказав Василій цїсарскому послови, „Ти не знайдеш у мене нїчого, хиба отсю зношену одежу і кілька звитків книжок. Грозиш менї засланєм? Се кара для мене неможлива тому, що цїла земля належить до того Господа, котрому я служу. Покараєш мене смертию? Я радо піду на смерть, бо она злучить мене з Тим, за котрим тужу і котрого бажаю.“ Тодї явив ся у него сам цїсар, але і він не зміг сего Сьвятого захитати в вірі, тож вкінци заперестав налягати на него. Св. Василій Великий написав лїтурґію, котра є скороченєм лїтурґії, написаної св. Апостолом Яковом, першим єрусалимским епископом.

3. Сьвятий Григорій Богослов, Назіянзеньский (ум. 389.).

Григорій походив також з Каппадокії і був приятелем і товаришем молодости Василія Великого. Григорій належить до найзнаменитших обороняїв божества Ісуса Христа супроти ложновірства Арієвого, котре мало так багато приклонників в Константинополи, що католики мали там лиш одну малу каплицю. Собор епископів вислав тому Григорія, щоби там підпомагав вірних. Єго дїяльність вінчала ся таким успіхом, що одушевлений нарід вибрав єго епископом в Константинополи. Деякі епископи були невдоволені з єго вибору і з єго убогого способу житя, тож Григорій зрік ся епископскої гідности, повернув в самоту і займав ся побожними дїлами, писанєм учених книг і укладанєм сьвятих пісень. Задля єго учених праць о Бозї, почтила єго Церква високим іменем: „Богослова.“

4. Сьвятий Йоан Золотоустий (так названий задля своєї краснорічивости) епископ царгородский (ум. 407.).

---

[1]) Не лиш сам Василій, але і єго брат Григорій, епископ Нїсси, їх отець і мати, їх бабка і сестра (Макрина) і єго другий брат Петро, епископ Себасти, почитають ся Церквою яко сьвяті.

Йоан Золотоустий уродив ся в Антіохії в Сирії і тут образував ся. Задля своїх великих умственних дарованьмав вигляд на високі державні уряди і достоїньства, ідучи однак за покликом внутрішного голосу, посьвятив ся сьвященичому станови і став проповідником в Антіохії. Опісля поставлено єго епископом в Царгородї. Велике і тяжке було завданє, яке мав Йоан тепер довершити, бо в столицї загніздила ся була велика неморальність, ба що гірше, она вкрала ся і на цїсарский двір. Коли сьвятий епископ виступив словом і письмом проти загального зіпсутя, зложено єго з епископскої гідности і заслано до Арменії. Він умер самотний і опущений.

Золотоустий був найбільшим бесїдником в старинній церкві. Він скоротив довгу літурґію св. Василія, лишаючи в ній той сам порядок і розклад.

В 35 літ пізнїйше спроваджено мощі Золотоустого з великим торжеством до Царгороду.

§. 18. Учителї західної Церкви.

1. Сьвятий Амврозій, епископ медіоляньский (ум. 397.).

Амврозій був сином римского намісника в Тревірі. По смерти вітця образував ся в Римі, де єго побожна мати виховала вельми старанно. Пізнїйше став намісником в Медіолянї. Коли по смерти тамошного епископа прийшов до церкви, щоби яко цїсарский намісник бути присутним при виборі другого епископа і коли сторонництва не могли погодити ся, залунав нагло голос дитяти: „Амврозій най буде епископом!“ Одушевлений нарід згодив ся на се, а Амврозій довго надумував ся в смиренности своїй, чи має сей уряд принятн. Вкінци бачучи в сій події голос божого провидїня, приняв вибір, дав окрестити ся і приняв св. Тайну сьвященьства. З апостольскою ревностию повнив він сей уряд, напоминаючи неустрашимо можних сеї землї до повненя обовязків. Раз велїв цїсар Теодозій І. стяти 7.000 мешканців в Солуню за ворохобню, не доходячи зовсїм, хто винен. Амврозій заборонив длятого цїсареви входити до церкви і жадав, щоби цїсар публично спокутував свою вину. Теодозій покликав ся на се, що і Давид згрішив, а Амврозій відповів: „Коли ти наслїдував Давида в грісї, послїдуй єму і в каяню.“ Тодї відложив Теодозій свої цїсарскі відзнаки і піддав ся наложеній покутї через 8 місяцїв. Єму приписують пісню: „Тебе Бога хвалим,“ хоч автором еї має бути хто иньший.

2. Сьвятий Августин, епископ гіпponьский в Африцї (ум. 430.).

Августин уродив ся в місточку Таґасте в Нумідії. Отець єго був поганином — мати, св. Моніка, християнкою. Коли мав 16 літ, вступив до висшої школи в Картаґінї для укінченя образованя.

Від тоді шукав Августин правди і супокою серця в ріжних науках сьвітової мудрости, а не знайшовши їх, попав в заблудженє і гріхи. Моніка молила ся, щоби Бог навернув єго і плакала ревними сльозами, „котрі не могли остати даремними.“ Августин посідав великі умственні спосібности, тому заняв місце учителя краснорічивости в Римі, а опісля в Медіолянї. Тут ходив слухати проповідий св. епископа Амврозія, а сила науки Христової, яка плила з тих проповідий, порушила єго серце. Однак здавало ся єму, що неможливо виповняти строгі вимоги християньства. Коли находив ся одного разу в городї біля свого дому і даремно силував ся здобути ся на якийсь рішучий крок на дорозі свого навернєня, почув голос немов дитяти: „Возьми і читай.“ Прочуваючи щось, взяв св. письмо, що лежало недалеко на лавцї і, розтворивши скоро, прочитав місце з письма св. Ап. Павла до Римлян: „Як в день ходїм чесно, не в прожорстві та пяньстві, не в любодїяню та розпусті, не в сварни та зависти, но одягнїм ся Господом нашим Ісусом Христом“[1]) (Рим. 13, 13). В тих словах пізнав Августин образ свого грішного житя. Сейчас опісля приняв св. Крещенє, зложив свій уряд і вернув до Африки. В короткім часї став епископом в Гіппонї. Єго побожна мати умерла в часї сего повороту. Августин боронив св. віри супроти ріжних єресий так словом як і письмом, та задля своєї глубокої учености належить до найбільших мужів всїх віків.

3. Сьвятий Єронїм, сьвященик (ум. 420.).

Єронїм уродив ся в Дальмациї. По укінченю наук в Римі, подорожував по ріжних краях в цїли дальшого образованя. Відтак пішов в Сирийску пустиню і там займав ся наукою єврейского язика. Сим положив для Церкви пізнїйше велику прислугу, бо перебуваючи 20 лїт в однім монастири коло Вифлеєма, перевів св. письмо на латиньский язик.

4. Сьвятий Григорий Великий, Папа (гл. §. 25.).

§. 19. Папа Лев I. Великий (440—461). Упадок західно-римского царства.

Велика колись і славна держава Римска була вже спорохнавіла у внутрі. Рим сповнив свою задачу, яку на него вложило провидїнє Боже, щоби приготовив дорогу вістникам св. Евангелія, тож мав тепер упасти, щоби зробити місце новому порядкови, який витворило християньство.

---

[1]) „Ꙗко во дни благообразно да ходимъ, не козлогласованїи и пїаньствы, не любодѣанїи и студодѣанїи, не рвенїемъ и завистїю, но облецитеся Господемъ нашимъ Іисусъ Хрїстомъ.“

Від початку переселеня народів облягали Рим ворожі війска, а він не міг їм оперти ся. В році 410. здобув Рим ґотский король Аларик і спустошив та зграбив місто. Потім напали на Рим Гуни (452.) і Вандали (455.). Рим оборонив папа Лев І. Великий.

Сумний вид представляла і Церква, коли св. Лев став наслїдником св. Петра, бо на Заході розпаношилось варварство, а на Сході єреси. Але Лев перевисшив навіть надії, які покладали в нїм при єго виборі. Єго чуйне око обіймало цїлу Церкву, а єго голосу слухали всюди. Він поборював єреси і иньші заблудженя, які ширились в вірі і писав цїнні пастирскі посланія до епископів. На Льві І. показало ся, чим має бути Апостольский престол в дїях сьвіта, а то душею цівілїзациї і тим, що мирить і кермує сьвітом. Лев стає в тих бурливих часах одинокою надїєю свого народу, бо і сам пише: „я не можу покинути міста (Риму), щоб удати ся на собор, бо бою ся, щоби мій виїзд не довів до розпуки нарід, зістаючий в тревозї.“

Перед єго висшостию клонять голови не лиш християни, але і погани. Коли дикі товпи Гунів, проваджені Аттилею („бичем божим“) загрозили Римови, вийшов проти них папа Лев, одїтий в папску одежу, з жезлом в руках і наклонив Аттилю до відступленя від міста. В кілька лїт опісля ограбили Рим Вандали, звістні з жорстокости. І тодї оборонив папа Лев Рим від совершенної заглади.

Св. Лев закладав церкви, шпиталї, доми захорони і запомагав щедрою рукою бідних. Одним словом, дїла єго суть такої великої стійности, що справедливо зовесь він „Великим.“ Він умер в р. 461., а тлїнні єго останки зложили зразу до гробницї св. ап. Петра і Павла, а р. 1715. перенесли до церкви Ватикана і положили на вівтар, посьвячений єго імени.

В р. 476. скинув Одоакер, вождь Герулів, послїдного римского цїсаря, Ромуля Августуля, з престола і став володарем Італії. Рим перестав бути столицею західно-римскої держави, а став осередком духовної держави на землї, Церкви. Св. мужі з приказу і уповажненя римских пап голосили правду науки Христової між поганьскими народами Европи (опісля і в иньших частях землї).

§. 20. Навернене Ґотів.

Споміж ґерманьских племен приняли християньство найскорше Ґоти. Они вийшли із Скандинавії в II. столїтю по Хр. і осїли в околицях Чорного моря. Після осель їх розріжняємо західних і східних Ґотів.

Ґоти були сусїдами римскої держави, нападали на ню вельми часто і брали в полон католицких сьвящеників і вірних, котрі опісля вчили їх християньскої науки. Віра Христова була найдорожшою добичею, яку Ґоти забирали по тих битвах і війнах. На вселеньскім соборі в Нїкеї (325.) брав вже участь в обрадах епископ Ґотів, Теофіль.

Західні Ґоти попали опісля в єресь Арія. Они бо звернули ся були до грецкого цїсаря Валєнта, загорілого приклонника єреси Арієвої, з прошенєм о поміч проти Гунів, котрі їх непокоїли, а цїсар удїлив їм помочи за цїну відступства від Церкви.

Від західних Ґотів перейшла та єресь до східних і до многих иньших племен ґерманьских (Вандалів, Бурґундів, Свевів, Льонґобардів), але сї вернули в VI. і VII. столїтю до католицкої Церкви. Те саме зробили і західні Ґоти. Не так склалось зі східними Ґотами. Они під своїм королем Теодориком прийшли до Італії (488.), положили конець панованю Одоакра і оснували велику державу, що розтягалась аж поза Італію. Східно-римский цїсар Юстинїян побідив східних Ґотів і розбив їх державу (554.). Они були Аріянами аж до свого упадку.

§. 21. Навернене Руґійців.

Руґійці оснували самостійну державу при північній границї римскої держави і заняли більшу частину нинїшного вел. князївства Австриї, Стирию і Каринтию. В тих краях угнетали они вельми християн. Тодї зіслав їм Господь Бог монаха св. Северина, що прийшов з далеких країв і навернув Руґійців.

Северин прийшов зі Сходу, покликаний, як сам каже, божим провидїнєм. Житє вів дуже сьвяте, пожертвовавшись службі божій і любві ближнього. Для себе був незвичайно строгий; їв доперва по заходї сонця, а в часї посту лиш раз на тиждень, спав на голій

землї, одягав ся дуже убого, ходив босо і взивав нарід до покаяня і добрих дїл. Недалеко нинїшного Відня, над Дунаєм, збудував монастирець спільно зі своїми товаришами. Сьвятість житя і чуда, які з ласки божої дїлав, з'єднали єму загальне довірє і почитанє навіть у невірних варвар, котрих князї оказували єму почесть. По 30-лїтних трудах почув Северин, що наближаєсь година єго смерти. Попращав ся зі всїми, приняв св. Тайни і відмавляючи псалом, умер (482.).

§. 22. Навернене Франків.

Навернене Франків є для істориї західної Церкви особлившого значіня. Они прийшли до Ґалиї під проводом хороброго князя Хльодвика, положили конець римскому панованю і оснували самостійну державу.

Хльодвик мав жену католичку, Кльотильду, доньку бурґундского короля і через ню став приклонним до християньства, але все таки був поганином. Та стало ся, що князь був в великім небезпеченьстві під Цільпіхом (поміж Аквісґраном а Бонном). Памятний на упімненє своєї побожної жени, візвав він Бога о поміч і зложив обіт, що стане християнином, наколи віднесе побіду (496.). Бог вислухав єго молитву, а Хльодвик, сповняючи обітницю, приняв св. Крещенє від епископа Ремиґія з Реймс на саме Різдво того самого року. За єго приміром пішли вельможі і цїлий нарід.

§. 23. Християньство на британских островах.

Британцї одержали першу вість о християньстві від римских жовнірів і поселенців. Оповідають, що вже папа Елєвтерій вислав проповідників (з кінцем II. стол.) на британскі острови. Однакож доперва в V. столїтю вкорінилось там християньство постійно.

Апостол Ірляндиї був св. Патрицій.

Коли Патрицій мав 16 лїт, спіймали єго розбійники морскі і завезли до Ірляндиї. Там пас він череди одного князя і раз мав сонне видїнє, в котрім зістав завізваний іти на берег моря, бо там ожидає єго корабель, а на нім зможе утечи зі своєї неволї. Патрицій знайшов дійсно корабель, поплив до Ґаллиї і остав ся в Турі, де в катедральній школї одержав наукове образованє. Папа Целєстин вислав єго опісля до Ірляндиї, яко проповідника евангелия (432.),

і він навернув в більшій части сей острів до християньства. Ірляндия стала для цїлої Европи „островом сьвятих“, бо з неї вийшло багато Апостолів віри.

В Шкоциї голосив слово боже Ірляндець Колюмбан.

До Британії, де Анґльосаси оснували були державу, вислав папа Григорій Великий (596.) аббата Августина з 40 монахами (Бенедиктинами) і християньство ширилось звільна по цїлім краю.

§. 24. Християньство в Нїмечинї. Св. Бонїфатий, Апостол Нїмечини.

В Нїмечинї, се є в краях поміж Реном, Дунаєм, Лабою а Північним морем, знали науку Христову вже в II. столїтю, а з кінцем III. столїтя подибуємо красно розвиваючі ся церкви в Тревірі, Кольонії, в Мецу, дещо пізнїйше в Баварії. Багато церков нїмецких упало в наслїдок переселень народів. Тодї зарядило провидїнє, що виступило багато мужів, особливо з поміж Ірляндців і Анґльосасів, котрі привернули християньство в Нїмечинї і граничних краях.

Такими були: св. Колюмбан, що проповідував слово боже над озером Боденьским; Ґаллюс, що осиував в Швайцарії славний опісля монастир Ст. Ґаллєн; св. Руперт, епископ Вормациї і св. Емеран, котрі навернули Баварию; Кілїян, що голосив слово боже в краю Франків і помер смертию мученичою.

А вжеж найбільшу заслугу в наверненю нїмецких племен здобув собі анґльосас, Вінфрід, опісля Бонїфатієм названий. Єму справедливо належить ся почесне імя „Апостола Нїмечини.“

Вінфрід проповідав первістно між Фризами, де вже анґльосас Вілїборд трудив ся. Але труди Вінфріда не вінчались успіхом, бо фризкий король бурив християньскі церкви; проте удав ся він до Риму, щоби у намісника Христового упросити благословеня для своєї працї (718.). Папа вказав єму середну Нїмечину яко поле до дїланя. Вінфрід голосив з великим успіхом слово боже в Гесиї і Туринґії, за що папа висьвятив єго на епископа і дав єму імя Бонїфатія (с. є. добродія... Нїмечини). Повернувши з Риму, довершив наверненя Гессиї і стяв дуба, посьвяченого ідолови Донарови, а погани думали, „що божок сей убє єго за те громом.“ З того дуба збудував церковцю і посьвятив єї св. Петрови. За заслуги в наверненю до християньства, поставив єго папа архиепископом.

Боніфатій удав ся третий раз до Риму, а вернувши, оснував багато епископств і монастирів, між котрими монастир Фульда здобув собі велику славу в плеканю наук і штук. До сего часу немав Боніфатій постійного місця пробуваня і яко таке назначив єму папа Моґунцию. Тоді забажав старенький проповідник слова божого довершити навернена Фризів. Він удав ся до них і знайшов там мученичу смерть, як се сам предчував. Уже був окрестив тисячі Фризів і очікував їх на саме Сошествіє св. Духа, щоби уділити їм св. Тайну Миропомазаня, а тоді напали на него розлючені погани і забили єго і 52 єго товаришів (5. червня 754.).

§. 25. Григорій Великий.

Папа св. Григорій Великий займає визначне місце поміж тими мужами сьвятими і знаменитими, котрих Бог покликав до проводу в Церкві.

В трудних відносинах знаходила ся Церква, коли сей папа вступив на престол св. Петра. Поміж племенами нїмецкими ширив ся Аріянїзм, аріяньскі Льонґобарди нападали часто на Італію і безпокоїли Рим а грецкий цїсар приписував собі права до Церкви та підпирав честолюбні стремленя епископа царгородского, що, стремлячи до независимости від папи, приняв був гордий титул „епископа вселеньского“.

Тому і Григорій приняв свій високий уряд вагаючи ся і з важким серцем. „Як мене любите“, писав він своїм старим другам „то оплакуйте мене, бо филї сьвітові так напирають, що сумнїваюсь, чи зможу я корабель (Церкви), повірений менї Богом, покермувати до пристани“.

Та знав Григорій у всїх тих небезпечностях поступати розважно і дїяльно. Він довів до того, що західні Ґоти, котрі тимчасом заснували були державу в Іспанії, відрекли ся єреси Арія; Льонґобардів спонукав не лиш до відступленя від Риму (593.), але при помочи королевої Теодолїнди позискав їх для католицкої Церкви: не дозволив вмішувати ся грецкому цїсареви в управу Церкви та супротив гордого титулу царгородского епископа, приняв смиренне імя „слуга слуг божих“. Імя се задержали і слїдуючі папи, памятаючи на упімненє Господа: „**болїй же къ васъ да бѫдетъ вамъ слѫга**“ (Мат. 23. 11.). Навернене мешканців Британії було єго ділом (§. 23.).

Західна Церква завдячує єму піднесенє блеску і красп богослуженя (§. 26.). Він мав списати Літурґію „Преждеосьвящених Дарів“, що відправляє ся у нас в великім пості.

Григорій мав велике значінє і в сьвітских справах так в Римі як і в цілій Італії, та значив він в тім зглядї більше ніж слабосильний цїсар грецкий. Так вже папа Григорій приготовив то важне сьвітске значінє пап, яке они за божим провидїнїєм мали вже небавом позискати.

Серед множества ріжних занять і безнастанних фізичних терпінь написав Григорій багато книг, котрі поставили єго в ряді „Учителїв Церкви“ (§. 18.). Церква дала єму почесне імя „Двоєслова“.

§. 26. Релїґійне житє Християн.

Мимо численних єресий, які повстають в другім періоді, подає нам житє християн багато потїшаючого а то показує ся вже з великого числа сьвятих і правдиво учених людий, з між котрих пізнали ми важнїйших.

Самі єреси та спори в річах віри були причиною тим тїснїйшої звязи вірних з єпископом римским а становиско папи яко найвисшого учителя, сьвященика і пастиря цїлого християньского сьвіта визначуєсь в сїм періоді виразнїйше як в попереднім. Пануючі і епископи видїли всегда в епископі римскім найвисшого керманича цїлої соборної Церкви, а се видко з ріжних почесних назв, даваних римскому епископови і Апостольскому Престолови. Без папи не має значіня нїякий вселеньский собор; він єго скликує, проводить лично або через свого лєґата і рішеня собору потверджує. Папа рішає спори в річах віри і осуджує заблудженя невідклично; він видає закони, приймає відклики від епископских і синодальних рішень, дає розрішенє від законів церковних і висилає своїх лєґатів до князів і епископів. Таким чином був папа представителем єдности Церкви і нїякий епископ не був законним, наколи не був з папою з'єдинений. Престол Апостольский не був нїколи діткнений заблудженєм і не був від нїкого з підчинених суджений[1]).

---

[1]) Папа був не лиш головою цїлої Церкви але і „Патриярхом“ Заходу. Церкви котрі посередно або безпосередно оснував св. Петро

Було загальне пересьвідченє, що епископи римскі одержали від Спасителя привілєй непомильности. Відповідно до свого великого достоїньства журились они цїлим християнським сьвітом і давали му примір чесноти. В гоненях проливали і они кров свою за віру Христову і кождий з перших трийцяти пап згинув мученичою смертию.

З римским престолом були сполучені всї иньші престоли епископски. Епископ голосив науку Христову, рядив своєю єпархією і судив членів Церкви. Він служив св. лїтурґію і удїляв всї св. Тайни, та до него належало право принимати до Церкви і виключати з Церкви. Епископ заряджав дочасним добром Церкви походячим з добровільних складок, та через се був отцем сиріт і убогих. По уступленю Апостолів, котрі самі вибирали і сьвятили епископів, вибирало епископа духовеньство під проводом митрополита і сусїдних епископів, котрі опісля сьвятили вибраного. Епископ столицї звав ся митрополитом і мав першеньство над прочими епископами в краю. Він скликував їх на синоди, предсїдав і управляв обрадами.

Епископови помагали в повненю обовязків сьвященики. Їх уряд основував ся також на божій установі. Епископ посьвящав їх, они підлягали єму, проповідали за єго призволенєм слово боже, приносили св. Жертву і подавали св. Тайни окрім Тайни Сьвященьства. Коли в місцевостях віддалених від епископскої столицї повстали християнські громади, висилав епископ до них сьвященика і передавав єму душпастирску власть.

По ириміру Церкви єрусалимскої находили ся в кождій громадї диякони. Они одержували посьвященє від епископа і мали обовязок служити епископови або сьвященикови при св. Лїтурґії, розносити св. Причастіє тим, що не були в церкві, удїляти крещенє і дбати про убогих, хорих і про сироти.

Опісля додано їм до помочи піддияконів. Від II. столїтя стрічаємо духовеньство низшого степеня: четців і півців, котрі одержували церковне посьвященє і були уживані до меньших послуг церковних.

мали певну перевагу над иньшими Церквами і звались патриярхатами. Такими були церкви в Римі, в Алєксандриї, в Антіонії, а опісля набули сего значіня Царгород і Єрусалим, (яко „мати всїх церквий“) Царгород відірвав ся опісля від Риму — иньші під'упали.

*

Коли того потреба вимагала, з'їздились епископи на собори (синоди). Они були або „вселенські“, коли були зібрані всї епископи цїлого сьвіта з папою, або „частні“, а то: „провінціяльні“ під проводом патриярха або митрополита, „епархіяльні“ під проводом епископа епархії.

2. Церква осягнула в сім періоді свободу і богослуженє відправлялось публично і без перешкоди. Оно стало сьвітлїйше і більше торжественне і тим красше представляло тайньственність нашої віри. Християни построївши собі церкви, стали до богослуженя а особливо до св. Лїтурґії вносити ріжні обряди так, щоб цїле житє Ісуса Христа було уявлене в Службі Божій. Спершу не була св. Лїтурґія списана, тілько відправляли єї на память і тому, хоч в частях основних була однаковою, то в подрібностях заходили в нїй ріжниці. Доперва в сім періоді стали в ріжних місцях списувати св. Лїтурґію і таким чином повстали ріжні Лїтурґії, що ріжнять ся між собою лиш обрядами і молитвами. Торжественність богослуженя підносив церковний сьпів, який плекано на хвалу божу. До сего причинили ся вельми св. Василій Великий, св. Григорій Богослов, св. Йоан Золотоустий, св. Роман Сладкопівець, творець кондаків; св. Йоан Дамаскин, творець Октоіха, себто богослужебної книги, розложеної на 8 голосів, утренї воскресної, пісень похоронних і иньших; св. Андрей критский, творець великого канона покаянного, сьпіваного на „поклонах“, т. є. на утренї четверга пятого тиждня великого посту. — В Західній Церкві заслужили ся в тім зглядї св. Амврозій і Григорій Великий.

В честь божу будовано величаві церкви. Вже цїсар Константин Великий і єго мати св. Єлена построїли багато домів божих (§. 13.). Цїсарі римскі віддавали в дарунку християнам публичні будинки (судові, торговельні), а християни перестроювали їх на церкви, котрі і дальше звались василїками (домами царскими — домами найвисшого Царя, Бога). На взір таких василїк будовано і нові церкви. Коли поганьство стало упадати, діставали християни на церкви поганьскі храми. Поміж церквами, збудованими в тім періодї, визначуєсь церква св. Софії,[1]) построєна цїсарем Юсти-

[1]) Грецке слово „софія“ значить мудрість.

нїяном в Царгородї, а посьвячена Ісусу Христу (Божій Премудрости). При єї укінченю закликав одушевлений цїсар: „Соломоне я тебе перевисшив!“

3) Сьвяті Тайни удїлювано всенародно, при чім були долучені обряди повні значіня. Публичну сповідь знесено в тім періоді, але задержано публичну покуту. Що до св. Причастія, то в перших віках причащали ся християни в сей спосіб, що діставали преч. Тїло Господне на долоню, з котрої поживали єго, по сїм приступали до чаші і з неї пили пресв. Кров Господню. В сїм періоді завів св. Йоан Золотоустий, патриярх царгородский, ложочку при св. причастію і она до нинї уживає ся.

4. В сїм періоді уложено в Царгородї моленє до Преч. Дїви, зване акафистом т. є. „молитвою несїдальною“.

§. 27. Розцьвіт житя чернечого. Венедикт з Нурзиї.

Пустинне житє, до котрого підвалини положив св. Антоній (гл. §. 12.) являє ся в періодї другім повне животної сили. Тисячі людий покидають сьвіт, єго добра і розкоші, і стають на уєдиненю служити Богу.

Між пустинниками заслугує на замітку Симеон Стовпник. Є се в своїм роді чудове з'явище. бо Симеон, проповідуючи покаянє зібраному народови, стояв на високім стовпі довше, чим треває звичайний вік чоловіка.

В четвертім столїтю сполучили ся черцї і стали спільно в келиях мешкати. Они жили після правила (канона) спільно в однім домі та звідти пішло спільне житє монастирске.

Житє іноче прибрало більше означений вид, коли св. Василій В. написав правила для монахів (§. 17.).

Монастирске житє розвинуло ся на Заході через св. Венедикта з Нурзиї (ур. 480.), котрий своїм ученикам, не лиш приписав спільний устав але і з'обовязав торжественним обітом перестерігати єго дожизнено.

Венедикт походив зі знатної родини. Діставши гарне образованє в Римі, удав ся в відлюдну печеру на пустини і перебув в нїй три роки на службі божій і стараню о своє спасенє. Опісля пішов до полудневої Італиї і оснував монастир на Монте Кассіно (529.), котрий став материним монастирем цїлого чина ним заснованого і названого після него чином Венедиктинів. Устав сего чина уложений вельми мудро і зовсїм надає ся до того, щоби тих, що живуть після него, довести до християньского совершеньства. Одінє

і пожива монахів мали бути вельми прості, тілько хорим вільно було їсти мясо. Монахи занимали ся молитвою, також і в певних нічних годинах, і працею.

Довгі століття були монастирі Венедиктинів єдиними заборолами наук і штук, особливо штука писаня усовершила ся вельми в тих монастирях. Венедиктини були апостолами віри в Ірляндиї і Британії. Їх заслуги коло духового і душевного добра народів Европи суть дійсно неоцінені і з'обовязують будучі поколіня до вдяки і признаня.

Венедикт умер в р. 543. в монастири в Монте Кассіно.

§. 28. Іслям.

В 600 літ по основаню Церкви виступив супротив неї страшний і непримиримий ворог, котрий вигубив християньство в многих краях і протягом більше як 1000 літ був причиною несказаного нещастя християньских народів.

Сим ворогом була ложна віра, Іслям, котрої основателем був Магомед.

Магомед походив з народу Арабского, з потомків Ісмаіла, сина Авраамового. Віра в одного правдивого Бога Авраамового остала і у потомків Ісмаіла, була лиш притемнена поганьскими виображенями. Народною сьвятощию Арабів була Кааба с. є. шестистінний, чорний камінь, названий так із за своєї шестистінної форми. Він мав упасти з неба (правдоподібно метеор) і єго почитано за божество. Кажуть, що Кааба лежить на сім місци, де колись Авраам в своїй вандрівці поставив був шатро. Кааба була первісно посьвячена тілько одному Богу, згодом обложено єї 360 божками.

З родини жреців, що мали обовязок стеречи св. Кааби, уродив ся Магомед в Мекці в р. 570. Він був убогий, тому посьвятив ся торговлї. В часї подорожий, які предпринимав в цїли виобразованя ся в своїм званю, пізнав поверховно жидівску і християньску віру.

Коли мав 40 літ, виступив з твердженєм, що архангел Гавриіл обявив єму нові правди, котрі Магомед назвав Ісламом с. є. посьвяченєм себе Богу.

Наука „Іслям" є найблизше споріднена з жидівскою вірою, має однакож части поганьскі і перекручені християньскі. Головною

основою науки віри Магомеда є закон: „Єсть один Бог, а Магомед Єго пророк“. Магомед твердив, що Мойсей і Христос предсказали єго появленє ся. Після єго науки, незмінна судьба призначує дїла і житє всякому чоловікови. Своїм приклонникам („вірним“) обіцює Магомед повно змислових розкоший на другім сьвітї. Наука обичаїв має на цїли тілько зверхні дїла чоловіка а не пересьвідченя і зізваляє на кроваву месть, невільництво, потайне убійство і иньші гріхи. Головними обовязками чоловіка суть після Ісляму: щоденна пятиразова молитва, піст, милостиня, богомільне звиджене Мекки бодай раз в житю і війна за віру. Днем сьвяточним в тижни є пятниця, а уживати вина взборонено.

Племінники Магомеда не приняли спочатку єго науки та навпаки стали переслїдувати єго так, що був приневолений втїкати з Мекки до Медини (16. червня 622. р.). Сеся втеча „Геджра“ стала вельми важною в істориї Магомеда, бо в кілька лїт опісля (629.) здобув він Мекку а вскорі потім цїлу Арабію. Магомед умер в наслїдок отруї в р. 632., коли мав намір розширити дальше свою державу. Кажуть, що одна жидівка подала му трутини, щоби переконати ся, чи він є дїйсно божим пророком.

Наслїдники Магомеда, Каліфи (с. є. заступники) ширили Іслям скоро силою меча, та вже в семім столїтю здобули Палєстину, Сирию, Перзию і Египет; в осьмім столїтю північну Африку, Сардинїю а навіть Испанїю, звідки по кровавих битвах вигнали Західних Ґотів.

Де тілько Іслям дійшов до власти, там насильно притлумлено християньство; таким робом зникли за допустом божого провидїня численні церкви Африки і Азиї, що колись цвили повні надії.

ТРЕТИЙ ПЕРІОД.

Від заснованя церковної держави до Григорія VII. (755—1073.).

§. 29. Заснованє церковної держави.

Волею божого провидіня прийшли папи в осьмім столїтю до пановоня над сьвітскою посїлостию, що — називає ся церковною державою.

Сеся подія має для істориї Церкви вельми велике значінє, бо через се зросли повага і вплив голови Церкви у князїв і народів, і папа міг тепер, яко намісник Христовий, проводити і рядити Церквою вповнї независимо від сьвітских пануючих.

Вже за часів Константина Великого прийшли папи через богаті даровизни і записи до значних посїлостий в Італії та доходами з них підпомагали Італїйців, з'убожілих наслїдком переселень народів. До того причинило ся ще, що папи кілька разів охоронили Рим перед нападами ворожих народів, бо грецкий цїсар не дав жадної помочи; з того слїдувало конечно, що повага пап зростала щораз більше і в сьвітских річах та що церковні посїлости в Італії вважались вже за часів Григорія Великого осібним князївством під верховною властию грецкого цїсаря.

Хоч як слабосильне було пановане Греків в Італії, все таки були папи далекі від того, щоби причиняти ся якимнибудь чином до єго цїлковитого упадку, противно маємо багато доказів, що папи напоминають Італїйців до послуху в сьвітских річах грецким цїсарям.

Між тим зайшла одна подія, що зірвала послїдну звязь Риму і Італії з грецкою державою. Льонґобарди вчинили в Італії нові напади і ладились їти на Рим. В тій небезпечности удав ся папа Стефан III., хоч слабий і хоровитий, через Альпи до франконьского короля, Піпіна, з прошенєм о поміч, бо сей став королем за згодою папи Захарії, Стефанового попередника, був отже з'обовязаний до вдячности.

Та дїйсно вирушив Піпін через Альпи з військом, забрав край, котрий завоювали були Льонґобарди, і дарував єго Церкві (755.). За те іменував Стефан Піпіна хоронителем і опікуном Риму і римскої Церкви. Тодї доперва пригадав собі грецкий цїсар на свої права до сих посїлостий і зажадав виданя їх. Піпін одпак сказав: „Франки проливали кров не для Греків, але для св. Петра і для спасеня своїх душ, тому він не дасть ся наклонити до зломаня даного слова жадними скарбами сьвіта".

§. 30. Кароль Великий.

Кароль Великий (768—814.) сии Піпіна має велике значінє в історії всесьвітній і церковній, тому і справедливо зове ся „Великим". Він трудив ся ревно коло скріпленя християньскої віри і моральности в своїй широкій державі і здобув собі безсмертну славу, яко сильний боронитель Церкви, великий вождь і муж державний, мудрий законодавець і ревний опікун наук.

Як тілько вступив на престол, пізнав, що конечно є для добра держави підбити дикий, войовничий нарід Саксонців, котрий нападав на Франконьску державу. Сего дїла доконав по більше як 30-лїтній війні. В завойованім краю ширив король християньство насильно, позаяк був пересьвідчений, що як довго Саксонці не набудуть з християньскою наукою лагіднїйших обичаїв, так довго не можна і гадати про якийсь тревалий мир з ними. Таким чином стали многі Саксонці христианами, більша часть однакож остала таки при поганьстві і, зненавидївши своїх франконьских гнобителїв, стала ненавидїти і їх християньску релїґію.

Саксонці не додержували заприсяженої вірности та нападали і нищили християньскі заведеня (навіть і тодї, коли їх хоробрий князь Віттекінд став христианином). Тож Кароль приневолював їх дальше приймати християньство, хоч таке поступованє ганив єго

вірний і учений дорадник Алькуін, Анґльосаский чернець: „Переконуй більше, казав, а силою не навертай“. Відтак оснував Кароль в підбитих околицях численні епископства, церкви і монастирі, щоб з внїшним наверненєм получити і внутрішне.

Опісля провадив Кароль війну з Льонґобардами, котрі напали на Італїю і наміряли здобути Рим. Кароль поспішив з військом до Італії, віднїс побіду над Льонґобардами і не лиш потвердив даровизну, яку єго отець жертвував Церкві, але і розширив єї значно кількома провінциями (774.).

Найважнїйшою подїєю в церковній істориї за єго володїня була єго коронация на римского цїсаря, що накладала на него задачу, боронити Церви і заховати мир поміж християньскими державами. Папа Лев III., притиснений Римлянами, що ворохобили ся, удав ся сам до Кароля і просив о привернене нарушеного мира. Наслїдком того вирушив Кароль на Рим (800.). Коли він тут в день Різдва був на Службі Божій в Церкві св. Петра і клячав перед престолом, вложив єму папа на голову цїнну золоту корону і сказав: „Каролеви, коронованому від Бога, великому миролюбцеви і володареви“. Радісним окликом виразив нарід своє вдоволенє, бо пізнав намір папи, а король знов, бачучи в намірі Церкви волю божу, приняв охотно передане єму достоїньство.

Кароль старав ся вельми ревно о добро своїх народів і передовсїм на собі дав їм примір щирої побожности; майже завсігди був в Церкві на ранїшній і вечірній молитві а не рідко і на нічних молитвах і полуночницях черців. Він основав багато церков, між иньшими величаву церкву катедральну Прч. Дїви в своїй столиці Аквиґрані, і оказував епископам всяке поважанє.

Народам своєї держави дав спільні закони, зладжені в християньскім дусї; при катедральних церквах і монастирях оснував численні школи і не повстидав ся сам вже в зрілім віцї сидїти між учачими ся. Кароль умер в Аквиґрані 28. сїчня 814 р.

Від тепер не був нїхто на Заході цїсарем, доки єго вперед не коронував папа. Цїсарі через коронацию брали на себе обовязок охороняти Церкву і християньство супротив внутрішних і внїшних ворогів та через те саме мали они висшість і первеньство перед иньшими пануючими. Цїсарі складали при коронациї присягу вірности св. Церкві, що они, сини Церкви, будуть єї бо-

ронити. Коронация Каролѧ стала підставою нового ладу християнського в Західній Европі. Папство і цїсарство стали рівнорядно біля себе, щоби згідно ширити царство боже на землї.

§. 31. Наслїдники Каролѧ Великого.

По Каролї Великім слїдував єго син Людвик Побожний (814—840). Єго так напоминав Кароль коротко перед своєю смертию: „Люби Бога над все і хорони Єго заповіди, борони Церкву і поважай епископів, а нарід свій веди на дорогу спасеня“. На запитанє Каролѧ, чи хоче Людвик після сего поступати, відповів сей: „Так, коли ми Бог допоможе своєю ласкою“.

Та дїйсно, старав ся Людвик чесно сповнити обітницю зложену вітцеви, але єго добродушна слабосильність була перешкодою в виповненю єго добрих намірів. Спори о поділ держави були причиною, що деякі з єго синів виступили явно против свого вітця, а опісля привели державу до упадку. Договором в Верденї (843.) розділено державу Каролѧ Великого поміж єго внуків Льотара, Людвика і Каролѧ Лисого; одначе і тепер не перестали братя воювати поміж собою. Се невідрадне положенє держави використали для своїх розбійничих нападів внїшні вороги, Нормани і Араби.

Серед такого неладу терпіла і Церква невисказано, єї права легковажено, багато домів божих зруйновано, а дикість і варварство ширили ся безкарно. Вправдї дав Бог своїй Церкві кріпкого і неустрашимого провідника в особі папи св. Николая I, котрий був би в силї здержати пристрасти деяких королїв франконьских, але він умер передвчасно і панував тільки 9 лїт (867.). Св. Николай не бояв ся потягати королїв до відвічальности, і они мусїли корити ся перед ним. Він укріпив зверхність папску над цїлим Заходом, тож справедливо міг сказати о нїм один історик: „Від св. Григорія Великого не видїв Рим такого папи“.

Тимчасом положенє Церкви стало ще сумнїйше, коли вимерли Каролїнґи. В Італії по смерти Каролїнґа, Каролѧ Грубого (888.), знали особи честилюбиві і користолюбні позискати впливи на вибір папи, наслїдком чого дістава-лись на престол св. Петра слабосильні а навіть негідні люди. Тому і сила папства, так пожиточна і потрібна осо-

бливо в періоді упадку західного цїсарства, змаліла і настали для папства сумні часи пониженя, що тревали майже цїлий вік. Того однак не можна покласти в вину Церкві, позаяк саме тоді не мала она свобідної волї в виборі пап. Щоби раз на завсїгди усунути чужі впливи так пануючих як і італїйских стороництв при виборі папи, установив папа Николай II. на соборі в Римі, що вибір папи належить головно до кардиналів. Кардиналами називано первістно епископів з окресности Риму і тих сьвящеників і дияконів, що повнили свій уряд при головних церквах Риму. Кардинали становили сенат, прибочну раду папи.

Коли в Нїмечинї, вигасла династия Каролїнґів (з Людвиком Дитятем 911.), панували там хоробрі князї, але они з конечности були занадто заняті приверненєм порядку внутрїшного в державі та відпором внїшних ворогів і не могли звернути своєї уваги на положенє Церкви в Італії. На просьбу однак папи удав ся король нїмецкий Оттон I. Великий до Італії, освободив папу від гнобителїв і приняв з єго рук цїсарску корону (опорожнену від 46 лїт) в день празника Стрітеня 962. Від сего часу позістала гідність цїсаря римско-нїмецкого при королях нїмецких аж до свого вигасненя. Всеж таки хотїли нераз цїсарі вкорочувати власть папи.

З причини такого сумного стану Церкви в X. і XI. столїтю розвинулись вельми невідрадні відносини в північній Італії, в Нїмеччинї і в Франциї. В тих краях именно надїляли князї епископів і монахів просторими посїлостями (се дїялось в Нїмеччинї передовсїм від часів Оттона I.), а они мусїли за се подібно сьвітским панам, складати пануючому присягу підданьчу, а на случай війни, їм допомагати. Король надавав епископства і абатства переданєм перстеня і жезла, знамен духовної гідности, якої не може надавати князь сьвітский. То надаванє достоїньства називалось інвеститурою. Случалось часто і так, що надавано духовні становиска за суму гроший з гори означену, повнено отже симонїю, хоч Церква від давна карала сей гріх тяжкими карами. Дїйшло до того, що часто-густо неспосібні і негідні люди займали високі церковні становиска, то і не дивота, що часть сьвященьства попала в темноту і пороки і була неспосібна до свого великого званя. Наслїдком того було, що повернула

давна дикість народу. Доконче треба було тепер кріпкого провідника Церкві, котрий би зміг єї двигнути з такого пониженя і поставити назад на сьвічник, щоби она по правдї була сьвітлом для народів землї.

§. 32. Іконоборство.

Від найдавнїйших часів почитано і уживано в Церкві релїґійних образів, і та почесть відносить ся до сьвятої особи, представленої на образї.

Грецкий цїсар Лев III., уроджений в горах Ізаврії, тому Ізаврийским званий, був диким і невченим жовнїром, та тілько для своєї хоробрости осягнув цїсарский престол. Він то заборонив як найострійше почитати образи, уважаючи се ідолопоклоньством (726.), а зробив се тому, бо в него вмовлено, що таким чином наверне Магомедан і Жидів до віри Христової.

Як тілько оповіщено сї заряджена цїсаря, повстало між народом велике зворушенє; в деяких місцевостях прийшло навіть до явного бунту, бо нарід був дуже ревний в почитаню образів. Ворохобню придавлено силою і заряджено винищинє релїґійних образів. Папи Григорій II. і III. боронили науку Церкви о почитаню образів і відпирали рішучо закид ідолопоклоньства.

Ще більше лютив ся против образів син і наслїдник Льва, Константин V. Він велїв бурити бібліотеки і монастирі та убивати черцїв, бо они по найбільшій части займали ся мальованєм образів. Їх то виганяв цїсар з краю, а навіть карав смертию. Черцїв осліплювано, волочено по дорогах, привязувано їм каминє і кидано їх в море. Багато вельми цїнних предметів штуки впало жертвою жорстокости іконоборцїв.

Так нарушений супокій в Церкві привернула доперва цїсарева Ірина, ревна почителька образів. Коли по смерти свого мужа Льва IV. обняла управу держави, тодї за згодою папи Адрияна I. скликала VII. вселеньский собор до Нїкеї (II. Нїкейский) (787.). Собор сей привернув уживанє і почитанє образів, підносячи ріжницю між почитанєм образів, а почестию (поклоном) належною одному Богу.

Деякі з цїсарів наслїдників, старались знов знести уживанє образів, тож і гоненє почитателїв ікон повторило ся. Єму положила остаточно конець царица Теодора на соборі в Царгородї 842. р. Іконоборство тревало майже 120 лїт.

Церква, покінчивши щасливо 120 лїтну борбу з іконоборцями, стала покривати образами цїлу решетчату стїну, що віддїляла в сьвятинни престол від храма, а опісля установила в якім порядку мають бути сї образи в нїй поміщені. Так повстали в наших церквах іконостаси.

Щорічно обходить Церква память покінченя сего довголїтного спору именно в І. недїлю великого посту, котра називає ся „Недїля православія“.

§. 33. Роздор в Церкві або Схизма.

Ісус Христос установив Апостола Петра верховним Апостолом. Сей оснував Церкву в Римі і був єї епископом аж до кінця житя. На сїй підставі вважав ся кождоразовий наслїдник сего Апостола, римский епископ або папа, всїми християнами і від найдавнїйших часів, головою і провідником цїлої Церкви на земли.

Від коли одначе Рим перестав бути столицею римскої держави, а єго місце заняв Царгород, старали ся епископи Царгороду, пізнїйше патрияршами звані, стати независимими від пап в Римі. Се честолюбиве стремленє епископів грецких підпирали грецкі цїсарі, сподїючи ся прийти тим чином до впливів на справи церковні. Ся неприхильність до Риму збільшала, коли упало грецке пановане в Італії і коли зістало основане достоїньство цїсарске на Заходї. Що задумували тодї Греки, пізнати вже з того, що один з епископів Царгороду, сучасний папі Григорію Великому, приняв гордий титул: „вселеньского епископа“ (пр. §. 25.).

В половинї девятого столїтя прийшла для Греків нагода осущити сю так довго плекану гадку. Державою Греків рядив тодї Цезар Бардас, посвоячений з цїсарским домом, в імени малолїтного цїсаря Михаїла III. Бардас вів пусте і неморальне житє, а коли нїчого не помагали вітцївскі напімненя побожного патрияpха царгородского Ігнатія, котрий також походив з цїсарского роду, відмовив єму тойже св. Причастіє.

Страшно розлючений Бардас задумав піметити ся. Ігнатія скинено з епископского престола, а на его місце став патріархом Фотій, цїсарский урядник, вправдї дуже учений, але честилюбивий і облудний муж (858.). Фотій не був зовсїм сьвященіком, тож против всяких церковних канонів одержав в кількох днях всї сьвяченя. Фотій старав ся також і папу, від котрого потребував потвердженя, ввести в блуд, будьто він законно прийшов до свого достоїньства. Але, коли папа Николай I. довідав ся про несправедливість, заподіяну св. Ігнатію і про те, яким способом Фотій став патріархом, виключив тепер Фотія з Церкви, бо він противзаконно присвоїв собі високе церковне достоїньство. Але сей відповів тим, що піднїс проти римскої Церкви цїлий ряд ничтожних і без'основних обвинень (н. пр. що західна Церква перенесла піст з середи на суботу, що в пості позваляє їсти молочні страви, що силує сьвящеників до безженьства і т. п.).

Вселеньский Собор в Царгородї (869. р.) привернув вправдї звязь поміж східною а західною Церквою, а цїсар Василій скинув Фотія і назад привернув Ігнатія на престол, але все таки ся єдність була вельми слабка. Пізнїйший патріарх Михаіл Керулярий відірвав на все Грецку Церкву від Апостольского Престола (1054.). (§. 38.).

Грецка церква задержала правдиве сьвященьство і по більшій части Апостольску віру, однакож в наслїдок відірваня ся від сего осередку житя Церкви, попала в певну задеревілість. Она погордила лагідним ярмом намісника Христового, за те попала в повну зависимість від грецких цїсарів а опісля від турецких султанів.

§. 34. Навернене Моравян. Св. Кирило і Методій.

Поміж славяньскими племенами, що замешкували край від Лаби до Дону, а від Північного моря до Адриятику і низшого Дунаю, заслугує навернене Моравян передовсїм на увагу, по части задля значіня і простору Велико-Моравскої держави в сім періоді, по части і тому, що з Моравії перейшло християньство до Чехії, до Польщі і до Руси.

Моравяни пізнали християньску науку від сьвящеників епархії Сольногородскої, котрі з припорученя Короля Великого, проповідали Євангеліє між тим славяньским племенем. Мало однак знали они славяньску бесіду і люди не дуже горнули ся до християньства, бо не розуміли латиньского богослуженя. Тож звернув ся Моравский князь Ростислав до грецкого цїсаря з прошенєм о славяньских проповідників. Наслїдком того удали ся до Моравії два братя черцї, Константин і Методій (ок. 863.).

Они походили з дуже знаменитої родини з міста Солуня. Старший брат Методій вступив був зразу до війска, молодший Константин укінчив в Царгородї науки богословскі, фільософічні і правничі, і задля глубокої учености одержав назву: „фільософа“. Опісля покинув Методій військову службу, вступив в монастир на горі Олїмпі, посьвятив ся малярству і став славним артистом. Константин пішов між Хазарів над Чорне море (де нинї Крим) проповідати Євангеліє.

Около 850. року вернули они до столицї і були в великій любві і ласцї у патриярха Ігнатія і цїсаря Михаіла III. В спорах між Ігнатієм а Фотієм стягнули на себе тяжкі переслїдованя від сторонництва Фотієвого, тож рішили ся оставити Царгород і йти між поганьскі народи на проповідь. Методій навернув Болгар, а Константин винайшов між тим славяньске письмо і переводив сьвяте письмо на славяньский язик. Вість о них дїйшла небавом і до Велико Моравскої держави і князь Ростислав, дізнавшись о дїлах Константина і Методія у Хазарів і Болгар, забажав славяньских учителїв християньскої віри (863. р.)

Труди їх вінчались великими успіхами. Они переходили всю Моравію розбивали ідоли, голосили Євангеліє в народнім язицї Славян, відправляли в нїм богослуженє, ставили Церкви і заводили школи. В короткім часї була вся Моравія навернена.

Проповідуючи між славяньскими племенами, перевели св. Літурґію і иньші книги церковні як і цїле св. письмо на славяньский язик. Дїло се причинило ся до скорого розширеня християньства поміж Славянами і положило підвалину славяньскій письменности і славяньским літературам. Задля тих заслуг називають ся они справедливо: „Апостолами Славян“. Однакож они стягнули на себе завись нїмецких

священиків, що заходили до Морави. Ті то нїмецкі священики обвинили їх перед папою, що будьто они ширять ложні науки.

Задля того удали ся оба братя до Риму, щоби зі своєї дїяльности здати справу папі Адриянови II. Папа приняв їх вельми ласкаво а навіть торжественно, бо вийшов з духовеньством і народом їм на встрічу. Они несли з собою мощі папи Климента, третього наслїдника св. Ап. Петра, що їх винайшов Константин в Кримі, проповідуючи між Хазарами (пр. §. 10.). Адриян II. одобрив славяньске богослуженє і поставив їх епископами (867.). Константин не вернув вже більше до Морави. Прочуваючи близьку свою смерть вступив в Римі в монастир і прибрав імя Кирила, та тим іменем називають звичайно сего апостола Славян. Кирило помер вскорі (14. лютого 869.), маючи всего около 48 лїт. Єго мощі зложено в Церкві св. Климента.

Методія назначив папа архиепископом Великоморавскої Церкви і він одержав право відправляти богослуженє по славяньски. Славяньский перевід св. книг одобрив папа Йоан VIII. (879.). Св. Методій умер в р. 885. Єго мощі зложено в церкві в Велиградї в великоморавскій столицї.

Память св. Кирила і Методія наказав Папа Лев XIII. обходити в цїлій Церкві 5. липня.

Письмо, уложене св. Константином, називає ся „ґлаґолїтикою“, і єго уживають в богослужебних книгах деякі Славяни латиньского обряду. Св. Климент (що жив в IX. і X. ст.) ученик св. Константина (Кирила) завів до письма грецку азбуку, що називає ся „кирилиця“. В нїй є письмо грецке, приспособлене до славяньского язика, а з ґлаґолїтики додані деякі букви, котрих нема в грецкім.

§. 35. Навернене Чехів.

В р. 845. зробило 14 ческих шляхтичів перший крок до навернення Чехів. Они удали ся до Реґенсбурґу і там приняли крещенє. Від сего часу належали Чехи до епархії реґенсбурскої аж до заснованя самостїйного епископства в Празї.

Скорше стало ширити ся христиньство, коли ческий князь Боживой і єго жена Людмила приняли крещенє на

дворі великоморавского князя Сьвятополка, з рук св. Методія (873.). Їх сини Звитигнів і Вратислав ширили християнство дальше.

По смерти Вратислава старала ся єго жена Драгомира вигубити християнство і казала свою тещу Людмилу задусити потайно раньтухом (927.). Св. Людмила се перша мученица на ческій землї. Їх син Вячеслав, котрого виховала побожна Людмила, був ревним приклонником християнськоі віри і тому убив єго брат-поганин Болеслав в замковій каплиці (936.). Сей злочин не запевнив однак поганьству постійної побіди, бо Болеслав навернув ся опісля до християнства.

Болеслав II. Побожний оснував за призволенєм папи епископство в Празї (973.), і оно підлягало архиепископови Моґунциї. Першим епископом прагским був Саксонець, Дітмар, другим св. Войтїх (§. 36.), они оба мусїли бороти ся з великими перешкодами і трудностями.

§. 36. Християнство в Польщі. Св. Войтїх.

З Чехії прийшло християнство до Польщі. Вже за часів св. Методія приходили ученики єго до Польщі голосити слово боже, а також і монахи нїмецкі кинули тут засїв божого слова, але загальне наверненє цїлої Польщі починаєсь доперва в десятім віці наслїдком супружества князя Мечислава (963—992.) з Дубравкою, донькою ческого князя Болеслава I.

Принятє християнства було услівєм сего супружества і єго сповнив князь Мечислав в р. 966. разом з цїлим народом польским. Від сего часу поступало наверненє Поляків скорим кроком а в р. 968. повстало перше епископство в Познани. Оно було зависиме від архиепископства Моґунцкого.

Більше укріпило ся християнство за Болеслава Хороброго (992—1025.). За єго панованя став св. Войтїх ширити віру Христову з великим успіхом між північними і західними Славянами.

Св. Войтїх уродив ся в Чехії. Одержавши образованє в катедральній школї в Маґдебурґу, став опісля там епископом. В р.

973. став епископом Праги. Зраженій зіпсутєм обичаїв тамошних християн, опустив за призволенєм папи свою епархію і вступив в монастир венедиктиньский в Римі а опісля на Монте-Кассіно (988.). В молодім Войтїху кипів якийсь неспокійний дух, бо і загальне було тодї зворушенє умів, з причини поговірки о близькім кінци сьвіта. Людн жили в великім несупокою і переходили з місця на місце. Одні покидали і високі достоїньства і вступали в черцї, иньші йшли з тої причини на прощу до Риму, до гробу св. Якова в Кампостелї або і до св. землї, котру доперва в тих часах зачали громадно звиджувати. Тому бачимо св. Войтїха через послїдних 14 лїт єго житя в постійнім руху з краю до краю. — Зараз по кількох лїтах вертає знов на престол епископский та застає ті самі пороки. Се було причиною, що Войтїх покидає ще раз Прагу і стає апостолом слова божого в сусїдних краях, а найперше в Польщі, де з великим успіхом голосить Євангеліє.

Болеслав думав ширити віру Христову також між Прусаками, щоби таким чином постїйно позискати їх для Польщі. В тій цїли удав ся до Прус св. Войтїх, ведений охотою голошеня слова божого, але наміри не повелись і св. Войтїх умер смертию мученичою р. 997. (коло Фішгавзен). Болеслав викупив єго мощі і з великою почестию похоронив їх в Гнїзнї. Св. мученик став патроном народу польского а гріб єго основою не лиш релїгійної, але і полїтичної тривкости Польщі. Цїсар нїмецкий Оттон III. предприняв богомільний похід до гробу св. Войтїха, свого колишнього приятеля і тодї узнав Болєслава королем та заключив з ним трактат Гнїзненьский, в наслїдок котрого Болеслав отримав право закладати епископства. Сей трактат потвердив папа Сильвестер II. і Болеслав засновав архиепископство в Гнїзнї і епископства в Кракові, Вроцлаві, Колоберегах і Любушї. Він спровадив також Венедиктинів до Польщі, щоби ширили віру і просьвіту між народом. Болеслав завів в цїлій своїй державі богослуженє латиньске, бо декуди удержувало ся богослуженє славяньске, заведене ще учениками св. Методия.

В часї безкоролївства по Мечиславі II. (1034—1040.) піднесло голову поганьство, доки не засів на тронї Казимір Відновитель; за него основано много нових монастирів і вивінувано їх, а епархіям церковним назначено границї.

Наверненє Польщі до християньства мало для неї вельми спасенні наслїдки. Релїгія християньска ублагороднила обичаї Поляків і дала їм спроможність користати із скарбів за-

хідної культури і скріпити ся внутрішно, щоби стати в ряді з иньшими західними державами.

§. 37. Християньство на Руси. Св. Ольга.

Після давного переданя мав вже св. апостол Андрей голосити на Руси науку Христову. Він то рікою Днїпром мав дістатись аж до Київских гір, там мав поставити три хрести і предсказати, що тут ширити ся буде слово боже.

Коли в IX. віцї св. Кирило і св. Методій проповідали Євангеліє в землях славяньских, тоді лучі божого сьвітла дійшли і до Руси. Особливо св. Методій трудив ся в нинїшній Галичині, в околицях над Вислою і Днїстром, а єго епархія розтягалась до Буга і Стиру. В нїй поставляв він сьвящеників і разом з своїми учениками основував епископства, як пр. в місті Червеню.

В тім часї (855.) поплили з Києва долї рікою Днїпром два рускі бояри, Аскольд і Дир, і напали на Царгород. Нарід з патриярхом молив ся цїлу ніч в церкві Преч. Дїви на Вляхернї, щоби упросити помочи божої. Другого дня взяв патриярх ризу Преч. Дїви, котра переховувалась в церкві, і серед торжественної процесиї погрузив єї в море. З того повстала буря, що понищила кораблї Русинів. Сею чудесною бурею поражені бояри відступили від нападу, а довідавшись о причинї, приняли св. Крещенє і взяли проповідників з Греції на Русь. Таким чином прийшли на Русь нові сили проповідників Христового слова.

Хотя бояри і многі з народу були християнами, то загальне навернене Русинів не було ще довершене і більша частина народу оставала і на дальше поганьскою.

Князь Олег, що рядив іменем малолїтного Ігоря, був цїлою душею поганином. Він однакож не переслїдував християн і християньство ширилось на Руси звільна так, що за єго нясльїдника Ігоря, були вже церкви на Руси а в Київі престольна церква св. Илиї.

Далеко красша доба для християньства настала за панованя вдови Ігоревої, Великої княгинї Ольги (945—957.), що володїла Русию в імени малолїтного сина, Сьвятослава.

Пересьвідчивши ся о правдивости віри Христової, удала ся з многими дворянами до Царгороду і приняла (маючи вже 67. літ) св. Крещенє з рук патриярха Теофілякта. В крещеню одержала імя „Єлена“ а крестним отцем єї був цїсар Константин Багрянородний. Патриярх, окрестивши Ольгу, сказав до неї: „Ти єси благословена в женах рускихъ, бо Ти полюбила сьвітло, а покинула темноту“.

Між Римом а Царгородом була тодї єдність, схизма Фотія була зовсїм вигасла, тож Ольга, а з нею прочі Русини, приняли християнство по обряду грецко-католицкому.

Ольга умерла дня 11. липня 969. р. і перед смертию розпорядила, щоби на єї гробі не чинено поганьскої тризни. Єї похорони були християнські. В коротцї оказались мощі Ольги нетлїнними, тож Церква вчисляє єї між сьвятих і празник в єї честь установила в XI. віцї на день 11. липня. Лїтопись зове Ольгу „зорею ранїшною, що звіщає сонце“ та каже, що „она яснїла між поганами як білолиций місяць серед темної ночи“.

Зі смертию Ольги стратило християнство на Руси велику підпору. Єї син князь Сьвятослав був поганином.

§. 38. Загальне наверненє Руси. Св. Володимир Великий і Ярослав Мудрий.

Велике дїло загального наверненя Руси довершив князь Володимир, внук св. Ольги (980—1015.). Вихований св. Ольгою, пізнав нестійність віри поганьскої; тож, коли в р. 988. заняв місто Корсунь, приняв св. Крещенє разом зі своєю дружиною в Корсуни (988.) з рук епископа Якова і одержав на крещеню імя „Василь“. Корсунь належав до східно-римскої (византийскої) держави.

Переданє каже, що Володимир приймав перед походом своїм на Корсунь проповідників ріжних ісповідань. Найбільше припала єму до серця віра християнська, яку проповідав фільософ грецкий. Володимир слухав єго проповіди о відкупленю і будучім житю та бачив в него картину представляючу страшний суд. На зборах старшини народу заявив Володимир намір заведеня віри Христової на Руси і тут рішено вислати 10 тямущих людий в сьвіт, щоби наглядно оглянули всякі богослуженя. Посли сї прибули і в Царгород і були присутні на богослуженю відправлюванім патриярхом.

Обряд грецкий припав їм дуже до серця, они вернули на Русь і стали оповідати: „будучи в грецкім домі божім, не знали ми, чи ми на небі, чи на землї — там дійсно перебуває Бог з людьми". Тодї рішено піти по приміру Ольги, бабки Володимира та приняти християньство з Грециї. Одначе князь не хотїв приймати віри від Греків, яко їх підвластний, лише яко їх побідитель і тому пустив ся з численним військом на місто Корсунь, заняв єго і післав послів до грецких цїсарів Василя і Константина з прошенєм о руку сестри їх Анни. Грецкі цїсарі пристали на се під услівєм, наколи Володимир прийме християньство. Володимир згодив ся на те і грецкі цїсарі вислали до Корсуня свою сестру Анну і сьвящеників. Між тим ослїп Володимир і за порадою царівни прискорив крещенє і зараз прозрів. „Тепер пізнав я правдивого Бога", сказав він, прозрівши так чудно. Опісля оженив ся з царівною Анною.

Володимир взяв з собою до Києва митрополита Михаїла, епископів і сьвящеників. Він велїв окрестити своїх 12 синів, відтак приказав нищити всї ідоли поганьскі і оголосив, щоби всї Києвляни одного означеного дня приняли св. Тайну Крещеня в ріцї Днїпрі. Нарід радо услухав свого християньского князя і окрестив ся громадно (988.). Проповідники слова божого розійшли ся по всїй рускій землї, учили і крестили нарід. Володимир будував багато церков. В Києві на місци божка Перуна стала церква св. Василія Великого. Вельми величавою була церква „Десятинна" в честь Рождества Преч. Дїви. Десятинною звалась она тому, що на удержанє єї призначив Володимир десяту частину всїх своїх доходів. По більших містах оснував Володимир епископства, а в Києві митрополїю. Першим митрополитом Русинів був Михаїл. Богослуженє відправляло ся з книг церковних славяньских, які перевели з грецкого св. Кирило і св. Методій. Володимир дбав і про народну просьвіту і оснував школу в Києві. Лїтописець оповідає, що рускі матери, котрих дїти йшли вперве до школи, плакали за ними мов за помершими.

Володимир умер в р. 1015. і єго похоронено в церкві десятинній. Церква вчислила єго до лика сьвятих і назвала „Рівноапостольним" бо він зарівно апостолам причинив ся багато до розповсюдненя віри Христової. Єго память обходимо 15. липня.

Дїло начате св. Володимиром продовжав єго син Ярослав Мудрий (1019—1054.). Він збудував в Києві храм

Софійский в честь Божої Премудрости (т. є. Сина Божого Іс. Хр.) і основував нові епископства і монастирі. Ярослав поставив в Києві першого митрополита з роду руского, Іляріона, бо до сего часу були Греки митрополитами на Руси. Ревно дбав він і про народну просьвіту і основав школу в Новгороді, а при храмі Софійскім першу бібліотеку та спровадив учених з Греції, щоб переводили з грецкого язика на руский недостаючі богослужебні книжки.

Ярослав Мудрий був князем наскрізь християньским; умираючи, взивав свої дїти до любви Бога і ближнього і накликував до братньої згоди.

Не слухали єго мудрої ради князї, що по нїм слїдували. Они вели безнастанні міжусобиці, але годились в розповсюдненю християньства на Руси. Заходами руских князїв ширила ся щораз більше віра Христова та з кінцем XI. столїтя обняла цїлу Русь.

Київскі князї і митрополити були тоді в приязних відносинах до рямских пап. Посли папи Льва IX., зірвавши звязь з відступником патриярхом царгородским Михаїлом Керулярієм, вертали через Київ і були гостинно приняті руским митрополитом Ілярионом (1054.). Русини отже були в початках свого християньства вірними католиками і узнавали главеньство папи рямского.

Опісля (§. 64.) була руска Церква втягнена в грецку схизму а то через свою зависимість від царгородских патриярхів і оставала в нїй (з малими перервами) до кінця шіснайцятого столїтя.

§. 39. Житє чернече на Руси. Києво-печерска Лавра.

Як у всїх краях так і на Руси були монастирі заборолами віри і духового образованя та найважнїйшими чинниками в розповсюдненю християньства.

Найважнїйшим монастирем на Руси був Київский монастир, що в XII. віцї одержав назву „Печерскої Лаври“. Початок до сего монастиря положив св. Антоній.

Антоній уродив ся в Любечи на Україні 983. р. На Атоньскій горі постриг ся в черці, вернув на Русь і осїв (1013.) недалеко Києва в тій печері, котру передше викопав був, щоби молити ся

в ній, Іларіон, сьвященик з села Берестова, пізнійший перший з Русинів митрополит Київский. Сьвятість житя Антонія притягала до него багато побожних людий, котрі заявили намір служити з ним спільно Богу. Тож разом коло него копали собі печери. Антоній поставив над ними ігумена, а сам перейшов в другу печеру недалеку, звідти пішла і назва монастиря печерского.

Коли св. Теодозій († 1074.) зістав ігуменом Києвопечерского монастиря, завів в нім новий устав, званий „студийским“, уложений Теодором Студитом, ігуменом в Царгороді, в VIII. столітю. Головні точки устава були: спільне житє, убожество, богослуженє і наука. З часом повстали церкви і келії не тілько в землї але і на поверхнї та навіть величаві. Сей монастир розвивав ся скоро і став осередком духового житя рускоro. Він був на Руси тим, чим на Заходї монастирі, Монте-Кассіно, Фульда, Ст. Ґальлєн, Тур і иньші. Много монахів відзначувало ся сьвятостию житя, наукою і даром чудів.

В тім Києво-печерскім монастири жив (при кінци XI. і з початком XII. столїтя) чернець Нестор, перший руский лїтописець. По нім дійшло до нас „Описанє житя і смерти св. мучеників князїв Бориса і Гльба“ синів Володимирових, що згинули з руки свого старшого брата Сьвятополка Окаянного (1015.); „Житєпись св. Теодозія Печерского“ і вельми цінна „Руска лїтопись“ в котрій Нестор списав головні подїї Руси (від р. 852. до р. 1110.).

Нарід руский відносив ся до монастирів з великою почестию; князї і бояри приймали на старість монаше постриженє і монастирі одержали з часом важне історичне і моральне значінє на Руси.

§. 40. Навернене Мадярів (Угрів).

Проповідники з Царгороду познакомили і Мадярів з християньскою наукою. Опісля приходили між Угрів проповідники з Заходу а особливо від Нїмцїв. За короля Стефана I. Сьвятого (997—1038.), котрого окрестив епископ прагский Войтїх, стало християньство пануючою релїґією в краю. Стефан ширив ревно християньску віру в своїй державі, за призволенєм папи Сильвестра II. заснував десять епископств і закладав монастирі і школи, в котрих провід повіряв нїмецким сьвященикам.

В нагороду за ті заслуги надав єму папа достоїньство і титул „Апостольского короля“ і переслав єму золоту корону і золотий хрест, котрий в торжественних походах несено перед королем.

Папа Климент XIII. відновив (1758.) титул „Апостольского короля“ і сполучив з ним титул „Апостольского маєстату“ для цїсаревої Марії Терези і єї наслїдників.

§. 41. Релїґійне житє Християн.

1. Невідрадні відносини церковні і ослабленє папскої власти були причиною, що релїґійне житє не виступало в тім періодї з такою силою, як в двох перших періодах, хотя і тут суть приміри совершеної чесноти і сьвятости.

Для побореня здичілости і жорстокости обичаїв була Церква змушена ймити ся остріїших средств карности і поправи. Щоби, приміром, знести вельми розповсюднене право сильнїйшого, завела Церква так званий „мир божий“, на основі котрого всякі спори і усобиці були заборонені від середи вечера до понедїлка рана, в рождественьский і в великий піст.

Такого, що допустив ся більшого злочину і не хотїв каяти ся і надоложити, виключувано з Церкви.

Часами накладала Церква кари на цїлі громади і краї; тодї замовкали дзвони, богослуженє відправлялось і св. Тайни удїлялись при зачинених дверях і неприкрашених олтарях (із св. Тайн удїляно лиш св. Крещенє і Покаянє) та навіть з одежи пізнати було час смутку і покаяня. Такі кари називались інтердиктом.

Средством для удержаня карности і моральности були в тім періодї духовні суди. Коли іменно епископ відвіджував поодинокі громади своєї епархії, щоби пізнати стан релїґійного житя, а робив се що року, мусїв при тім держати духовний суд; в тій цїли 7 найбільше достовірних громадян виявляло епископови під присягою всї проступки в своїй громаді.

У нїмецких племен були в уживаню ордалїя або божі суди т. є. проби, котрими думано пізнати суд божий о винї або невинности обвиненого. Тут належали: киданє жереба, проби води (опаданє обвиненого в водї було доказом єго невинности), проби огня (обвинений держав свою руку в огню або мусїв ходити по жаріючих

углях) і т. д. Ордалії походили з часів поганьских а Церква лише терпіла їх до якогось часу. Поєдинок або суд божий відкинула Церква рішучо.

2. Зпочатком сего періоду впроваджено на Заході орґани до богослуженя. Грецкий цїсар Константин V. прислав той інструмент франконьскому королеви Піпінови (757.), щоби єго позискати для іконоборства (§. 32.). На богослуженє скликувано вірних від тепер дзвонами. Кажуть, що дзвони винайшов (в пятім столїтю) Павлїн, епископ Нолї в Кампанії. До богослуженя додавано завсїгди проповідь в народній бесїдї.

ЧЕТВЕРТИЙ ПЕРІОД.

Від Григорія VII. до відступства Лютра від Церкви (1073—1517.).

§. 42. Григорій VII.

Сумний стан, в якім Церква знаходила ся в минувшім періоді (гл. §. 31.) тревав незмінно аж до другої половини одинайцятого століття. На внї оставала Церква в негідній зависимости від сьвітских князїв, а розпаношене зіпсуте непокоїло єї і спинювало в спасеннім дїланю.

Мужем, котрого провидїнє боже покликало до ратованя Церкви, був Папа Григорій VII. (1073—1085.), котрий передше називав ся Гільдебранд. Він походив з убогої родини, єго отець був теслею. Гільдебранд одержав мимо того старанне образованє, найперше в Римі а опісля в славнім монастири в Клюняцї (Clugny) у Франциї. Будучи дорадником трех пап, здобув собі великі заслуги в управі Церкви.

Тож загальна була радість, так римского народу як і сьвященьства, коли рознесла ся вість, що головою Церкви вибрано Гільдебранда. Всї знали єго знамениті дарованя умствені, єго благородне серце і непорочне житє. Гільдебранд вздержував ся приняти се найвисше достоїньство на землї, бо знав, що зіпсутє опановало вже велику часть християньства. Він просив і налягав на нїмецкого короля Генрика IV., щоби не признав єго вибору, мовлячи, що він яко папа не помине безкарно єго пороків і злочинів.

З сьвятою ревностию і рішимостию приступив Григорій до свого діла: постановив відвернути розповсюднені в церкві лиха.

Він заострив закони, котрі обовязували сьвящеників до чистого непорочного жития, і з'обовязав їх до безженьства, а нарід підпирав папу в тім зглядї, бо відрікав ся сьвящеників, котрі не хоронили церковних законів. Відтак постановив Григорій строгі закони против симонії (т. є. роздаваня і приниманя церковних урядів за гроші) і против інвеститури (т. є. удїлюваня сьвітскими князями церковних урядів н. пр. епископства, абатства і ин. переданєм перстеня і жезла).

Против таких папских розпоряджень виступив нїмецкий король Генрик IV., а кількох послушних єму епископів підпомагало єго в тім; до того вів Генрик IV. житє неморальне, прото папа завізвав єго до Риму до відвічальности. Король розлютив ся та оголосив папу за зложеного з апостольского престола. В наслїдок того кинув Григорій клятву на Генрика IV.

Тепер опустили короля єго стороннпки і епископи. Нїмецкі князї рішили „після старого закона державного“ приступити до вибору нового короля, наколи Генрик в протягу одного року не постарає ся о звільненє від церковної клятви, і запросили папу на сойм в Авґсбурґу. Тодї удав ся король — було се зимою р. 1077. — до Каноси, де перебував папа, та одягнувши ся в звичайну волосїницю, відбув після тодїшного звичаю, тридневну публичну покуту і просив папу о знятє клятви. Генрик заприсягнув поправу, а папа против єму все і зняв з него клятву.

Та вскорі забув король на дане приреченє і заняв вороже становиско супротив папи; тож на місце єго вибрали нїмецкі князї Рудольфа Швабского королем нїмецким. Папа був сему противний, бо все ще надіяв ся, що Генрик змінить своє поступованє. Коли се одначе не наступило, був Григорій змушений наложити на Генрика церковні кари наново.

З борби, яка вивязала ся між Генриком а Рудольфом, вийшов Генрик побідоносно, а тодї забажав він пімстити ся на папі. Він зібрав військо, пішов на Рим і облягав єго три роки. Папа був в великім небезпеченьстві, та впратував

єго з сего князь Норманів в Сицилії, Роберт Ґвіскард, упровадивши папу в безпечне місце, в Салєрно. Небавом опісля (1085.) умер сей великий папа а Церква вчислила єго між сьвятих. Умираючи сказав він: „я любив справедливість та ненавидів несправедливість, тому умираю в заточеню“.

За наслїдників Григорія продовжав ся спір дальше. Генрик V., син Генрика IV. вступив спершу в слїди вітця свого, але опісля признав церкві справедливість і свободу в виборі епископів і аббатів і заключив з папою мир. Сей супокій між Церквою а державою, названий Каліґстиньським (від папи Каліґста) або Вормацким (1122.), потверджено на вселеньскім Соборі церковнім, що відбув ся в церкві Латераньскій в Римі р. 1123.

§. 43. Хрестоносні походи.

Вже від перших віків християньства відвіджували св. Землю численні богомолцї, що хотїли звидїти тоті місця, де Син Божий терпів і умер, і котрі осьвятив Він своїм житєм і смертию.

Хотя Палєстина перейшла опісля в посїданє Арабів, а потім Турків, то богомольні подорожи не устали. Але невірні Турки стали гнобити супокійних богомольців; не одного з них ограбили, піймали і спродали в неволю або і забили. Звідси походило загальне бажанє християн, зробити конець тим сумним відносинам і звільнити св. Землю від панованя невірних. Се наміряв вже великий папа Григорій VII., але спинили єго в тім борби з Генриком IV.

Міжтим повернув був зі свого богоміля пустинник Петро з Амієну і краснорічивими словами представив папі Урбанови II. терпіня християньских братів на далекім Сходї. З препорученя папи переходив Петро цїлу Італію і Францию та одушевляючими проповідями загрівав християн до сьвятої борби з невірними; папа Урбан скликав собор до Клєрмону (1095.), в котрім взяло участь 30.000 людий з ріжних країв. „Там, де зїйшло Сонце Правди“, кликав він „де Син Божий яко чоловік між люди зійшов, де Господь научав, кровавi муки терпів і з мертвих воскрес, щоб людий спасти — там, до сего сьвятого місця

втиснули ся погани і осквернили сьвятиню божу“. Папа візвав присутних до сьвятої війни, а тисячні голоси відповіли єму: „Бог так хоче!“ Тим, що зголошували ся до участи в війні, пришивано на правім рамени червоний хрест і звідти пішла назва: „хрестоносець“, „хрестоносні походи“.

Зараз з весною слїдуючого року (1096.) вирушали до св. землї безчисленні товпи народів з ріжних країв. Однакож хибувало їм карности і порядку і їх постиг сумний конець: они по більшій части погинули.

В лїтї того самого року вирушило велике військо під проводом побожного і хороброго князя Ґотфріда з Буйльону. Се предпринятє вінчалось успіхом.

По численних борбах і несказаних трудах здобули хрестоносцї св. Землю (1099.). Коли прийшли на височину Емавс і побачили звідти Єрусалим, плакали з радости, обіймали ся взаїмно, падали і цїлували ту землю, по котрій ходив колись Спаситель сьвіта. По кровавій битві здобули християни Єрусалим. (15. липня 1099.). Як тілько заняли місто, пішов Ґотфрід босо і в вовняній покаянній одежі на хрестну дорогу Ісуса Христа. Єго вибрали царем Єрусалима, але він відповів смиренно, що „не може носити царскої корони там, де Цар неба і землї вінчаний був терневим вінцем“. Ґотфрід умер слїдуючого року, а по нїм обіймив власть над св. землею, брат єго, Бальдуін, котрий приняв титул короля.

Коли Турки здобули на ново місто Едессу (1144.), що вважало ся захистом Єрусалима, заохотив християн до нового хрестного походу св. Бернард, також на приказ папи. Похід сей був без успіху, з причини похибок проводирів і віроломности грецких християн.

Третий хрестоносний похід оказав ся потрібним тодї, коли невірні здобули Єрусалим (1187.). На чолї хрестного війска станув сїдоголовий цїсар Фридрик I. Русобородий (1189.), та на жаль утопив ся сей цїсар, коли хотїв конем переплисти сильно візбрану ріку Салєф в Малій Азиї. Єго військо вигубила пошесть.

На намаганє пап предпринимали ще ріжні князї пять хрестоносних походів, однако всї ті походи були без тривкого успіху. Послїдною кріпостию, яку мали хрестоносцї

в св. Землї, було приморске місто Птольомаїда або Аккон. Та і се здобули невірні в р. 1291.

На особлившу замітку заслугує судьба Людвика IX., короля Франції. Сей побожний, благородний і хоробрий король предприняв був два послїдні походи хрестоносні. Людвик хотїв передше здобути північні побережа Африки, щоби звідтам можна було лекше Палестину заняти (1248.). Спочатку щастило ся єму, опісля зістав побитий і з одною частиною війска до неволї спійманий. По довголїтній неволї освободжено єго за значним викупом. В р. 1269. предприняв він поновний хрестоносний похід до Африки. Тодї кинула ся пошесть в єго війску і жертвою єї впав сам король.

Для охорони богомольців, підпори хрестоносців і поборюванє Магомедан засновано три рицарскі чини (ордени), Йоанїтів, Темплярів і чин Нїмецкий. По втратї Палєстини перенесли ся і они відтам до Европи.

Купцї з Амальфі (1048.) заложили монастир з каплицею св. Йоана для охорони богомольців. Тому, що збирались в каплицї св. Йоана, звали ся Йоанїтами. В р. 1118. прилучили они до прочих обітів ще обіт борби з невірними. По утратї св. Землї перенесли ся на остров Родос а опісля на Мальту, від чого називано їх „Мальтаньскими рицарями“. Сей чин є до сього часу. В тім самім часї (1118.) зложило в Єрусалимі 9 рицарів французких обіт монашний і рицарский для охорони богомольців і св. Землї перед невірними, і дістали назву „Темплярів“, від сусїдства свого з сьвятинею Соломона. Сей чин зістав знесений 1311. р. на соборі в Віеннї. Підчас III. походу оснували нїмецкі князї нїмецкий чин рицарский. Сей чин переселив ся до Прус, щоби навертати поган. В Австрії є він до сього часу, а один з архикнязїв є великим містром. Йоанїти і Нїмецкі рицарі займають ся тепер обслугою ранених підчас війни.

§. 44. Борба пап з Гогенштавфами. Іннокентій III.

Підчас, коли християньскі народи Европи стремїли всїми силами до того, щоби відібрати невірним св. Землю, та між тим, коли тисячі християн мерли смертию лицарскою в борбі з невірними, тодї начала ся між папством а цїсарством столїтна борба, що нанесла Нїмеччинї а опісля і цїлій Церкві много лиха.

Фридрик I. (Русобородий), Гогенштавф, і єго наслїдники забажали присвоїти собі необмежену власть над цїлим християньством. Сему мусїли супротивитись папи, позаяк таким чином було би перейшло папство в зависимість

таку, в якій оставали царгородскі патриярхи супротив цїсарів грецких.

По смерти папи Адриана IV, поставив Фридрик двох антипап, одного по другім, а законний папа Александер III. мусїв втїкати до Франциї; тим способом розділив він християн на довгі лїта на два ворожі собі табори. Доперва коли ослабла сила Фридрика по нещасній битві в Італиї, погодив ся він з папою Александром III. В Венециї (1177.) признав Фридрик публично, що поступав несправедливо і просив папу о прощенє. Він відложив цїсарску багряницю і з плачем упав до ніг сїдоголовому настоятелеви Церкви. Папа піднїс єго і на знак мира поцїлував. Слїдуючого дня тримав цїсар папі стремя, коли сей всїдав на коня, і провадив єму коня. Було то тодї знаком почитаня. Підчас третього хрестоносного походу постигла Фридрика смерть (пр. §. 43.).

Між папами, що в тих нещасних часах вели дальше боротьбу за волю та независимість Церкви, відзначуєсь особливо Іннокентій III. (1198—1216.). Він є дїйсно одним з найславнїйших, найбільше рішучих але і обачних мужів, які колинибудь займали престол св. Петра. За него стануло папство на найвисшім степени своєї внїшної власти. Коли єго одноголосно вибрано папою, мав що йно 37 лїт, але була надія, що він походячи з найблагороднїйшого римского роду, вихований знаменитими учителями, обдарований великими прикметами духа і серця, буде саме найвідповіднїйшим, щоби Церкві винайти дорогу для виходу з тогочасних замішанин.

Іннокентій привернув найперше упавше значінє папи в провінциях церковної держави, опісля звернув ся до сьвітских річий.

Він боронив підданих против тиранїї богатих і сам засїдав тричи в тижни на суд, мирив спорячих князїв і королїв Европи, роздавав, можна сказати, корони і був зверхником цїлого християньства, тож в цїлости здїйснив програму Григорія VII. Бистрим оком обняв цїлий сьвіт і забезпечав в поодиноких краях, свободу віри, ненарушимість закона і чистість обичаїв. А вжеж найважнїйша з тих часів є ся обставина, що тодї нїхто не важив ся сумнївати ся в управненє папи до тих дїл. Походило се не лиш з личного поважаня і довіря, яким тїшив ся Іннокентій але

головно з загального пересьвідченя, що папа є сторожем закона божого і найвисшим судією. Така могучість власти папскої і дїла, які входили в круг єї, вплпвали вельми хосенно на суспільні відносини і причиняли ся до загального добра людского. Іннокентій обіймав всї народи християньскі рівною вітцївскою любовю, а занятий трудами і працями свого високого уряду, жалував ся часто, що мало в него часу до занятя небесними річами. „Я ледви можу дихати," писав він одного разу, „так дуже потребую для других жити".

Мимо неприязного поведеня Гогенштавфів, переняв папа не лише опіку над потомком роду Гогенштавфів, Фридриком, але також дозволив на єго вибір на нїмецкого короля, яко Фридрика II, а сей перед своєю коронациєю (1215.) прирік під присягою, що шанувати буде права церкви і предприйме хрестоносний похід.

Дїяльність, яку розвинув Іннокентій, щоби на внї скріпити власть Церкви, увінчав великим дїлом а іменно скликанєм XII. вселеньского собору до Риму (IV. лятеранський) (1215.), що величавостию перейшов всї попередні. Зібралось 412 епископів, 800 аббатів, багато королїв і посли майже всїх монархів католицких. Головною цїлию нарад було відзискане св. землї, тому і рішено тут новий хрестоносний похід, раджено токож над реформою карности в Церкві і удержаню чистоти віри та видано в тім напрямі цінні рішеня. В слїдуючім роцї (1216.) умер Іннокентій, а смерть єго замкнула найкрасший період в історії Церкви.

Хотя Фридрик сам признав, що все, чим єсть і що має, завдячує лише римскому престолови і Церкві, то вскорі показав ся противником папи. Він заняв безвзглядно посїлости церковні, спиняв самовільно обсаду опорожнених епископств і старав ся, о скілько зміг, обмежити свободу Церкви. Без найменьшої причини відкладав Фридрик похід хрестоносний так довго, що вкінци папа Григорій IX. кинув на него за се клятву (Григорій IX. був другим наслїдником папи Іннокентія III.). Тодї вирушив Фридрик до св. землї (1228.) і, не вважаючи на тяжачу на нїм клятву, війшов в Цевкву Єрусалимску і самовільно вложив собі на голову корону сего королївства.

Іннокентій IV. (1243—54.), наслїдник Григорія, підняв по даремних заходах дальше борбу против Фридрика. Фридрик задумав увязнити папу, але папа утїк потайно до Франції і скликав XIII. вселеньский собор (I. лїоньский) (1245.) до Лїону на пограничу Франції, де кинено на цїсаря клятву „задля єго віроломности та грабежи церковних посїлостий“ і оголошено єго за позбавленого цїсарскої гідности. Фридрик умер в Сицилії знеславлений і опущений (1250.).

По смерти Конрада IV.[1]) сина Фридрика II. (1264.) настали в Німечинї сумні часи безцарства і не було такого, котрогоб загально узнано головою держави. Сему положив конець вибір побожного і благородного Рудольфа з Габсбурґа на нїмецкого цїсаря (1273.).

З борби з Гогенштавфами вийшло папство побідоносно, і Церква одержала свободу, позаяк Рудольф обіцяв шанувати єї права і посїлости.

§. 45. Пробуванє пап в Авинїонї.

Не довго тїшила ся Церква овочами своєї побіди; позбавлена своєї охорони в Нїмечинї, злучила ся тїснїйше з Францією, а через се попала з часом в негідну зависимість від французских королїв. Папа Бонїфатій VIII. старав ся видобути Церкву з сеї грізної неволї, але упав жертвою підступів і хитрощий французского короля Филипа IV. Красного. Сей вислав своїх довірочних мужів до Італії і казав їм спіймати сїдоголового папу. Булоб може і що гіршого стало ся, наколиб нарід не увільнив папи з рук гнобителїв. В кілька днїв опісля умер Бонїфатій з гризоти (1303.).

Тепер старав ся Филип вибрати такого папу, котрий би став повільним орудиєм єго плянів. Се удало ся єму вповнї. Папою став архиепископ з Бордо, Климент V., котрий перенїс свою резиденцию до міста Авинїону в Франції (1309.), та таким дїлом віддав свою свободу в руки французского

---

[1]) Конрадин, син Конрада IV. старав ся відібрати Французам королївство Сицилії, однако зістав взятий в неволю і мимо просьб і напімнень папи Климента IV., стятий в Неаполи (1268). Так погиб послїдний з Гогенштавфів.

короля. Сей стан тревав майже 70 лїт і єго називають в істориї „вавилоньскою неволею пап.“

Через пробуванє пап в Авиньонї терпіли дуже Рим і церковна держава. Не стало там пануючого, а через те саме сторожа і оборонця права і порядку. Републиканьске стороництво підносило ся щораз сьмілїйше.

Папа Григорій XI., бачучи сумні наслїдки резиденциї в Авиньонї, вернув до Риму (1377.), до чого причинилась немало усильними прошеньями і упімненями, св. Катерина з Сіени, монахиня з чина Домінїканок, женщина великих відомостий і знаменитих чеснот. По смерти Григорія став папою Урбан VI. Він рішив ся остати в Римі, а позаяк оказав ся ще кардиналам за строгий, то розгнївані французскі кардинали вибрали антіпапу, що приняв імя Климента VII. і осїв в Авиньонї.

Так роз'єднила ся Церков християньска, бо поодинокі краї відступили від законного папи і узнавали антіпапу. Майже сорок лїт тревав сей роздор в Церкві Христовій. В р. 1409. зібрав ся собор в Пізї, щоби положити конець тим сумним відносинам в Церкві. Собор зложив з престола обох пануючих пап, а вибрав нового папу, наслїдком чого повстало трех пап супротив себе.

§. 46. Собор в Констанциї.

Цїсар Жигмонт старав ся усердно о привернене нарушеного супокою в Церкві. Єму удало ся вкінци зібрати вселеньский собор до Констанциї (1414—1418). Собор приняв ся виповнити три завданя вельми важні для добра Церкви і він належить до найславнїйших соборів в істориї Церкви. Найперше заняв ся він усуненєм роздору християньских народів, що єму дїйсно удало ся. Вибрано нового папу, Мартина V., котрого вскорі признано загально головою Церкви.

Опісля розбирано єресь Гуса, що знайшов був в Чехах численних приклонників і єї осуджено (§. 47.). Вкінци раджено на соборі над средствами постійної поправи обичаїв в голові і в членах Церкви. Мартин V. старав ся дуже ревно осягнути сесю поправу і предложив соборови дотичну заснову сего, однако в тім згляді не прийшло до

згоди і длятого заповіджено новий собор, що мав зібрати ся за кілька лїт. Поодинокі наслїдники Мартина V., як і пізнїйші собори церковні, думали о поправі церковних відносин і деякі надужитя усунено дїйсно, однако не ужито тут рішучих заряджень, тому і не удало ся загоїти ран Церкви. До того ще прилучилось, що деякі папи займали ся занадто сьвітскими дїлами, а епископи часто не виповняли своїх обовязків.

Так упадала щораз більше карність в Церкві, а через се терпіли повага і вплив Церкви у народа, що свої блуди і пороки покривав радо злими примірами деяких своїх духовних учителїв і провідників. Нарікали на такі відносини побожні і тямущі мужі та віщували з того тяжке горе Церкві, бо пастирі єї не поняли знамен часу, тай не відвернули лиха від Церкви божої тоді, коли се було можливе без великої шкоди. Ті сумні здогади і обави сповнили ся на жаль незадовго.

БІБЛІОТЕКА

§. 47. Єресь Гуса.

Іван Гус уродив ся в Гусинци, в полудневих Чехах, около р. 1369. Вів був професором на унїверситетї і проповідником в Вифлеємскій каплицї в Празї. Гус учив, що Христос не дав своїй Церкві видимої голови, що Церкви не треба слухати, що духовні чи сьвітскі настоятелї, коли попадуть в тяжкий гріх, тратять власть над християньскими підданими і мусять зречи ся свого уряду. Архиепископ праский заборонив Гусови проповідати, а папа візвав єго до Риму, щоби оправдав ся із своєї науки. Але Гус не слухав анї архиепископа анї папи, тож римский Престол виключив єго з церкви, а Прага сама підпала під кари церковні (інтердикт, §. 41.), бо в нїй знайшов Гус охорону.

Тодї опустив Гус Прагу і перебував у приклонної єму шляхти. Він використав сю нагоду і голосив свою науку сїльскому народови. Коли в тім часї зібрав ся собор в Констанциї, удав ся Гус (1414.) там, щоби предложити свою науку церковному соборови і цїсар Жиґмонт дав єму на дорогу так званий „желїзний лист,“ що запевняв єму охорону в подорожи. Цїсар однако заявив Гусови вперед, що в случаю, наколиб собор знайшов єго науку єретичою,

він відмавляє єму всякої дальшої помочи. Нїяк не слїдує з того, щоб Жигмонт хотїв впливати на осуд собору, бо і Гус сам казав, що „він готов терпіти ту кару, яку опредїлює для єретика закон (сьвітский), наколи тілько собор докаже єму хотьби один блуд.“ А закон сьвітский визначував для єретика вельми тяжку і строгу кару, бо смерть в огни (пр. §. 53.). Собор переслухав Гуса ще раз, а позаяк Гус не додержував свого прирeченя і не запереставав служити св. лїтурґії і проповідати, то держав єго собор підчас цїлого сего часу в легкій вязниці. Гусови вільно було займати ся чим хотїв і без перешкоди переписуватись зі своїми приятелями. По стараннім розслїдженю єго науки, узнав єї собор ложновірством і візвав Гуса, щоби відкликав. Коли Гус сего зробити не хотїв, заявив єму цїсар: „Я вільний від мого прирeченя — коли ти своєї єреси борониш уперто, то і собор мусить супротив тебе після закона поступити. Я раджу тобі: піддай ся єго рішеню і то чим скорше.“

Коли однакож намова цїсаря зарівно як і намаганя многих епископів були безуспішними, тодї передав собор Гуса сьвітскій власти. Та засудила єго після тогдїшних законів на смерть на костирі, котру Гус з постояностию перетерпів (6. липня 1415.).

Спаленє Гуса викликало між єго приклонниками в Чехах, Гуситами, сильне зворушенє і огірченє. Они стали жадати подаваня св. Евхаристиї під обома видами, ширили ворохобню, а на Новім Містї Праги напали під проводом одноокого Івана Жижки на ратуш, звідки викинули через вікно сїмох радників.

Майже 20 лїт (1418—1436) тревали війни Гуситскі і нанесли невисказану нужду на Чехи, Мораву, Шлеск, Австрию, Саксонїю і Баварию. Руйновано і палено церкви, монастирі, замки, міста і села, причім убивано католиків без милосердия. Хоч Гусити підняли війну, щоби боронити науки Гуса, то одначе та релїґійна війна перемінила ся опісля в війну для грабежи і добичи. Доперва цїсарскому війску удало ся в кровавій битві під Ческим Бродом (1434.) розбити Гуситів так, що вже більше не піднесли ся.

§. 48. Татарске лихолїтє на Руси. Унїя Данила з Римом.

В просторих степах середньої Азиї жило племя Монґольске Татари, нарід кочуючий, поганьский. Они дїлили ся на віддїли або орди, а проводирі їх звались ханами. В XII. віцї підбив всї орди татарскі в Азиї хан Темучин. Він назвав ся великим ханом (чинґіс-ханом) і вдарив на Половців, що жили в степах між Волгою, Каспійским Озером, Азовским Морем і Доном. Між Половцями ширило ся тодї дуже християньство і они просили Русь о підмогу. На князївскій радї в Києві рішено дїйсно зострінути ворогів на чужій половецкій землї. Прийшло до битви над рікою Калкою (1224.). Татари побідили; они вбили сїмох руских князїв і тисячі руского війска. Після того уступили они в половецкий степ, а в р. 1240. прийшли на Русь з новою силою. Тодї здобули они полудневу Русь з містом Києвом і кинулись на землї галицкого князя Данила та зруйновали місто Галич. Князь Данило мусїв признати їх верховну власть.

Напад Татар був для Руси страшним ударом; она перемінилась в одну велику пустиню. Тяжку долю рускої землї подїляла і руска Церква. При загальнім пустошеню краю, коли палили ся міста і села, пішли з димом також храми і монастирі і книги церковні. Християньске богослуженє устало зовсїм в многих сторонах Руси.

Татари стали панувати на Руси. Они не переслїдували впрост віри Христової, були віротерпимі і заборонювали навіть хулити християньску віру, одначе жадали і від Русинів віддаваня чести їх поганьским ідолам. З тої то причини багато Русинів померло мученичою смертию.

Хоч довгі віки двигали Русини ярмо Татар, то однакож віра Христова не упала на Руси. Она пустила була вже глубокі корінї та сплела ся так кріпко з житєм Русина, що не тілько не упала сама в тім тяжкім лихолїтю, але і стала тою скалою, на котрій оперта, остоялась народність руска.

Князь Данило хотїв звільнитись від ярма татарского і звернув ся з прошенєм о підмогу до папи Іннокентія IV. (1243—54.). Данило вислав Галицкого епископа Петра на

вселеньский собор до Ліону і тут розпочались переговори в цїли признаня папи римского головою Церкви, т. є. заключеня Унії Церкви рускої з Римом. Переговори довели до того, що князь Данило з епископами галицко-володимирского князївства приступив до унії: узнав папу головою Церкви, а папа обіцяв єму підмогу против Татар. Папа прислав Данилови вінець королївский, котрим укоронував Данила лєґат папский Опізон на руского короля в Дорогочині (1255.). Одначе полїтичні відносини склались так, що унія та недовго тревала. Папа, хоч взивав християн до крестоносного походу против Татар, не міг дати Данилови обіцяної помочи, а Татари дізнавшись о переговорах свого ленника з Заходом, грозили новим нападом. Наслїдком того зірвав король Данило зношеня з римским Престолом.

§. 49. Розвиток Церкви католицкої в Польщи.

В борбі папи Григорія VII. з Генриком IV. брала уділ також і Польща. В Польщі панував Болєслав Сьмілий (1058—1079.) і сей користаючи з заворушеня в Нїмечині, забажав звільнити ся від зверхности цїсарів римских. Тому і допомагав він нїмецким князям против Генрика, та зносив ся безпосередно з папою. Цїсар Генрик мусїв признати верховну власть папи, а Болєслав, щоб скріпити свою незалежність від Нїмечини, коронував ся яко король польский. Мимо такого явного прихиленя ся на сторону папи, вдав ся він небавом в спір з духовеньством; а коли епископ краківский, св. Станїслав з Щепанова, упоминав короля, зістав від него убитий (1079.). Таким чином стягнув на себе Болєслав клятву церковну, нарід обурив ся на него і він стратив престол, мусїв уходити з краю, та згинув далеко від своєї вітчини.

За панованя Болєслава III., Кривоустого (1102—1138.), перейшло християньство границї Польщі: цїле Поморє навернулось і одержало епископство в Волинї. Тодї також перевели папскі лєґати церковну орґанізацию в польскім краю. Они призначили постійні місця для епископів, розмежили їх епархії, уладили капітули при епископских катедрах і піддали епископів польских під верховну власть архиепископа гнїзненьского. До сего часу був все ще сумнїв,

до котрої митрополії належить край польский, позаяк архиепископство Маґдебурске не признавало архиепископства в Гнїзні.

По смерти Болєслава III. приходить духовеньство польске до політичного значіня. Казимір II. Справедливий (1177—1194.), шукаючи підмоги в духовеньстві, скликує з'їзд в Ленчиці (1180) і тут також зрікає ся права до т. зв. „спольїв", се-б то права забираня майна по померших епископах. Духовеньство польске було тоді женате і зарівно з всїми підлягало законови князївскому. Засади папи Григорія VII. входили на Заходї в житє, а в Польщі ще були не приняли ся. Епископів іменував князь і самовільно їх переносив. Папа висилав в тій цїли своїх лєґатів до Польщі (р. 1189. і 1197.), та не багато могли они вдїяти. Допервa коли на престолї св. Петра засїв Іннокентій III., а реформою польскої Церкви заняв ся щиро архиепископ гнїзненьский, Генрик Кетлїч, почала і польска Церква перетворюватись на взорець західної. Володислав III. (1202—1206.) не хотїв добровільно зречи ся тих прав, які мали єго попередники, тому архиепископ кинув на него клятву, а за се мусїв сам уходити з краю. В наслїдок бунту панів краківских опустив і Володислав Краків, а на престол покликано Лєшка I. Білого (1206—1227.), вельми прихильного для Церкви. Тепер вертає архиепископ Генрик з Риму, а папа Іннокентій III. розсилає численні письма з упімненєм до князїв і духовеньства. Архиепископ скликує синод і духовні присягають на безженьство, а присутні князї признають духовним жадані ними свободи і звільняють їх і їх підданих від сьвіцких судів. Один князь по другім звільняє свою церкву від всяких князївских тягарів, а вкінци одержує польска Церква вільний вибір епископів через капітули. Пізнїйше, коли князї потребували помочи духовних, надавали їм привілеї і добра земскі.

Взагалї житє християньске бє в тім періоді живійшим живчиком. Повстають численні монастирі Цистерсів, Августинянів, Темплярїів, Домінїканів, Францїсканів і иньші інституції церковні і жиє много таких мужів і женщин, котрих Церква вчисляє по їх смерти між сьвятих і блаженних, як пр. св. Ядвіга, св. Кінґа, бл. Броніслава, св. Йоан Канти, св. Казимір королевич, бл. Вінкентій Кадлубок

і иньші. Багато епископів відзначуєсь сьвятостию житя і наукою, деякі знов дїяльностию на поли полїтики церковної.

За старанєм Болєслава Встидливого (1243—1279.) і св. Кінґи, єго жени, та духовеньства, вчислив папа Інокентій IV. між сьвятих Станїслава з Щепанова, краківского епископа, забитого Болєславом Сьмілим, і оголосив єго патроном польского краю (1254.). Мощі сьвятого зложено в срібній домовинї в катедрі на Вавелю в Кракові. В р. 1310. відбула ся тут коронация Володислава Локетка на короля і від тодї коронували ся польскі королї при гробі св. Станїслава на Вавелю.

Число епископств збільшає ся за часів Казиміра Великого (1333—1370.). Засновано епископства для католиків латиньского обряду також і на Руси, а то там, де вже були епископства рускі: в Перемишли, Володимирі і Холмі та архиепископство в Галичу, що опісля за Ягайла зістало перенесене до Львова. Сей король улекшував працю духовеньству в ширеню моральности і просьвіти та закладав нові монастирі, що мали удержувати школи. Під опікою Церкви і під зарядом духовеньства ширились школи приходскі і висші „катедральні.“ Вкінци за призволенєм папи Урбана V. засновав Казимір (1364.) унїверситет в Кракові. Школа сеся видала багато славнозвістних ученых, що становлять окрасу тогдїшного духовеньства польского. До них належать: Павло Влодкович, св. Йоан Канти, славний історик Длуґош, знаменитий астроном Николай Коперник і иньші. Вплив полїтичний Церкви змагаєсь щораз більше, особливо від часів Володислава Ягайла, коли найспосібнїйша молодїж горне ся до духовного стану. Поміж духовними і сьвітскими заняв тодї перше місце епископ краківский, Збігнїв Олесницкий, що став опісля кардиналом. Він опікував ся академією краківскою, спроваджував книги славних европейских ученых, а щоб піднести повагу краківских епископів, купив для епископства удїльне князївство Сївереке на Шлезку. Від того часу аж до послїдних лїт панованя Станїслава Августа були краківскі епископи удїльними князями на Сївері і звідти походить титул князївский епископів краківских, відновлений нашим цїсарем в р. 1889.

За часів Олесницкого перейшла єресь Гуса (§. 47.) границї Чехії і єретики сї почасти силою, почасти підступом, єднали собі прихильників в сусїдних краях. Гусити старались дістати ся і до Польщі. В тій цїли жертвували Ягайлови навіть ческу корону, але Олесницкий з'умів впливом своїм знищити сей союз небезпечний для Церкви і відвести Ягайла від корони ческої. Так само рішучо виступив він супротив узброєних прихильників сеї єреси і побідив їх.

Коли від часу Мурада I. Турки перенесли столицю свою до Адрианополя (1365.), взросло ще більше небезпеченьство, грозяче від них цїлій Европі. Олесницкий наклонив Володислава III. (1434—1444.) до підприняття хрестоносного походу против Турків в оборонї віри. Коли однако Володислав зістав побіджений і сам поляг під Варною (в Болгарії, над Чорним Морем), зненавиджено Олесницкого і вплив єго дуже упав.

§. 50. Русь під пановапєм Польщі і Литви.

По збуреню Києва (1240. і 1299.) переселились митрополити рускі з Києва до Володимира над Клязмою. На прошенє московского князя Йоана Калити перенїс ся митрополит Петро з Володимира в Москву (1325.); мимо того митрополити називались і дальше Києвскими і всеї Руси митрополитами.

Перенесенє митрополії в Москву було причиною, що галицкі князї Лев і Юрій жадали своїх власних митрополитів. Через напад Татар була Русь дуже ослаблена і недовго удержала ся самостійною. Часть Руси заняли литовскі князї правом наслїдства, а Галичина прийшла під Польщу (1340.). Король польский, Казимір, просив патриярха Царгородского, щоби сей поставив галицкого епископа Антонія митрополитом Галицким, і грозив, що инакше буде переводити Русинів на латиньский обряд. Антонїй став дїйсно митрополитом Галицким, а епископи в Перемишли, Холмі, Володимирі волиньскім і Турові стали єму підчиненими (1371.). Сеся митрополія тревала лиш 20 лїт, на єї місце настала митрополія Литовско-руска.

Під пановапєм Литви була руска Церква щаслива. Християньство з Руси стало ширити ся по Литві, котра

приняла не лиш наш язик, але і культуру. Висші роди литовскі і княжі двори ставали рускими і руского обряду, лише простолюдин задержав віру литовску і литовску народність.

Ті відносини змінили ся за панованя Ягайла. Ягайло, син литовского князя Ольґерда, оженив ся з польскою королевою Ядвигою, вступив на польский престол і став католиком латиньского обряду. Він став ширити католицтво в Польщі і на Руси, сего однакож не міг так успішно дїлати на Литві, що становила осібне князївство. Там князь Вітовт зібрав всїх литовско-руских епископів на Собор в Новгород Литовский (1414.) і они вибрали собі осібного митрополита Григорія І. Цамбляка, родом Болгарина (1416—1419). Наслїдники Григорія однак завідували знов Литовско-рускою і Галицко-московскою Церквою.

§. 51. Унїя Фльорентийска. Розділенє киівскої митрополії на руску і московску.

Коли Турки напирали вже на Царгород, грецкий цїсар, Йоан VII. Палєольоґ, забажав сполученя Церкви східної з Західною (римскою), бо надіяв ся таким робом лекше здобути від католицких володарів підмогу проти Турків. Задля того покликав папа Евгенїй IV. Греків на собор до Фльоренциї (1438.). Прибув патриярх царгородский Йосиф і многі епископи грецкі. Там зістало приняте з'єдиненє Церкви: Греки признали папу головою Церкви, а Церкві східній зістали полишені і затверджені всї обряди і звичаї єї.

На собор Фльорентийский прибув також Ізидор, Митрополит Киівский, другий наслїдник Григорія І., котрий управляв церквою рускою і московскою (1437—1440.) і він разом з патриярхом Царгородским і многими епископами східними підписав унію. Папа Евгенїй IV. поставив Ізидора в нагороду за труди около заключеня унії „лєґатом апостольским на Інфлянти, Литву і Русь“, а пізнійше именував єго першого на Руси, кардиналом римскої Церкви. Ізидор вернув з Риму в Москву через Галичину, Волинь і Київ і всюди оголошував унію. Коли одначе приїхав в Москву і там оголосив унію, виступив против него князь

Московский, Василь II. і веліВ московским епископам зложити єго з престола і вибрати на єго місце иньшого митрополита, Йону (1443.), а Ізидора замкнув до монастиря. Відти удало ся єму утечи перед неминучою смертию. Він виїхав відтак до Риму, зложив достоїньство митрополита і вступив в колеґію кардиналів. По Ізидорі став католицким митрополитом на Руси Литовскій Григорій II., Болгарин, архимандрит (1458., за папи Пія II.); Церква московска не признала єго. Таким чином віддїлила ся митрополія московска від Литовско-рускої на все. Митрополити московскі мешкали в Москві і звались „московскими“, — литовско-рускі мешкали в Вільнї, Новгородку (на Литві) або в Києві і називали ся „Київскими“ і „Галицкими“.

З заключенєм Унії настала краснїйша доба для рускої Церкви і єї ісповідників. Король польский, Володислав III., признав рускій Церкві всї права, які мала Церква латиньска (1442.).

Наслїдники митрополита Григорія стали знов входити в зносини з Царгородским патриярхом, а через те слабла звязь з Римом і унїя упадала. Королї польскі не журились також унїєю; они насупротив стали нез'єдинену Церкву руску наділяти ріжними правами. Король Жигмонт I. Старий основав руске епископство у Львові (на місце Галицкого, знесеного Ягайлом) і іменував архимандрита монастиря св. Юрія у Львові, Макарія Рафаловича Тучапского, епископом львівским (1539.).

Шкода, що унія Фльорентийска не удержала ся; она віщувала багато добра так рускій Церкві, як і народности. Русини попались знов в роз'єдиненє з католицкою Церквою і зіставали в нїм аж до кінця XVI. столїтя.

§. 52. Розцьвіт наук і штук.

Католицка Церква була від найдавнїйших часів ревною покровителькою наук і штук, та було навіть і так, що она одинока старалась о піддержанє, плеканє і ширенє образованя. Образованє і побожність годять ся з собою, а правдива наука не віддаляє нас від Бога, лиш веде до Него.

Тому від початку сего періоду основувала Церква численні школи при монастирях і церквах, особливо кате-

дральних і удержувала їх власними средствами. Наука в тих школах була безплатна і приступна найбіднійшому, бо Церква тямила слова Господні, сказані до Апостолів: „тѣне (даром) пріѧсте, тѣне дадите“ (Мат. 10., 8.). Під проводом пап повставали університети (висші школи), між тими в Празї, Будї, Відни і Кракові, котрі посїщала молодїж, жадна науки. Учителями були переважно монахи, особливо з чина Венедиктинів, Францїсканів і Домінїканів. Наслїдком сего було, що наука дійшла в сїм періодї до високого розцьвіту.

Між иньшими ученими сего часу відзначали ся на Заходї особливо чотири мужі і їм дала Церква почесне імя Учителїв Церкви. Тими суть:

1) Св. Анзельм, архиепископ з Кентбрі (ум. 1109.).
2) Св. Бернард, аббат монастиря в Клерво (ум. 1153.).
3) Св. Тома з Аквіно, Домінїканин (ум. 1274.).
4) Св. Бонавентура з чина Францїсканів (ум. 1274.).

Також і штуки знайшли старанну опіку в Церкві. Особливо будівництво плекала Церква, бо завсїди старано ся Пану неба і землї зладити достойний дім.

В початках християньства будовано церкви в видї римских базилїк (§. 26.), опісля почали будувати в видї хреста. Від часів цїсаря Юстинїяна давано часто церквам місто плоского верха базилїк, копулу византийску, котра взносилась над серединою церкви. — В XII. столїтю процвитав стиль романьский. Головною цїхою єго суть круглі луки, низькі вікна і крїпкі массивні стїни і стовпи (пр. престольна церква в Моґунциї, в Вормациї). — Вже в XII. столїтю являють ся початки ґотицкого стилю. Ґотицкі церкви мають острі луки, струнке стовпи, а високі вузкі вікна (пр. церква св. Стефана у Відни, катедральна церква в Празї). Так виробили ся з часом византийский, романьский і ґотицкий стиль.

Штука різьбярства поступила також на високий ступень совершеньства (пр. памятник Максимілїяна в двірскій церкві в Інсбруку). Недостижимі і удивительні суть плоди штуки малярскої, котра як і прочі штуки брала свій предмет з релїґії і св. істориї (пр. Мадонна Сикстиньска Рафаіла).

§. 53. Релїґійне житє християн.

Палка віра, приклонність і почесть для Церкви проявляєсь між християньскими народами і в часах середновічних, коли дикість і жорстокість були ще дуже розширені.

Хрестоносні походи, в яких брали участь всї народи Европи, були злучені з невисказаними трудностями, многими жертвами крови і добра і давали наглядний доказ християнського успособленя народів.

1) Щоби побороти єреси, приневолена була Церква завести Церковну інквізицию. На синоді в Вероні (1184.) рішено, щоби епископи вивідували ся о єретиках і старали ся їх навернути, а колиб се було неможливо, щоби їх віддавали власти сьвіцкій. На соборі Лятераньскім IV. (1215.) припоручено епископам старатись пересьвідчити єретиків о їх заблудженю і давати їм можність оборони, а доперва упрямих віддавати судам сьвітским з явним застереженєм, щоби радше увязненєм або иньшими карами роблено їх нешкідливими для суспільности, як щоби їх безвзглядно після закона сьвітского карано. Таке поведенє називано інквізициєю і був се суд епископа в річах віри і моральности, обмежений лише на кари церковні, та було се провіренє, чи підозріний о якусь єресь остає дїйсно упрямим в своїм заблудженю.

Коли в 12. віцї Альбіґензи в Франциї і иньші єретики ширили згубні науки для Церкви і держави, предпринятий против них хрестоносний похід (1208—1229.) не зміг їх вигубити, противно, они стали лише осторожнїйші і скрито ширили свою науку, то на синоді в Тулюзї (1229.) установлено против них інквізицию епископску, котра мала слїдити за єретиками. Папа Григорій IX. для однообразовсти в поведеню судиїв, віддав керму таких судів Домінїканам. Інквізиция удержувала ся головно в Італії, Франциї і Іспанії, бо там довго удержували ся єреси. Кожде товариство має право упоминати своїх членів, а негідних карати і виключати, тож інквізиция, маюча ціль релїґійну, була зовїм оправдана. Позаяк але в середновічних часах держава була з Церквою тїсно сполучена, то і проступки супротив Церкви підпадали сьвітским карам. Прогрішивших не карала Церква строго і папи старали ся в кождім случаю злагодити суворість кари інквізицийної. Обвиненому вільно було відкликати ся від інквізицийного засуду до висшої церковної власти, та самі папи приймали відклики, зменьшали кари, а за ложні обвиненя карали.

Від церковної Інквізиції треба відріжнити інквізиції державні. Звістна інквізиция іспаньска була институциєю державною, введеною в р. 1478., с. є. від часу злученя Араґонії з Кастилією, против тих зносеред жидів і магомедан, що принявши крещенє, зіставали потайно при давній вірі. Хоч проводирами тої інквізиції були Домінїкани, то були они лише урядниками державними, покликаними на сей уряд через короля. Папи супротивляли ся всїми силами введеню тої інквізиції в житє і спиняли розширенє єї на иньші краї.

2) З кінцем середних віків оказали ся сумні наслїдки роздору в Західній Церкві (пр. §§. 45. і 46.). Сьвященики занедбували подекуди свої обовязки і переняли ся занадто духом сьвітовим; через се попадав нарід в темноту, а всюди ширила ся релїґійна рівнодушність, а навіть неохота до Церкви. Де християньска віра слабла, там зараз відживало поганьске ідолопоклоньство, особливо чарівництво і ворожбитство. Сьвітскі суди карали смертию тисячі чарівників і чарівниць, а однако се пустовірство згинуло доперва тодї, коли католицкі сьвященики пересьвідчили нарід о єго безпідставности.

3) Пісні побожні в народній мові піднесли блеск богослуженя. Предметом особлившої побожности і почитаня була пресв. Евхаристия, а папа Урбан IV. (1264.) впровадив в цїлій Церкві сьвято пресв. Евхаристиї або Божого Тїла, котре в рускій Церкві впровадив Собор Замостьский (1720.) і потвердив Синод Львівский (1891.).

В тім періоді почав ся так званий відпуст ювилейний; се єсть відпуст повний, котрий надав Папа Бонїфатій VIII. (1300.) і котрий мав повертати що сто лїт. Сей речинець скорочено опісля на 25 лїт.

§. 54. Основанє нових чинів.

В часї сего періоду оснували сьвяті мужі нові чини, що положили немалі заслуги около піднесеня дочасного і вічного добра людий. Між основателями чинів заслугують на замітку особливо св. Францїшок, основатель чина Францїшканів (1213.) і св. Домінїк, основатель чина Домінїканів (1216.). Сї оба чини приписують своїм членам строге убожество, їх монастирі не могли посїдати жадного маєтку, а монахи мали жити з добровільних данин вірних; задля того ті чини називали також чинами жебручими.

Франціїшок був сином богатого купця в Асісї в Умбриї (1182). В молодости перебув тяжку хоробу і тоді переконав ся о марноті всіх земских дібр. Маючи 26 літ, чув в церкві євангеліє, в котрім оповідало ся, як Ісус Христос вислав Апостолів, без золота і срібра, на проповідь, і тоді рішив ся вступити в їх слїди. Він розділив своє майно між убогих, ходив в убогій брунатній одежи, оперезаний мотузом та жиючи з милостинї, накликував людий до покаяня. Спершу сьміяли ся з него знакомі, а отець вирік ся і видїдичив єго, але небавом стали всї подивляти єго смиренє і погорду сьвіта та почитати мов сьвятого. Тисячі людий зібрали ся коло него і жили після єго правил в найбільшім убожестві. Франціїшок був отже основателем чина Франціїшканів і умер в р. 1226.

Домінїк походив із знаменитого іспаньского роду. Коли став сьвящеником, розділив своє майно між убогих і став навертати ложновірців в полудневій Франції. Завдяки єго невсипучій праці вернули тисячі єретиків до св. Церкви. Він є основателем чина Домінїканів, котрого головною задачею було проповідями навертати заблудивших. Тому і чин сей звав ся чином „проповідницким.“ Домінїк умер в р. 1221. Єго послїдні слова були: „Братя мої! вправляйте ся в любві, заховуйте покору і не покидайте нїколи убожества.“

ПЯТИЙ ПЕРІОД.

Від виступленя Лютра (1517.) до теперішних часів.

§. 55. Виступленє Лютра з Церкви.

В початках XVI. столїтя було положенє Церкви з многих взглядів сумне і небезпечне. „Поправи в голові і членах Церкви“ не деведено до кінця; упав первісний вплив папства, уменьшила ся і цїсарска повага в Нїмечинї, з'убожілі князї і шляхта жадним оком глядїли на добра Церкви, а люд бажав знесеня тяжких податків та иньших тягарів, що єго угнїтали. Так лежав нагромаджений ріжнородний материял запальний. Мужем, що нерозсудно кинув в него іскру, був Мартин Лютер.

Лютер уродив ся 10. падолиста 1483. р. Він був сином гірника з Айслєбен та проти волї свого вітця вступив в монастир Августинів в Ерфуртї. Опісля був професором на університетї в Віттенберґу. Тодї обвістив папа Лев X. (1513—1522) повний відпуст, с. є. прощенє всїх дочасних кар всїм, щоб будуть сердечно жалувати за гріхи свої, щиро висповідають ся і дадуть милостиню, с. є. добровільну данину на будову церкви св. Петра в Римі. Позаяк деякі проповідники приписували відпустови більше значіня і сили, нїж він в дїйсности мав, то став Лютер виступати проти відпусту.

Коли проповідник відпусту, Йоан Тецель, учений Домінїканин приближав ся до Віттенберґа, прибив Лютер 31. жовтня 1517. р. на дверех віттенберской церкви зам-

кової 95 тез о відпустї, де він не тілько строго ганив над'ужитє відпусту, але також оголосив деякі заблудженя в вірі.

Багато було таких, що похваляли єго виступ. Католицкі учені збивали єго ложні науки, але Лютер збезчестив їх та відступав щораз більше від апостольскої науки Церкви.

Вкінци був папа приневолений осудити деякі тези Лютра яко науку ложну та загрозив єму виключенєм з Церкви, наколи їх до 60 днїв не відкличе. Лютер однакож забув про почесть для голови Церкви і відповів папі письмом, переповненим найбільшими зневагами; він пішов в своїм зухвальстві так далеко, що спалив папске письмо (булю), котрим була осуджена єго наука яко єретична, в присутности многих своїх прихильників, мовлячи: „позаяк ти засмутила угодника божого, то нехай тебе пожре вічний огонь“. Се дїяло ся в Віттенберґу 10. грудня 1520. р.

Вскорі потім (3. сїчня 1521.) кинув Папа клятву на Лютра, тому́ що був упрямий в своїм заблудженю і не хотів єго відкликати.

Лютер учив: 1) Через гріх первородний став ся розум зовсїм неспосібний пізнати Бога, а воля неспосібна дїлати що доброго, она може лише грішити. 2) Чоловік не може жадних заслуг покладати, 3) єго оправдує лише віра, 4) Лютер признає лише дві Тайни: Крещенє і Євхаристию, а прочі відкидує; 5) він відкинув також Службу Божу, єрархію церковну і примат папи; 6) відкинув переданє церковне, а лише письмо св. узнав за жерело науки Христової, однакож єго толковав, як хотїв; 7) відмовив Церкві дар непомильности в науцї Христовій.

§. 56. Продовженє.

Цїсар Кароль V. скликав в р. 1521. сойм до Вормациї, щоби сим дати нагоду Лютрови оправдати ся. І справдї явив ся Лютер, бо дістав був від цїсаря зелїзний лист, але всякі стараня, щоби наклонити єго до відклику ложної науки, оказали ся даремними. Лютер жадав доказів із св. письма, а се було неможливе, позаяк він вияснював св. письмо самовільно, а ті книги св. письма, що не годили ся з єго наукою, відкидав.

Тому́ кинув цїсар опалу на Лютра с. є. виняв єго з під закона, велїв єго письма нищити, а єго самого видати власти.

До сего однакож не прийшло. Єго приятель і покровитель, елєктор князь Фридрик Саксоньский, казав єго потайно спровадити до Вартбурґа коло Айзенаха; Там займав ся Лютер переводом св. письма після свого розуміня. Не рідко, особливо в годинах самоти, гризла єго совість за се, що виступив проти Церкви Христової. „Чи ти тілько один мудрий, а всї иньші ошибають ся?“ так питав він сам себе. „А наколи ти зблудив і так багато людий в заблудженє впровадив та став причиною їх вічної погибели, то що тодї буде?“ „Я не можу заперечити“, казав він часто — „менї чогось лячно, на мене находить якась боязнь і тревога“. Лютер старав ся придавити сей внутрішний несупокій і вмавляв в себе, що ся грижа совісти, се тілько покуси злого духа, котрий хоче спиняти єго в поправі Церкви.

Цїсар журив ся тим заворушенєм, бо оно стреміло до знищеня католицкої Церкви в Німечинї і до заколоту в державі. Рішучо не міг проти сего виступити, бо довголїтна війна з Францією і грозячі напади Турків спиняли єго в тім; зарівно позістали без успіхів всї стараня пап Адриана VI. і Климента VII., наслїдників Льва X.

В тім часї удало ся Лютрови і єго прихильникам позискати на свою сторону щораз більше членів Церкви: князїв виглядами на посїданє дібр церковних; деяких сьвящеників, черцїв та черниць усуненєм безженьства і обітів; а люд тим, що проповідував єму євангеличну свободу, котру більша часть зрозуміла так, що будуть вільні від всїх тягарів, які поносили. Наслїдки сеї науки не дали довго на себе ждати. Хлопи стали домагати ся вільних лїсів, пасовиск, свобідного риболовства і ловів, та знесеня паньщини. Коли сего їм відмовлено, нападали, руйнували і палили церкви, монастирі і двори шляхти і допускали ся найбільших жорстокостий.

Але і се не привело приклонників Лютра до пізнаня своїх блудів і до наверненя. Католицкі князї поставили на соймі в Спірі (1529.) внесенє, щоби заведені зміни позістали там, де они вже суть, а від дальших новаций здержати ся аж до вселеньского собору. Проти сего запротестували лютерско успосіблені князї, позаяк не хотїли довше зносити в своїх краях католицкої релїґії а особливо відправи св.

Літурґії. Від тодї називають ся ісповідники науки Лютра протестантами.

Цїсар бачив, що всї его стараня, щоби привернути супокій церковний, суть даремними та що протестантскі князї відмовляють ему явно послушеньства, тож не було иньшого средства для него як оружиє. Так прийшло до війни (званої шмалькальдскою). Цїсарскі війска побідили під Мільберґом і здавало ся, що вже протестанти піддадуть ся, коли тимчасом зрадив цїсаря саский князь Мавриций і ціла справа взяла иньший оборот. По довгих переговорах заключено мир релїґийний в Авґсбурґу (1555.), котрий запевнив протестантам ті самі права для їх віри, які мали католики.

Між тим помер Лютер (1546). Він роз'єдинив віру нїмецкого народу і сей сумний стан треває до нині. В роз'єдиненю Нїмечини лежав завязок до пізнїйших кровавих битв і ворохобень, що нанесли на нарід невисказане горе (Гл. §. 60).

З Нїмечини перейшов протестантизм до Швеції, Данії, Норвеґії і Ісляндиї, де став єдиною пануючою релїґією; він знайшов своїх приклонників також на Угорщині, в Польщі, в Семигородї, в Чехах та в иньших краях Австрії.

Причини скорого розширеня протестантизму були: 1) проповідувана свобода євангельска, котру кождий толкував собі в той спосіб, що буде вільний від тягарів які поносив; 2) князї силували до протестантизму, самі же приймали его, бо забирали добра церковні; 3) безрадність і рівнодушність духовеньства; 4) упадок духа релїґійного; 5) полїтичні замішаня; 6) ті обставини, що протестанти ширили письмо св. і пісні в народній мові, позносили пости і монастирі та безженьство сьвященників.

Свобідне толкованє св. письма і відкиненє поваги Церкви були причиною, що протестантизм розпав ся в множество більших і меньших сект і підпадав щораз більшому внутрішному розкладови, і дійшло до того що протестантизм числить сегодня 40 більших а майже 100 меньших сект.

§. 57. Цвінґлї і Кальвін.

Коли в Нїмечинї повстав против Церкви Лютер, виступив з новою вірою, майже в тім самім часї, в Швайцарії, Ульріх Цвінґлї а в Франциї Йоан Кальвін.

1) Цвінґлї (ур. 1484.) був первісно парохом в Айнзідельнї, опісля проповідником при катедральній церкві в Цуриху. Після его власних слів, провадив він житє немо-

ральне, тож зовсім не мав права накидуватись Церкві за поправляча єї обичаїв. Споможений від цурихскої ради (він приписував сьвітскій власти ті самі права, які Христос дав Апостолам) впроваджував свою науку в многих кантонах з безвзглядною строгостию. Знесено св. Літурґію, нищено образи, усунено дзвони і орґани та граблено монастирі.

Наука Цвінґля сходить ся в головних точках з наукою Лютра.[1]) Коли приклонники Цвінґля старали ся нову свою науку завести і в католицких кантонах а в своїх кантонах не хотїли терпіти католиків, прийшло до кровавої міжусобиці. По лютій битві (під Каппель 1531.), що вкінци перемінила ся в страшливу бійку, віднесли католики побіду; сам Цвінґлї погиб з многими радниками. Мимо того були відпавші кантони і на дальше страчені для католицкої Церкви.

2) Кальвін уродив ся в Франциї (1509.). Церковні заведеня підпомагали єго, коли був на університеті в Парижи, бо відзначав ся великими способностями умственними. Через читанє письм Лютра відступив він від католицкої віри. Коли старав ся позискати для своєї науки приклонників (1531.), мусїв опустити Париж і пішов до Швайцариї. Особливо Женева була полем єго дїяльности. Кождий опір против своєї науки притлумлював він насильно. Веліїв своїх противників вязнити і много з них убивано з найбільшою жорстокостию. Приклонники Кальвіна називали себе Реформованими, щоби відріжнити ся від Лютеранів.

Наука Кальвіна є дуже зближена до науки Лютра і Цвінґля. Крім того учив він також, що Бог призначує від віків одну часть людий до щасливости, другу на вічне осудженє, без взгляду яке житє тих людий на землї. А вжеж такої науки не мож погодити з божою сьвятостию і справедливостию і така наука мусїла би підкопати всяку обичайність у людий. Що до Пресв. Євхаристиї, заперечував Кальвін присутність Ісуса Христа в ній і учив, що люди, призначені до спасеня, одержують „божу силу“ від Тїла Ісуса Христа, котре находить ся в небі, а люди відвержені пожывають лише хлїб і вино.

Наука Кальвіна ширила ся скоро по Франциї, і там єї ісповідників називано Гуґенотами. Роз'яренє між католиками а Гуґенотами було причиною кровавих міжусобиць. За Каролї IX. прийшло за причиною королевої-матери до

[1]) В науцї о пресв. Евхаристиї ріжнив ся Цвінґлї від Лютра тим, що учив, начеб в пресв. Евхаристиї був лише „знак Тїла і Крови Господньої“.

страшної різні в ночи 24. серпня 1572. (ніч св. Вартоломея), в котрій убито багато Ґуґенотів.[1])

В Шкоції стала наука Кальвіна вірою пануючою за старанєм дикого загорільця Джона (Івана) Кнеша (Кнокса), котрий сю науку пізнав в Женеві, і розширилась в північних частях Нїдерляндів. В Швайцарії витиснула она зовсїм науку Цвінґля, а в Польщі, Угорщині і Семигородї знайшла також прихильників.

§. 58. Відпаденє Анґлії від Церкви.

Змисловість і насильство короля Генрика VIII. привели Анґлію до відпаденя від Церкви католицкої.

Генрик VIII. був спершу загорілим противником Лютра. Опісля став домагатись від папи Климента VII. розводу свого правного супружества, котре тревало вже 17 лїт, позаяк хотїв одружитись з надворною дамою Анною Болїн. Колиж папа не хотїв сего зробити, бо важно заключене супружество є після права Божого нерозривне, зажадав Генрик від своїх підданих, щоби не папу, але єго признали головою Церкви анґлїйскої (1534.).

Тепер переслїдувано, вязнено і трачено тих, що не хотїли присягати королеви, яко голові Церкви. Більше як 600 сьвящеників і монахів, велике число шляхти, горожан та женщин умерло під катівскім топором; між ними благородний епископ Фішер, 80 лїтний старець, про котрого король передше казав: „не похвалить ся жадний князь таким підданим!“ Так само мусїв йти на смерть знаменитий учений і чесний канцлєр державний, Тома Морус.

Королева Єлисавета, донька Генрика VIII. (1558—1603), довершила відірваня Анґлії від Риму і католицкої віри. Уложено новий символ віри в 39 членах (1562.), котрий хилить ся до науки Лютра і Кальвіна. Задержано дещо католицкого н. пр. епископів, одїж сьвященичу та иньше,

---

[1]) Кароль IX. об'явив всенародно д. 26. серпня 1572, що сей злочин став ся за єго розказом, позаяк Ґуґеноти зробили були заговор против короля і держави. Церква не мала в сїм чинї нїякої участи і сю різню спровадили причини не релїґійні лиш полїтичні.

тому́, щоби католицко успособлений нарід лекше позискати; відкинено св. Літурґію, почитанє образів і науку о чистилищи.

Тамошне правительство заборонило під карою смерти висьвячувати нових католицких сьвящеників, щоби тим скорше знищити католицку Церкву в Анґлії. Католикам не вільно було під строгою карою відправляти своє богослуженє, хоть би і в приватних домах, противно, они мусїли бути присутними на протестантских богослуженях, а тих, що відтягали ся, карано вязницею, карами грошевими і тїлесними.

Наука Кальвіна виперла католицку віру і в Шкоциї (§. 57.), лише всї Ірляндцї позістали вірними католиками, мимо всяких переслїдовань і жорстоких средств, яких уживано там цїлими столїтями.

Від часів переслїдувань Римских цїсарів не терпіла Церква тілько напастий і так тяжких насильств; однак і не було красших примірів постояности в вірі а навіть смерти мученичої, як в послїдних 300 лїтах в Ірляндиї. Вірним католикам відбирано цїлу їх посїлість та узнавано їх неуправненими до посїданя якої небудь посїлости земскої. Католикам не вільно було засновувати шкіл, їх виключувано від публичних урядів і они мусїли удержувати протестантских сьвящеників, яких їм накидувано, хоть они до них не удавали ся.

В новійших часах поліпшило ся подекуди положенє католиків на островах британийских, одначе і при тій невеликій мірі свободи, якою наділено католиків, багато протестантів навернуло ся до католицкої Церкви і она в Анґлії зростає щораз більше.

§. 59. Собор в Тридентї і спасенні єго наслїдки.

В тих сумних часах, коли католицка Церква терпіла в ріжних взглядах і мілїони дїтий відпадало від неї, сеї духової матери всїх, показувала ся щораз більше потреба вселеньского Себору а то для усуненя спорів в річах віри і переведеня поправи в голові і членах Церкви.

Папа Павло III. скликав вселеньский собор до Триденту (1545.), міста приналежного тодї до держави нїмецкої. Собор сей переривано два рази на довший час а замкнено по 18 лїтах. (1563.).

Єще передше домагали ся протестанти скликаня собору вселеньского, тепер однак, під впливом Лютра, віддтягнули ся зовсїм від удїлу в нїм, бо і не бачили до сего потреби, позаяк мир релїґійний в Авґсбурґу (1555.) забезпечав їм свободу віри. Отсе і причина, що Собор не міг сповнити першого свого завданя с. є. усунути спорів в річах віри. За то в 25 засїданях висказав Собор торжественно старинну Апостольску віру та виложив єї ясно і недвозначно супроти заблуджень протестантских.

Щоби осягнути другий намір, с. є. поправу в голові і членах, радив Собор на кождім засїданю над дотичними зарядженями і рішив такі, які були спосібні поправити карність в Церкві і усунути тодїшні над'ужитя.

Славний сей Собор віддав Церкві своєю ревностию і мудростию великі прислуги; то, що думали осягнути протестанти, дїйсну поправу настоятелїв і членів Церкви, осягнув Собор вповнї.

Спасенні наслїдки Собору бачить ся в цїлім житю релїґійнім. Віра Церкви і житє єї стали бити повним живчиком; повстали численні гуманїтарні заведеня і братства релїґійні, а множество мужів з тих часів вчислила Церква в лики сьвятих.

Коли цїла Европа була вже християньскою, звернула ся Церква до розповсюдненя віра в иньших частях сьвіта.

Численні місіонарі стали ширити віру в Америцї. Там трудились чини Домінїканів, Венедиктинів, Францісканів а опісля Єзуітів. Сегодня приносять найкрасші овочі місиї в північній Америцї, меньше потїшаючим є стан Церкви в Мексику, в Америцї середній і полудневій.

В Африцї, де Ісламъ робив великі поступи, трудили ся місіонери головно на побережах і тут ширить ся християньство щораз більше, хотя ісламъ і невільництво спиняють сю спасенну роботу. Внутр Африки пійшли перші Капуцини, але клїмат є головною причиною що і сегодня середна часть Африки представляє найбільше трудностий.

В Азиї ширила ся Христова наука досить скоро. Численні заведеня місийні повстали в Палєстинї. В Перзиї тїшать ся християни свободою. Головним апостолом Індий був св. Франц Ксавіер; він навернув тисячі, а за ним пішли другі місіонарі і до нинїшнього дня продовжають єго дїло. Св. Франц Ксавіер проповідав з великим успіхом в Японії, але і тут переслїдовано релїґію католицку а і в роках 1867. і 1870. було нове гоненє. Від р. 1873 має християньство свободу в Японії, конституция з р. 1890. потвердила рівноуправненє католиків з прочими підданими.

В р. 1582. почали Єзуїти (§. 62.) проповідати євангеліє в Хінах. З початку робило там християньство великі успіхи, але потім заборонено ширенє віри Христової і переслїдувано Християн. В новійших часах Церква католицка стала ширити ся в Хінах щораз більше, а приняте лєґата папского в Пекінї (1886.) вважаєсь урядовим признанєм релїґії католицкої. Помимо того підчас війни хіньско-японьскої (1894.) і в р. 1895. були там нові гоненя християн, а подібно дїєсь і в сусїдних краях в Кореї, Тибетї, Монґолії.

В незвичайний способ ширить ся в послїдних лїтах XIX. віку Церква в Австралії і на австральских островах мимо перешкод які ставляють Анґлїкани і Методисти.

В р. 1885. відбув ся в Австралії перший синод в Sidney.

Папа Григорій XV. оснував в р. 1622. так звану „Пропаґанду“ т. є. збір (конґреґацию), зложений з кардиналів, епископів, високих достойників церковних і монахів, в цїли ширеня віри католицкої між иновірцями. Папа Урбан VIII. сполучив з нею колеґію, в котрій образують ся сьвященики на місіонерів для всїх країв і народів. Між иньшими колеґіями науковими є також колеґія греко-руска і ще за Павла V. (1616.) одержали Русини чотири місця в грецкій колеґії при церкві св. Атаназия. В р. 1887. заснував Папа Лев XIII. осібну колеґію руску, в котрій виховують ся і образують ся на сьвящеників рускі питомцї з Галичини. Цїсар Франц Йосиф I. жертвував велику суму гроший на заложенє тої колеґії. Дня 19. грудня 1897. була та колеґія торжественно отворена.

Могучим випливом реформацийних рішень Собору Тридентского є поворот деяких нез'єдинених і єретичих східних сект до єдности з Церквою римскою. Се стало ся особливо в 17. і 18. столїтю. Повернули до католицтва, Вірмени, християни Халдейскі, Сирийцї, християни св. Томи, Копти і иньші.

§. 60. Трийцятьлїтна війна.

Надїя на успокоєнє умів, яку покладано в мирі релїґійнім Авґсбурскім (§. 56.) не здїйснила ся.

В тім договорі рішене було між иньшими так зване „духовне застереженє“, після котрого тратили свою сьвітску посїлість церковні настоятелї (епископи, аббати і иньші), наколи переходили на протестантизм. Ся постанова була зовсїм справедлива, бо та посїлість належала не до духов-

них лиць, лише до Церкви. Мимо того були протестанти не вдоволені тим рішенєм, та забираючи церковні посїлости, нарушували сей закон в многих случаях. Відтак поставили протестанти правило: „чий край, того і релїґія“, і після сего поступали, коли натомість таке саме поведенє із сторони католиків вважали нарушенєм релїґійного мира. В місцевостях, де було більше протестантів, як католиків, усувано католиків зовсїм від урядів громадских і знесено католицке богослуженє. Наслїдком того росло щораз більше обопільне огірченє, а вкінци дійшло до того, що протестантскі князї під проводом князя єлєктора Фридрика (1608.) а католицкі під проводом князя Максимилїяна Баварского станули ворожо проти себе. Мала причина могла довести до грізних битв і така лучила ся дійсно.

Протестанти в Чехії дістали були від Рудольфа II. так званий „лист маєстатовий“, а після него вільно було панам, рицарям і містам королївским будувати на своїх ґрунтах протестантскі церкви, не дозволяв того однак підданим католицких панів. Коли отже протестанти піддані архиепископа Прагского і аббата в Брунові побудували протестантскі Церкви, розказав цїсар Матїй одну Церкву збурити, другу замкнути. Огірчені протестанти впали до королївского замку в Празї, викинули вікном двох цїсарских намісників і секретаря, відтак узброїли військо і впали до Австриї (1618.). І так настала довголїтна так звана 30-лїтна війна з великим опустошенєм.

Вскорі потім умер цїсар Матїй (1619.), а протестанти не хотїли признати єго наслїдника, цїсаря Фердинанда II., бо сей вірний католик привернув в своїх краях (в Стириї, Каринтиї і Країнї) католицку релїґію. Протестанти вибрали королем ческим князя єлєктора Палятинату, Фридрика V.

Фердинанд побідив своїх противників в кровавій битві на Білій Горі, під Прагою (1620.), однак строге поступованє Фердинанда з протестантами було причиною, що війна тревала дальше, бо протестантів спомагала Голяндия, Данїя і Анґлїя. На останку вмішав ся за підмовою Франциї король Шведский, Ґустав Адольф, мовби то він вступав ся за пригнетеними протестантскими братьми в Нїмечинї. Кроваву війну проваджено із змінним щастєм. Она скінчила ся миром вестфальским, заключеним в Монастири і Оснабрік (1648.).

Франция і Швеция одержали значні посїлости, а через те потерпіли страту нїмецкі князї. Ту страту відшкодовано їм духовними посїлостями; католики, лютерани і реформовані одержали рівні права а що до иньших посїлостий церковних, рішаючим був стан посїданя дня 1. сїчня 1624. р.

Мир вестфальский установив новий порядок річий а політичне становиско папи, яке займав він в середновічних часах, упало. Папа Іннокентій X. осудив рішеня сего мира, позаяк той мир нанїс велику шкоду Церкві. Держави католицкі а особливо цїсарство римске затратили первістне почесне післяництво оборони віри і Церкви а в державах протестантских настали вельми невідрадні відносини. Протестантскі пануючі присвоїли собі нерівно більші права в справах релїгії, як колись в середновічних часах мали цїсарі католицкі. Протестантска релїгія дістала о много більші привілеї чим католицка і перемінила ся у всїх тих краях в інституцию державну с. є. сполучену з сьвітскою властию.

В сей спосіб скінчила ся 30-лїтна війна. Она нанесла на Нїмечину велику нужду і лихо; опустошила цїлі краї, позбавила житя мілїони людий, а всюди ширила здичілість і суворість.

Трийцятьлїтна війна була лише в своїм початку війною релїгійною, релїгією заслонювали ся честилюбиві і користолюбні князї в своїх негідних стремленях.

§. 60. Дальша доля Церкви католицкої в Польщі.

Нові релїгійні єреси прийшли і до Польщі а то завдяки сусїдским зносинам Польщі з Чехами, Моравою і Прусами та і тій обставині, що молодїж польска образовала ся на нїмецких університетах. Протестантизм знайшов в Польщі прихильне принятє, особливо по великих містах і серед шляхти, що вела борбу з духовеньством. Жигмонт Старий (1507 — 1548.) стояв спільно з епископами на сторожи католицтва і заборонив, під карою вигнаня з краю і конфіскати маєтку, впроваджувати письма лютерскі, а слухачі єретичих наук на заграничних університетах не були допущені до урядів і достоїньств. Мимо того протестантизм ширив ся дальше між шляхтою і міщаньством і мав прихильників навіть на дворі королївскім. Жалував ся на се

король в письмі до папи. „Супротивляю ся“ — писав він — „о скілько можу погубній секті лютерскій, щоб не ширила ся в краях моїх, але сусїдні провінції насилають сю заразу, силуючись понизити і ослабити власть Римску“. Єресь однак не війшла в маси люду і сей не перестав бути католицким.

Жигмонт Август (1548—1572.) не наслїдив по отцеви ані сили ані відваги, потрібної до борби з єретиками, тому за него стояла Польща вітвором для Лютеранів, Кальвінів, Социнїянів і Братів Ческих.[1]) Сам Кальвін присьвятив своє „поясненє св. Літурґії“ в р. 1539. молодому Жигмонтови Августови, та й тепер охотно читав король письма єретиків та діставав листи від Кальвіна і Лютра. Таким чином в протягу 20 лїт змінила ся Польща дуже; упала давна віра і пошановане для чесноти, а серед шляхти польскої згасла щира побожність. Навіть деякі епископи, замість боронити св. віри, захитались в нїй, а багато сьвящеників голосило в церквах ложні науки. Таким був сповідник королевої Бони, Францїсканин Лїзманїн. На соймах появляють ся внесеня що до основаня народної Церкви, що до виданя символа віри загального для цїлого краю та що до стараня в Римі о призволенє на причастіє під обома видами, на супружество духовних і т. ин. Єретики впливали і намавляли слабосильного короля, щоби пішов за приміром Анґлії та оголосив ся головою Церкви польскої. Головним стовпом віри в тих тяжких часах був епископ варміньский а опісля кардинал Станїслав Гозій. За єго впливом принято ухвали Тридентского собору на соймі в Парчові (1564.) і видалено з краю всїх чужоземних реформаторів. Вкінци писав і Жигмонт Август до папи, що „готов єсть для оборони св. віри пожертвувати своє здоровлє і житє“.

В р. 1570. сполучились в Сандомири ріжні секти релїґійні, щоби разом бороти ся против Церкви кат. а сего наслїдком було, що вже в р. 1573. заключено мир релїґійний в Варшаві, на котрім всїм ложновірцям, названим

---

[1]) Социнїяни, так названі від Лелїя Соціна, Італїйця, котрий ширив свою єресь в Кракові, заперечали таїньство Пр. Тройцї і були в науцї своїй подібні до давних Аріянів; Братя Ческі були останки Гусситів.

тут „диссидентами“, надано свободу релїґійну і права рівні з католиками.

Генрик Валєзий і Стефан Баторий (1575—1586.) потвердили ті постанови.

А вже таки за Стефана Батория клонить ся ложновірство до упадку. Диссиденти стали ворогами власти королївскої, тому король станув рішучо в оборонї католицкої Церкви. Вправдї, подібно як єго попередник, „не хотїв він бути судиею совісти“ і вірно перестерігав заприсяженої конфедерациї в Варшаві, однако в оборонї суспільного порядку допомагав католицкій Церкві до остаточної побіди.

Від часів Жигмонта III. Вази (1587—1632.) зміняють ся відносини релїґійні в користь Церкви. Король сей причинив ся чимало до упадку єреси а то своєю побожностию, розсудностию і енерґією а при трудах проповідників, особливо єзуїтів, повернуло багато диссидентів на католицтво. Між духовеньством визначуєсь Петро Скарґа Павенский (ум. 1612.), єзуіт, своїми полєміками і проповідями; Яков Вуєк (ум. 1597.), що переклав св. письмо на польский язик і иньші. Строгі постанови в дїлах релїґійних повздержали не одного від переходу на протестантизм.

Володислав IV. (1632—1648.) скликав „дружні збори“ до Торуня, щоби приєднати диссидентів, однако не осягнув цїли. По більших містах повторялись кроваві забуреня, нищено монастирі і видирано собі взаїмно церкви. Наостанку диссиденти, щоб скріпити своє становиско, війшли в потайні зносини з ворогами вітчини, особливо зі Шведами, а тодї обурили проти себе цїлий нарід і викликали на себе ще більше строгі закони. Було се за панованя Яна Казимира (1648—1668.).

За єго наслїдника, Михаіла Корибута Вишновецкого (1673.), грозить Церкві ворог внїшний, Турки, що вже від часу, як заняли Царгород під Магомедом II. (1453.), стали пострахом для християн. В р. 1672. здобуває Магомед IV. Каменець Подільский, звідти іде на Львів і палить по дорозї міста Зборів, Золочів, Язловець, Бучач. Львів не піддав ся тодї Туркам, але цїлий край руский зістав вельми знищений. Турки поперемінювали церкви і монастирі на мечети, на вежах церков позатикали місяцї, замість хрестів, та тисячі народу упровадили в неволю.

Під Хотином віднїс гетьман Собєский побіду над Турками в день по смерти короля. По сій побіді вибрали Собєского королем і він яко Ян III. (1674—1696.) побіджує Турків під Львовом, Теребовлею і Журавном. Недовго опісля вирушив великий везир (заступник султана) Кара Мустафа, на Відень. Тревога огорнула цілий християньский сьвіт. Цїсарский посол і папский нунций поспішили до Собєского з просьбою о поміч. Собєский прибув і дня 12. вересня 1683. р. віднїс славну побіду. Перед битвою молив ся щиро до Бога о поміч, вислухав Служби Божої, сповідав ся, причащав ся і лежав хрестом перед олтарем. Бог вислухав молитву єго, а побиті Турки утїкли, оставивши великі богатства а навіть „зелену хоругву пророка“. Сю хоругву післав Собєский папі зі словами: „Я прибув, побачив, а Бог побідив“. Опісля пігнав король за Турками на Угорщину і побідив їх під Парканами. Турки перестали бути пострахом народів християньских.

За короля Августа II. (1698 — 1733.) повстає знов внутрішний ворог Церкви: єретики. Ім заборонено будувати нові собори та згромаджувати ся публично і приватно, опісля відібрано їм деякі полїтичні права і усунено їх від висших урядів і права засїданя в соймах. Доперва по вступленю на трон Станїслава Августа (1764—1795.), в наслїдок впливу чужих держав, надано ложновірцям утрачені полїтичні права і зрівнано їх з католиками. Сї сумні борби релїґійні і зносини диссидентів з ворожими державами належать до ряду тих причин, що з часом довели до розбору Польщі.

§. 62. Основанє чина Товариства Ісусового.

Бог не опускає нїколи своєї Церкви. Як в перших столїтях виступали великі і сьвяті мужі, що посеред небезпеченьств, грозячих Церкві від ложновірців, боронили віру Христову, так і в сім періоді оснував Ігнатій Льойоля (1540.) чин Товариства Ісусового, котрий спиняв дальше ширенє протестантизму і навернув многих, що були відпали від Церкви.

Ігнатій походив зі знаменитої родини. Уродив ся на іспаньскім Замку Льойоля в р. 1491. Він був пазем на іспаньскім дворі,

опісля брав участь в війні Іспанії з Францією о посіданє королівства Навари. Хоробрий Ігнатій одержав рану підчас облоги Французами твердині Пампельони (1521.) і, будучи хорим, читав св. письмо і житя сьвятих і переняв ся ними так, що рішив зречи ся сьвіта і посьвятити ся для добра ближних і для спасеня своєї душі. В тихім уєдиненю приготовляв ся до свого звання і побідив всякі противности, що спиняли єго в переведеню єго великодушних намірів. Побачив однако, що потрібно єму конечно до єго звання основного образованя, тож в 33. році житя став ходити до латинської школи в Барцельонї. Студиї свої укінчив Ігнатій на університетї в Парижи і вже там приступили до него деякі товариші єго однакового з ним пересьвідченя, між ними Франц Ксавіер (пр. §. 59.). В день Успеня Пр. Дїви р. 1534. запричащали ся они і рішили піти на Схід, щоб навертати невірних. Однако тодї вибухла війна турецка і спинила їх в тім. Они удали ся до Риму до папи Павла III. (1539.) і заявили єму готовість не лише виповняти обіти монаші, але піти всюди, куди їх пішле Отець християньского сьвіта. Папа потвердив їх чин, котрий назвав ся „Товариством Ісусовим“ і члени сего чина мали старати ся: „стати всїм для всїх, щоби позискати всїх для Христа“. Дїяльність того чина обняла вскорі цїлу Европу, особливо Австрию і Баварию, де протестантска єресь мимо щирих князїв католиків, знайшла багато прихильників. В многих містах повставали доми сего чина, колеґиї, що стали ся стовпами католицкої Церкви. В чинї Товариства Ісусового плекано також науки і він числить поміж своїми членами багато славних учених. Чин сей сияв і побожностию і багато сьвятих вийшло з него.

І по за Европою трудив ся сей чин (Св. Франц Ксавіер §. 59.), в Індиях, Японії і Хінах. Великі заслуги здобуло собі Товариство Ісусове в Америцї подібно як чин Домінїканів.

§. 63. Переслїдуваня і знесенє чина Товариства Ісусового.

Товариство Ісусове стреміло до того, щоби віра католицка удержувала ся всюди і кріпшала. З тої причини мало оно численних противників, котрі переслїдували єго і бажали єго знесеня.

Се стало ся найперше в Португалії (1759.); звідтам вигнано Єзуітів наслїдком негідних підступів і обвинень.

В Франциї були проповідники невірства, особливо Вольтер, найзаґорільшими ворогами сего чина і їм повело ся, при помочи парляменту, на котрий мали вплив, перевести знесенє сего чина. (за Людвика XV. 1764.).

То само стало ся в кілька лїт опісля в Іспанії і в иньших краях. Деякі правительства невдоволені були самим лише вигнанєм Єзуітів та зробили предложенє папі

Климентови XIII., щоб раз на все знїс сей чин. Папа відмовив сему жаданю, бо мав обовязок бути справедливим покровителем всїх членів Церкви. До сего не дав ся наклонити і тогдї, коли єму загрожено облогою Риму. Також і єго наслїдник Климент XIV. (від 1769.) був через довгий час противний знесеню чина Єзуітів, наостанку однако піддав ся намаганям держав неприязних Єзуітам і знїс сей чин силою власти Апостольскої дня 21. липня 1773. Так упало Товариство Ісусове наслїдком підступів і заговорів численних противників, єго знесено без переслуханя. Впрадї піднесено против него розличні закиди, але не розлїджував тих закидів нїякий духовний анї сьвітский суд. Обвиненя ті узнано вже давно клеветами.[1]) Похибки поодиноких членів чина не можна вминяти в вину цїлому товариству.

Як тілько розпорядженє папске дійшло до відомости членів, они послушно і без наріканя піддали ся рішеню Голови Церкви.

Так розвязав ся сей чин, числячий багато тисяч членів. Тілько в Прусах і в Росиї істнував він дальше, бо король пруский Фридрик II. і царица росийска Катарина II. повірили і на дальше Єзуітам шкільництво в деяких сторонах своїх держав. Папа Пій VII. привернув чин Єзуітів для цїлої Церкви (1814.).

§. 64. Церковні братства на Руси. Константин Острожский.

Великі непорядки настали в роз'єдненій з Римом рускій Церкві. Упала просьвіта і моральність а настала темнота так в духовеньстві як і в народї, і дїялись рїжні над'ужитя.

Важну підмогу рускій Церкві подало руске міщаньство заснованєм церковних братств.

По руских містах здавна були братства при церквах, що займали ся дїлами милосердія і дбали про потреби своїх церков. Колиж упадок моральний висшого духовеньства на

---

[1]) Сам Вольтер, мимо своєї ненависти до Чина Єзуітів, пише так: „Чин Єзуітів ганьбити, не маю я відваги; я провів найкрасші лїта житя мого в школах єзуітских та не чув я там нїчо иньшого, як лиш добру науку, не бачив нїчо иньшого, як лиш добрий примір".

Руси дійшов до самого краю, заняли ся братства Церковні долею рускої Церкви.

Найдавнійше було братство при церкві Успенія Пр. Дїви у Львові; о нїм згадує ся в документах вже в р. 1438. Оно дбало про правильну відправу богослуженя в церкві про вихованє сиріт, доглядало убогих і недужих, викупляло бранців з татарскої неволї та дїлало иньші милосерні вчинки.

Коли в р. 1585. пробував у Львові Антиохійский патриярх Іоаким, подали єму львівскі міщани новий статут братства до затвердженя, що став опісля взірцем для всїх иньших братств руских. Після сего статута нового мало братство удержувати школу для науки молодежи і друкарню в цїли видаваня потрібних церковних і шкільних книжок. Той статут затвердив в р. 1589. також патриярх Царгородский Єремія і піднїс се братство на степень Ставропиґії т. є. надав єму такий привилей, що оно було виняте з під власти епископа, а підлягало безпосередно власти патриярха. Король Жиґмонт III. потвердив се братство в р. 1592. Також і иньшим братствам надавали патриярхи права Ставропиґій. Яко знамя сего мали они право уживати на своїх церквах і в торжественних походах патрияршого трираменного хреста [1]). Ставропиґії були у Львові, Дрогобичи, Рогатинї, Київві, Вільнї та по иньших містах і всї они стояли під безпосередною властию патриярха. Они старали ся о богослуженє, будували церкви, друкували книги і удержували сьвящеників. О львівскій Ставропиґії мож сказати, що она вела цїле образованє своїх ісповідників у Львові. Львівска Ставропиґія одержала від патриярхів такі права, котрі стїснювали навіть власть епископа львівского; она именно мала право виключати з Церкви, вибирати і віддаляти своїх сьвящеників а навіть надзорувати і упоминати епископа.

Се була причина, що епископи рускі хотїли висвободитись від впливу братств мірских, а одиноким способом до того вважали они з'єдиненє з Римом.

---

[1]) Від того і пішла назва „Ставропиґія“ бо грецке „σταυρός“ значить „хрест“.

Підмогою для Церкви Християньскої на Руси були також богаті і знатні вельможі, що виводили рід свій від удїльних князїв руских або литовских. Таким знатним паном був Василь Константин князь Острожский, воєвода Києвский. Він мав величезні добра (до 80 міст і кілька тисяч сїл) а ті приносили єму річного доходу до мілїона червоних золотих. Перенятий польскою просьвітою, уживав по части польскої мови, однако був щирим прихильником рускої віри і Церкви. Князь сей спроваджував ученых з Греції, основав в Острозї висшу школу, завів при нїй друкарню, котра враз з віленьскою і львівскою друковала богослужебні книги. Важним памятником єго ревности єсть Острожска Библїя; се перше друковане виданє библії на Руси (1581.). Любов до просьвіти і старанє о піднесенє рускої Церкви приводили князя Острожского нераз на гадку унії з Римом.

Се все однакож не змогло видобути народу рускаго анї з темноти духа, анї з упадку моральности. Простий нарід був погруженний в темноті і пустовірствах, духовеньство було невіже, а шляхта руска хилила ся до лютерскої і кальвіньскої єреси.

§. 65. Заключенє унії рускої Церкви з Римом.

Лучша часть духовеньства і шляхти рускої бачили сумний стан Церкви рускої і упадок просьвіти і моральности в народї. Длятого розмишляли они о тім, як би зарадити злому і всї узнавали, що помогти тут може лише з'єдиненє Церкви рускої з Церквою римскою. Тому і зачали підносити ся голоси за з'єдиненєм Церкви.

Гадку унії попирали король Жигмонт III. і два члени чина Єзуїтів: Антоній Поссевін і Петро Скарґа. Поссевін наміряв навернути Москву, але гадав, що треба вперед навернути Русинів, що оставали під пановањем Польщі. В тій цїли заснував він в Вільні окрему духовну семинарию для рускої молодежи, а в Римі за єго порадою заложив Папа Григорій XIII. грецку колеґію св. Атаназія. В тих школах мала в питомцїв впоюватись прихильність до католицизму. Петро Скарґа, славний польский писатель і проповідник, написав в тім часї учене дїло: „О

єдности Церкви Божої під єдиним пастирем", де заявив, що обовязком Русинів є, задержавши свій обряд, повернути до Унії фльорентийскої.

До прискореня того дїла причинила ся ще слїдуюча подія. Патриярх царгородский Єремія відвідав руску Церкву в р. 1589. Коли побачив великі непорядки, зложив митрополита Онисифора Дївочку, а поставив митрополитом Михаіла Рагозу. Єремія ограничив також власть митрополита через збільшенє прав братств церковних і поставленє Кирила Терлецкого, єпископа Луцкого, ексархом рускої Церкви. Єксарх мав право суду і надзору над всїми епископами. Кромі того жадав ще патриярх від митрополита 10.000 золотих і грозив єму зложенєм з чина, коли тих гроший не заплатить.

Всї епископи забажали висвободитись спід власти патриярха і від впливу церковних братств та хотїли зрівняти ся в правах з епископами латиньскими. Таке зрівнанє приобіцяв король Жигмонт III. на випадок, наколи руска Церква поверне до католицтва. Першу гадку о унії підніс митрополит на синодї в Берестю (1590). Опісля взяв собі до помочи епископа Володимирского Іпатія Потія і об'їзджав двори руских вельмож та скликував збори духовеньства в тій цїли. Відтак скликав Рагоза другий синод до Берестя (1595.) і тут всї присутні епископи рішили однодушно приступити до єдности церковної і вислати Потія і Терлецкого до Риму з письмом підписаним всїми епископами, щоби заключили унію. Епископи старали ся також князя Константина Острожского приєднати для унії, однак дармо, бо він став загорілим противником унії.

За заключенєм промовляло і те, що колись в старину східна і західна Церква творили одну Церкву загальну, хоть обряди їх були ріжні. Та й патриярша повага на Руси малїла щораз більше, бо царгородский патриярх залежав від бісурманів. Турки не одного скидали, ставляючи на єго місце такого, що більше заплатив. Обдирані Турками патриярхи мусїли збирати данини по цїлій Руси; се дїяло ся і при змінї иньших духовних.

Папа Климент VIII. повитав висланників руских з найбільшою радостию дня 23. грудня 1595. р. Они зложили в імени всїх епископів руских католицке віроісповіданє

і Папа приняв їх з цїлим руским народом до Церкви католицкої, потвердив грецкі обряди і поручив митрополитови скликати собор провінцияльний для проголошеня унії і зложеня католицкого віроісповіданя.

§. 66. Собор в Берестю. Борби релїґійні на Руси.

В р. 1596. скликав митрополит Михаіл Рагоза синод до Берестя, в епархії Володимирскій, де був епископом Іпатій Потій в цїли проголошеня Унії Церкви рускої з Римом. Крім епископів і низшого духовеньства, явили ся многі вельможі з цїлої Руси. Зібрані подїлили ся на два стороництва: прихильників і противників унії. Між противниками єдности з Римом були і епископи: Їедеон Балабан з Львова і Михайло Копистиньский з Перемишля, а на їх чолї стояв князь Константин Острожский. Оба ті епископи підписали на синодї в Берестю лит. в. р. 1595 письмо до папи, в котрім заявили враз з другими епископами рускими, що приступають до унії, потім однакож відступили від неї.

Приклонники унії відкрили синод в Церкві св. Николая дня 6. жовтня 1596. р. Відправлено торжественно св. лїтурґію, а опісля вступив на амвон епископ з Полоцка, Гермоґен Загорский і відчитав папску грамоту, що Русинів приймає до унії з римскою Церквою. Православні відкрили своє зібранє в приватнім домі, а коли видїли, що не спинять заключеня унії, виключили з Церкви епископів унїятів і заявили, що не годять ся на сполученє з Римом. Митрополит Рагоза став в оборонї унії і виключив з Церкви епископів, львівского і перемиского, і зложив їх з достоїньства. Унію оголошено по епархіях і вислано послів до короля Жигмонта III. з просьбою о підпиранє унії. Урадований король видав того самого ще року універсал, в котрім звіщав всїм о довершеній унії з Римом і заборонив в чім небудь кривдити унїятів.

Однакож тяжкі часи настали для унії. Православні козаки грабили маєтки унїятів так духовних як і сьвітских, бурили руско-католицкі церкви і страшно лютили ся на унїятах.

По смерти Рагози став митрополитом Іпатій Потій (1599—1613). Сей старав ся ширити унію і за єго почином видалено з Польщі православних ексархів патриярха царгородского, котрі підбурювали духовеньство і нарід против унії. Він відібрав православним багато церков і монастирів і віддав їх унїятам, чим стягнув на себе ненависть православних, що наставали навіть на єго житє. Занявши монастир Пресв. Тройці в Вільні, поставив в нїм архимандритом Велямина Рутского, котрий по смерти єго став митрополитом. В той монастир вступив також Йосафат Кунцевич, що по Велямінї Рутскім був архимандритом сего монастиря.

Рутский (1613 — 1635) був мужем вельми ученим і сьвятих обичаїв і положив великі заслуги для унії. Він зреформував чин Василіян, заложив в Минску духовну семинарию для сьвітского духовеньства і держав в Кобринї (1626.) провінціяльний собор. Українські козаки стали тепер знов безпокоїти унїятів. А позаяк король Жигмонт III. потребував помочи козаків напротив Турків, то на наставанє гетьмана Петра Сагайдачного позволив на поставленє нових православних епископів, котрих посьвятив єрусалимский патриярх Теофан, що тоді посьвящував московского патриярха і через Україну вертав домів.

Нові епископи підбурювали ще більше козаків і нарід против унїятів. Жертвою тих переслїдовань упав св. Йосафат Кунцевич, архиепископ з Полоцка, один з найревнїйших апостолів унії.

Св. Йосафат (в крещеню Йоаном названий) походив зі шляхотской родини литовской, родив ся в Володимирі 1583. р., вступив в монастир св. Тройці в Вильні, зістав потім архимандритом того монастиря, а вкінци архиепископом полоцким (1618.). Ревно і щиро трудив ся він над розширенєм унії. Тому прибув він до міста Вітебска, де схизматики хотїли цїлком виперти унію. Схизматики постановили єго убити; они вислали до него свого сьвященика, (12. падолиста 1623.), а сей розпочав суперечку з протодияконом архиепископа, так, що єго увязнено в палатї Йосафата. Коли о тім рознесла ся вість, схизматики стали дзвонами скликувати нарід. Архиепископ приказав зараз випустити схизматицкого сьвященика, але розлючений нарід вдер ся в палату, поубивав слуг і мечами забив Йосафата Кунцевича. Убійники кинули тїло єго в ріку Двину. Опісля віднайдено мощі сего мученика і похоронено в церкві в Полоцку. Папа Урбан VIII. оголосив Йосафата

Кунцевича блаженним (1643.), а Папа Пій IX. вчислив єго між сьвятих (1867.). Синод Замостьский призначив на єго почитанє день 16. вересня.

Король укарав схизматиків за се убійство дуже строго. Їх права ограничено, убійників засуджено на смерть, а цїле місто стратило право маґдебурске.

§. 67. Продовженє.

Схизматицким архиепископом в Полоцку був Мелетій Смотрицкий, загорілий ворог унії, що, підбурюючи схизматиків против Кунцевича, чимало причинив ся до єго убійства. Тому великою було відрадою для унїятскої Церкви, коли, в шість лїт опісля Мелетій Смотрицкий навернув ся на католицтво, мимо найбільших насильств і відмов схизматиків.

Король Володислав IV. був змушений надати схизматикам многі права і поставив для них чотирох епископів і митрополита Петра Могилу. Сей учений муж підніс братску школу в Києві на ступень академії, оснував бурсу для учеників, бібліотеку і друкарню та взагалї жертвував великий свій маєток на просьвіту народну.

Однакож не було на Руси супокою релїґійного і православні під Богданом Хмельницким задали унії великі удари (1648.). В р. 1654. піддали ся козаки з цїлою Україною Москві а опісля і Польща відступила рускі землї на лївім березї Днїпра і місто Київ Россиї, а тодї унія упала там на завсїгди. На західній Руси положив конець борбі релїґійній, Ян Собєский, признаючи схизматикам Русинам свободу релїґійну. Так на Руси, що була ще при Польщі, було чотирох епископів схизматицких (між ними львівский і перемиский) і чотирох унїятских.

Епископ Перемишля, Іннокентій Винницкий, приступив до унії в р. 1690. а в десять лїт опісля (1700.) також львівский епископ, Йосиф Шумляньский. Єго примірови послїдував епископ луцкий а наостанку і львівска Ставропиґія (1709.). Від тодї трудить ся Ставропиґія ревно над ширенєм гр. католицкої віри на Руси. Она в істориї рускої Церкви була зразу Савлом для католицтва, а коли навернула ся, стала з ревностию апостола Павла ширити католицтво.

За призволенєм папи Климента XI. скликав митрополит Лев Кишка (1714 — 1729) провінціяльний собор до Замостя р. 1720. В нарадах собору під проводом Апостольского нунция, Єронима Гримальдія, взяло участь, кромі митрополита, сім епископів (з Полоцка, Луцка, Львова, Перемишля, Холму, Піньска і Смоленьска), протоархимандрит з 10. архимандритами і многими настоятелями монастирів, багато сьвящеників і представителї львівскої Ставропігії. Собор мав разом три засїдання. На першім і другім засїданю зложено ісповіданє віри після форми приписаної папою Урбаном VIII. для Східних; на третім засїданю читали ся в 19 точках рішеня того собора між иньшим о заложеню дієцезальних духовних семинарий і закладаню шкіл руских в поодиноких парохіях. Рішеня того собору потвердив папа Венедикт XIII. осібною буллею (1724.).

§. 68. Чин св. Василія Великого.

Устрій чина св. Василія не давав поодиноким монастирям жадної звязи (§. 17.). Прото скликав митрополит Йосиф Велямин Рутский збір монастирских настоятелів до Новгородка на Литві і сполучив всї литовскі монастирі в один чин Пресв. Тройці з протоархимандритом в Вільнї. Завданєм чина стало плеканє науки, удержуванє шкіл і вихованє молодежи. Сю реформу Василіян потвердив Папа Урбан VIII. (1624.) і дав руским черцям церкву св. Серґія в Римі, де опісля станув Василіяньский монастир.

Дальшою реформою сего чина заняв ся митрополит Атаназій Шептицкий. Він сполучив монастирі землї литовскої і провінциї польскої в один чин. Шептицкий скликав всїх монахів на капітулу до Дубна (1743.) і постановив, що від тепер має бути вибираний один лише протоархимандрит раз з провінциї литовскої а раз з провінциї польскої. Реформа ся вплинула вельми користно на житє цїлого чина. В монастирях Василіяньских зацвила наука і побожність, а Василіяньскі школи для молодїжи сьвітскої з'єднали собі загальне признанє не тілько на Руси але і в Польщі.

По паденю Польщі утворено в Австриї галицку провінцию Василіян з протоігуменом; в землях, що перейшли під Росию віднято унїятам всї монастирі і перемінено їх в православні (пр. §. 71.).

§. 69. Французка революция.

В другій половинї XVIII. столїтя розширило ся невірство в Франциї так дуже, як нїгде в Европі.

Вороги Церкви силували ся під плащиком науки (фільософії) і просьвіти ширити безбожність між народом а навіть ненависть до християньскої релиґії. Ворогам тим пригідні були і відносини, а то: неморальність королївского двора і висших станів, тягар довгів державних, викликаний війнами Людвика XIV. а також лихою державною господаркою, розтратностию на дворі Людвика XV., деспотизм власти державної, та й гнет, якого зазнавали низші верстви суспільности через високі нерівномірно розложені податки. Щоби будити ненависть против держави і Церкви, вказували на великі привілеї духовеньства і шляхти і обявили ся за рівностию всїх горожан. „Воля, рівність і братолюбство“ се були оклики, котрими они старали ся позискати прихильників. Тому щораз більше росло невдоволенє і зворушенє між масами люду, а се давало причину до обави близького насильного вибуху. Се стало ся дїйсно.

Коли лагідний король Людвик XVI. скликав „ґенеральні стани“ с. є. заступство шляхти, духовеньства і міщан (сойм), щоб нарадитись над усуненєм державних довгів (4. мая 1789.), зворушив ся третий стан (посли міщан), назвав ся „зборами народними“ і присвоїв собі всю власть полїтичну. Всї добра Церкви узнано власностию держави (2. падолиста), хоть духовеньство через архиепископа Парискаго, званого вітцем убогих задля єго великої добродїйности, жертвувало все золото і срібло Церкви на цїли держави.

Ще гірші відносини настали в році слїдуючім (1790). Зменьшено число епископств в Франциї; епископів і сьвящеників мав від тепер іменувати нарід; знесено папске потвердженє для нововибраного епископа, а всї сьвященики мусїли присягати на „цивільні установи“.

Людвик XVI., лише приневолений, згодив ся на ті нові права; папа Пій VI. відкинув їх рішучо і заборонив духовеньству складати жадану присягу. І дїйсно знайшли ся тілько деякі сьвященики, що були на се готові; иньших (около 50.000) за їх постійність увязнено, видалено з держави або страчено.

Нещасний нарід французский упадав щораз низше. Він оголосив знесенє короліївства (1792.) і став ся убійником свого благородного та лише слабосильного короля (21. сїчня 1793.). „Я прощаю виновникам моєї смерти і молю Бога, щоб кров, котру ви тепер проляти хочете, не упала на Францию!“ — се були послїдні слова монарха. Єго жену Марию Антоанетту, доньку Марії Тереси також страчено (16. жовтня).

Тепер старано ся знищити християньство і єго установи. Граблено і бурено Церкви, знесено християньске численє днїв і лїт, виривано з землї хрести і нищено їх, наостанку заперечено явно істнованє найвисшого єства. По кладовищах ставлено написи: „смерть є вічним сном“. Замість сего почитано „розум“ і посьвящувано єму на сьвятинї колишнї християньскі церкви; одну розпустницю витано богинею розуму і приношено їй кадило!

Та рідко коли карає Бог гріхи так напрасно і строго як тут.

Французи забивали себе взаїмно, нїхто не був певний свого житя, бо одно злосливе обжалованє було достаточне до засуду на смерть; французкі мужі крови поставили 44.000 ґільотин, щоби позбути ся кождого їм підозріного. Однак та сама судьба постигла також виновників тих сумних відносин.

§. 70. Папи Пій VI. і VII.

Наостанок прийшов до власти в Франциї Наполєон Бонапарте, корсиканець. З державним порядком привернув він вправдї і церковний супокій, однак опісля, коли вів війну з Австриєю, впав до держави церковної і оголосив Рим републикою (1798.). Старенький папа Пій VI. попав в неволю, єго вивезено до Валєнциї (в полудневій Франциї), де він і умер (1799.). Умираючи казав: „Хто мене схоче наслїдувати, той нехай від серця простить Франциї, так як я єї прощаю.“

Наслїдником Пія VI. був Пій VII. Бонапарте заключив з ним договір, котрим управильнено відносини між Церквою а державою Французкою (1801.). Наполєон пізнав, що держава не зможе єствовати без релїґії, яко основи, та що

добро, розвиток і щастє Франциї лежить тілько в католицтві.

В три роки опісля став Бонапарте цїсарем Франциї; він просив тепер папу, щоби єго коронував. Папа вволив єго волю і весною в р. 1804. предприняв утяжливу подорож до Парижа. Але Наполєон відплатив злом тую прислугу, бо коли папа не хотїв спомагати честолюбивих єго намірів, велїв цїсар заняти Рим і оголосив державу церковну составною частию цїсарства Французского (1809.). Папу вивезено з Риму і держано в неволи по ріжних містах Франциї і Італиї.

Церкві грозили знов нові горя, але побіди сполучених держав положили вскорі конець пановаю побідоносця сьвіта; єго заслано на далекий остров, між тим коли Пій VII. вертав до Риму серед великої радости народу (24. мая 1814.).

Французска революция мала погубні наслїдки і для Церкви в Нїмечинї. Бо, коли договором в Лїневілї (1801.) відступлено Франциї лївий беріг Рену, порішено на соймі в Реґенсбурґу (1803.), що сьвітскі князї, котрі договором лїневільским утратили свої землї, мали бути нагороджені духовними князївствами нїмецкими. Таким чином стратила Церква в Нїмечинї майже всї свої посїлости.

Цїсар Франц II. запротестував проти такої грабежи Церкви, позаяк „обовязав ся присягою Церкву боронити“, однакож безуспішно. Він пізнавав щораз лучше, що гідности покровителя Церкви не може успішно повнити, тому зрік ся гідности римского цїсаря дня 6. серпня 1806.

§. 71. Доля Церкви католицкої в Россиї. Упадок Унії.

Невідрадні стали відносини Церкви католицкої в тих краях, котрі по поділї Польщі перейшли до Россиї.

По послїднім поділї Польщі, коли і Литва дістала ся під пановане российске, уряджено нові епархії католицкі і утворено нове епископство Варшавске (1798.), а іменованє всїх епископів перейшло в руки царя. Папа потверджав їх або відкидав. Цар Александер I. винїс епископство варшавске до степени архиепископства (1818.), однак заборонив епископам зносити ся з Римом і підчинив їх римо-католицкій колеґії в Петербурзї. Цар Николай I. знїс багато латиньских

монастирів. Повстанє польске в р. 1831. дало правительству нову нагоду виступити супроти Церкви католицкої і в р. 1832. заборонено в цілій державі оголошувати папскі буллї а в р. 1842. забрано всї добра церковні.

Гірше дїяло ся з рускою Церквою з'єдиненою. Вже в XVIII. столїтю за часів Катерини II. відірвано від Церкви католицкої майже 8 мілїонів унїятів около 10.000 церков і 145 монастирів. Цариця та знесла унїятску митрополїю (1796.) і унїятскі епископства, крім Полоцкого. З тих цар Павло I. привернув два, Луцке і Берестейске, і кілька монастирів Василіяньских. Цар Александер I. (1801—1825) винїс архиепископа полоцкого до гідности унїятского митрополита, однакож митрополит сей не називав ся вже Києвским лише „митрополитом унїятскої Церкви в Россиї", і митрополїя не була привязана до місця. Цар Николай I., великий ворог унії, підчинив епископів унїятских „греко-унїятскій колєгіїї" в Петербурзї, котру віддав під власть мінїстерства просьвіти. Митрополит був лише предсїдателем в тій колєгіїї. Опісля (1839.) прилучено єї яко осібний видїл до „российского синоду" т. є. найвисшої духовної власти схизматицкої, а вікаріем унїятского митрополита і дїйсним предсїдателем сего видїлу зроблено епископа Йосифа Сїмашка, загорілого противника унії. Епископів, що тому супротивляли ся, вигнано. Цар Николай руководив ся взагалї тими самими неприязними засадами, що і Катерина II. Він зніс всї Василіяньскі монастирі та семінарії духовні греко-католицкі на Литві і Білій Руси, так, що духовні кандидати мусїли образоватись в православній школї теольоґічній в Петербурзї. Унїятам забирано церкви і віддавано православним, а богослуженя греко-католицкі дозволено відправляти лише в российскім виговорі. В р. 1839. на синодї в Полоцку зістав довершений упадок унії в Россиї. Тут Сїмашко і два унїятскі епископи рішили просити царя о принятє до Церкви православної. І так відпало з ними 1.300 сьвящеників і півтретя мілїона вірних до схизми.

Супроти такого насильного гнету католиків протестував Папа Григорій XVI., а Митрополїт Галицкий і Львівский Михаіл Левицкий видав славний пастирскій лист о єдности церковній. Коли в р. 1845. прибув цар Николай до Риму, просив єго Папа правдиво апостольскими словами о охорону

і справедливість для католицких підданих. Зворушений цар прирік се, одначе не сповнив своєї обітниці і навязані переговори довели вправдї до конкордату (1847.), котрий однак зістав лиш мертвою буквою.

За царя Александра II. був спочатку мир релїґійний. Цар сей пообсаджував всї опорожнені латиньскі епископства, однакож повстанє польске в р. 1863. було позірною причиною нових переслїдувань. Знесено латиньскі монастирі окрім кількох а багато сьвящеників і монахів прогнано або вивезено на Сибір.

Найдовше ще держала ся унїя в епархії Холмскій та в р. 1875. приневолено силою оружия і тамошних унїятів приняти православіє. Михаіл Куземский, послїдний унїятский епископ в Холмі, переслїдуваний правительством, переселив ся до Галичини.

Даремні були протести Папи Пія IX. против гнету унїятів і латиньских католиків. Коли в р. 1866. заявила Россия, що католицка Церква стоїть в звязи з революциєю, зірвав Папа з Россиєю всякі дипльоматичні зносини. Зріст тайного нїгілістичного товариства занепокоїв царя і спонукав підняти на ново переговори з Римом. Обсаджено кілька давних латиньских епископств, а в р. 1883. преконїзував папа Лев XIII. нових 2 архиепископів, 8 епископів і 2 суфраґанів для царства Польского і Литви, трох однакож латиньских епархій і одної унїятскої, знесених самовільно, не обсаджено. Науки богословскі мали відоуватись від тепер під зарядом епископів і їм обіцяно більшу свободу при обсадженю духовних посад. Одначе давна система переслїдуваня католицкої Церкви треває і дальше і гоненя католиків не устали в Россиї і до сегодня.

§. 72. Руска Церква під пановапєм Австриї.

Правительство австрийске потвердило всї права рускокатолицкої Церкви і доложило свого стараня, щоби належно виобразувати руске духовеньство. Мария Тереса заснувала в р. 1774. при рускій Церкві св. Варвари у Відни т. зв. Варвареум, заведенє для кандидатів духовних з Угорщини, Семигороду, Хорваціï і Галичини, бажаючих посьвятити ся висшим богословским наукам. Наслїдник монархинї, цїсар

Йосиф II., оснував ґенеральну семінарию у Львові (1783.), на місце знесеного інститута при Церкві св. Варвари.

„Без духовеньства нїчо тут не можна зробити для просьвіти народа“ писав він, яко цїсаревич, до своєї матери, коли підчас подорожи по Галичинї задержав ся у Львові.

Цїсар Франц I. оснував у Відні т. зв. цїсарский конвікт, в котрім були уміщені також кандидати обох католицких обрядів зі всїх австрийских епархій; для Русинів було там 15 місць.

Так з „конвікту“ як з інституту при Церкві св. Варвари вийшли для Руси вельми учені і заслужені люди як пр. митрополити: Анґелович, Левицкий, Яхімович, Литвинович, Йосиф Сембратович, епископ Снїгурский і иньші.

При першім поділї Польщі зложились обставини для гр. кат. києво-галицкої провінциї так некористно, що роздїлено єї на три а опісля на чотири части. Одні епископства були під властию Австриї, другі під властию Россиї а всї стояли під духовною юрисдикциєю киевского митрополита, що вважав ся завсїгди головою руско-католицкої Церкви. Така зависимість нашої Церкви в Галичинї від митрополиї киевскої, зістаючої тогдї під панованєм чужого монарха, була причиною рїжних недогод для обох правительств і для поодиноких епископств, а ще більше для розвитку нашої Церкви. Франц I. (1806.) відновив давну галицку митрополію з місцем пробуваня у Львові, а папа Пій VII. потвердив се розпорядженє (1808.), признаючи львівскому гр. кат. епископови митрополиче достоїньство по всї часи і підчиняючи єму епископів в Перемишли і Холмі яко суфраґанів. Першим митрополитом Галицким був Антоній Анґелович, по нїм слїдував Михаіл Левицкий. Сей був вельми ревним і печаливим о розвиток гр. кат. Церкви, тож коли в р. 1839. упала унїя на Литві, Білій Руси і Волини (§. 71.) видав (1841.) пастирске посланіє, де доказав з церковних книг, уживаних також схизматиками, науку віри о приматї папи. За се удостоїв єго Папа Григорій XVI. похвальним бреве. Многосторонну дїяльність Левицкого признав і цїсар і підніс єго до достоїньства примаса королївства Галичини і Володимириї, а папа Пій IX. іменував єго (1856.) кардиналом св. Римскої Церкви. По нім слїдував на престолї митрополичім (1860.) Григорій Яхимович,

учений і загально почитаний, а опісля (1863.) Спірідіон Литвинович, що відзначав ся великими спосібностями і образованєм. На візванє папи Пія IX. вислали 1863. грекоі римо-католицка Церква своїх представителїв до Риму, і з ними упорядкував римский престол відносини обрядові в Галичинї. Представителї сї підписали в Римі „Конкордію“, котру папа потвердив. По смерти Литвиновича управляв митрополичим престолом через 12. лїт Йосиф Сембратович, що завів братства тверезости і виєднав для них відпусти. На канонїчнім осмотрі Василіяньских монастирів пересьвідчив ся, що чин сей хилить ся до упадку, і за єго згодою рішив папа Лев XIII. зреформувати чин св. Василія В. в Галичинї. По уступленю митрополита Йосифа зістав митрополитом Є. Ем. Сильвестер Сембратович (1885.) (§. 76.).

§. 73. Григорій XVI.

Поміж папами новійших часів займає Григорій XVI. вельми визначне місце (1831 — 1846.) а то за для своєї великої сили волї і дїяльности, яку розвинув підчас свого дїяльного і повного подій панованя.

Коли Григорій вступив на Апостольский престол, встрясла цїлою Европою так звана Липнева Французска революция; в Франциї скинено з престола законного короля Кароля X. а окликано королем Людвика Филипа князя Орлєаньского (1830.). Також в самій церковній державі завязало ся тайне революцийне товариство, що стреміло до знищеня сьвітскої держави пап а заснованя републики.

Григорій уповав на поміч божу кріпко і непоколебимо. „Мене кріпить лише та гадка, що Отець Небесний не дозволить, щоби нещастя, які нас навіщують, перевисшили наші сили“ казав Григорій, вступаючи на престол.

Та не завела єго надія. Австрия і Франция жертвували свою поміч і так удало ся придусити розрухи.

Коли в р. 1834. лютила ся холєра в Іспанії, а люд шукав причини хороби „в затроєню керниць“. Скористало з того неприязне Церкві сторонництво і звернуло підозрінє на католицкі монастирі. Наслїдком того бурено монастирі а монахів убивано. Королева Христина була приневолена

знести всї монастирі (1835.) а опісля забрано і всю церковну посїлість на річ держави.

Папа запротестував против тих заряджень і єму удало ся привернути утрачений супокій в Церкві Іспаньскій.

В Прусах прийшло також до спорів між Церквою а державою а коли архиепископ Кольоньский Климент Август став відважно боронити церковних прав, увязнено єго і вивезено до кріпости Мінден (1837.); одначе і тут удало ся довести до супокою завдяки мудрій прозорливости папи.

В деяких кантонах Швайцарских угнетано також католицку Церкву; епископів і сьвящеників усувано з посад і видалювано, а монастирі зношено. Дарма, що напоминав папа в своїй енцикліці до справедливости зглядом Церкви, бо остаточно прийшло до явної війни між католицкими а некатолицкими кантонами (1847.), і некатолики побідили.

А вжеж найбільше невідрадними були відносини Церкви католицкої в Россиї. І тут старав ся папа о справедливість для терплячих переслїдуваня католиків але безуспішно (гл. §. 71.).

§. 74. Пій IX.

Григорій XVI. закінчив своє вельми дїяльне житє дня 1. червня 1846. р. Дня 16. червня т. р. вибрано наслїдником єго, кардинала Йоана Маріяна ґрафа Мастай Феретті, котрий приняв імя Пія IX. В день свого коронованя (21. червня) висказав Пій сї памятні слова: „сегодня розпочинає ся моє переслїдуванє“; істория сьвідком, як они сповнились.

Найперше впровадив папа важні поправи в управі держави церковної, о яких вже задумував і єго попередник; рівнож вернув свободу всїм, що брали участь в революциї. Через се став папа найбільше славленим князем Европи.

Але єго доброту відплачено невдячностию. Коли в Франциї в р. 1848. вибухла на ново революция, повстали тодї несупокої також в державі церковній, а в них брали удїл саме мужі, випущені папою на свободу. Дійшло до того, що і житє Пія IX. було загрожене, бо мусїв потайно утїкати до Ґаети (24. падолиста 1848.). Доперва, коли австрийскі війска

вийшли до провінций церковних, а французкі жовнїри здобули Рим, міг папа до Риму повернути (1850.). І знов тепер простив папа всїм участникам ворохобнї.

Небавом був супокій знов нарушений, позаяк одно могуче стороництво задумало знищити зовсїм сьвітску власть папи і сполучити всї краї Італії під один скиптр. Правительство Піємонту взяло в свої руки переведенє сего наміру. Наполєон Ш., цїсар Французкий, поміг Піємонтови в війнї против Австриї (1859.), а по єї укінченю вступили війска піємонтскій до провінций церковних. Під Кастель Фідаро побито нечисленне війско папске і більшу часть держави церковної заняв король Піємонтский, Виктор Емануель (1860.). Папі остав тілько Рим і найблизша єго околиця (до 700.000 мешканців).

В десять лїт опісля віднято і се. В р. 1870. вибухла війна між Францією а Нїмечиною і закінчилась нещасливо для Фуанцузів. Наполєон мусїв піти в неволю. Коли наслїдком того французка залога опустила Рим, виступили війска короля італїйского Віктора Емануїла перед Рим. Щоби оминути безпотрібний пролив крови, велїв папа видати Рим облягаючим. (20. вересня 1870.). Лише Ватикан з церквою св. Петра полишено папі. Італїйске правительство жертвувало папі щорічну суму гроший (3,225.000 франків) яко відшкодованє, але папа не приняв єї, щоби не здавало ся, що годить ся на безправну грабіж посїлости св. Петра. Він не опустив Ватикану до своєї смерти.

§. 75. Продовженє.

Мимо того, що за панованя папи Пія IX. нагромадились трудні полїтичні події, то дїяльність папи в управі Церкви не спинила ся.

Він оснував велике число нових архиепископств і епископств, особливо в Анґлії і Америці, де католиків числить ся вже на мілїони та де зріст католицизму дає надію на найкрасшу будучність.

З многими державами заключав договори (конкордати), що управильняли відносини духовної і сьвітскої власти.

Дня 8. грудня 1854. оголосив Пій IX. торжественно, в присутности більше як 200 епископів, науку о непо-

рочнім зачатю Пр. Дїви Марії а 29. червня 1867. зібрав коло свого престола майже 500 епископів, щоби празнувати 1800-лїтну помять мученичої смерти верховних Апостолів св. Петра і св. Павла. При тім висказав своє желанє, що хотїв би ще раз побачити всїх пастирів християньских на вселеньскім Соборі Церковнім.

Се желанє єго здїйснило ся і дня 8. грудня 1869. отворив Пій IX. двайцятий вселеньский Собор в Ватиканї. В нїм брало удїл звиш 700 епископів.

Тут осуджено цїлий ряд заблуджень сегочасних, признано ще раз конечність віри в боже обявленє і оголошено торжественно доґматом учительску непогрішимість голови Церкви.

Наука о непогрішимости папи не є в сущности нїчо нового. Церковна істория перших вікїв вичисляє численні случаї, з котрих показує ся пересьвідченє Церкви, що папа має в річах віри і обичаїв не лише найважнїйше але і рішаюче слово. Нерозумінє річи та й злий намір викликали в деяких краях (в Нїмечинї, в Австрії, в Швайцарії) сильний опір против сего рішеня Ватиканьского Собору.

Дня 7. лютого 1878. умер Пій IX. люблений і подивлюваний вірними католиками а поважаний навіть противниками, котрі не могли заперечити єго умственних дарованьь, єго непорочности житя і єго великої доброти серця.

Він кермував Церквою так довго, як нї один з єго попередників.

§. 76. Папа Лев XIII.

Дня 20. лютого 1878. р. вибрано наслїдником Пія IX. кардинала Йоахима Печчі, епископа з Перуджії, котрий принявши імя Льва XIII. Він є 256. римским папою.

Тяжкі обовязки обняв Лев в 68. роцї свого житя, але з правдиво апостольскою ревностию, через 20, лїт свого понтіфікату, зробив більше, чим найсьмілїйші надії позваляли ожидати. Розсудностию своєю полагоджує спори між правительством а властию духовною і сам складає численні енцикліки, щоби відвернути небезпеченьства, які грозять суспільности зі сторони тих, що утратили віру. Великі суть єго заслуги коло піднесеня наук, він бо отворив архів Ватиканьскій для тих, що студіюють історию

Церкви, та з'єднав собі славу великого правника, фільософа і теольоґа.

Ревно займає ся Лев XIII. дїлом розширеня Церкви по цїлім сьвітї. Епископам пересилає свої поученя, а до народів східних нез'єдинених з Римом звертає ся з покликом до повороту, і се не остає безуспішно, бо численні народи вертають до кат. Церкви.

Лев XIII. являєсь в кождім своїм дїлї правдивим добродїєм держав і приятелем народів. Тому всї народи зложили докази своєї синівскої любови підчас ювилеїв папских іменно 50 лїтного сьвященьства в р. 1888. і епископства в 1893.

В р. 1893, коли Лев XIII. празнував ювилей свого 50-лїтного епископства, зібрала ся і руска депутация (29. мая), около 100 осіб числяча, в Ватиканї, і тут приняв єї св. Отець на осібнім послуханю. Русини зложили у стіп Єго Сьвятости поклін і желаня по поводу єго ювилея. При тій нагодї подякувала руско-католицка Церква Льву XIII., що зволив заснувати в Галичинї третий престол владичий в Станиславові (1885.), де першим владикою став Юлїян Пелеш, і що скликанєм „руско-провінцияльного собора у Львові" (1891.) по майже двовіковій перерві від послїдного т. зв. Замостьского, дав Єго Сьвятість нашій Церкві змогу, повзяти рішеня, потрібні для оживленя духа релїґійного між руским народом в Галичинї і для забезпеченя єго против погубним змаганям нинїшного часу.

Дня 29. падолиста 1895. р. іменував папа Лев XIII. на тайній консисториї, митрополита руского, Сильвестра Сембратовича, кардиналом св. римскої Церкви. Іменованє се наступило як раз в пору 300 лїтного ювилею Унії Берестейскої (§. 66.), котрий руска Церква почтила торжественними обходами і висланєм депутациї до Єго Сьвятости. Цїсар Франц Йосиф I. наложив митрополитови бирет кардинальский в двірскій парохіяльній церкві у Відни в присутности папских відпоручників (7. грудня 1895. р.). В'їзджаючого до Львова кардинала руского витав цїлий край вельми торжественно. Се відзначенє митрополита Галицкої Руси мусить додати очевидно блеску і Церкві католицко-рускій. Папа і цїсар завіряють нас при тій нагодї,

що добро і процьвіт руско-католицкої Церкви і народности горячо лежить їм на серци.

Велике і тяжке є завданє Папи Льва XIII., бо великі небезпеченьства грозять ще завсїгди Церкві. Одначе, хотьби незнати які злидні мали чекати нашу Церкву, та незнати як довго мали они тревати, то Церква не упаде, бо она має запоруку божої помочи і божого проводу. Сю божу поміч можна бачити у всїх столїтях єї істнованя та в цїлій єї исторії, бо Божественний Основатель Церкви приобіцяв їй се словами: „і ворота адскі не переможуть єї“ (Мат. 16, 18.), та знов: „Се я з вами єсьм по всї днї до кінця віка“ (Мат. 28. 20.).

694855

И 48.610

22611

ИСТОРИЯ
ЦЕРКВИ